

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

VAN KENT ÖRNEĞİNDE KADIN İSTİHDAMINA YÖNELİK
ÇALIŞMALAR VE KENTE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Neslihan BOZBAY KARAKOYUN

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Aysun YARALI AKKAYA

VAN - 2019

KABUL VE ONAY SAYFASI (EK-4)

Doç. Dr. Bekir Koçlar tarafından hazırlanan "Var. Kent... İnceğinde Kadın Üstünlüğüne Genel Bakış" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Unvanı Adı SOYADI Dr. Öğretim Üyesi Aysun Yarıcı Anabilim Dalı, Üniversite Adı Kamu Yönetimi, Tüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	<i>[Signature]</i> Doç. Dr. Aysun Yarıcı
Başkan : Unvanı Adı SOYADI Prof. Dr. A. Menaf Turan Anabilim Dalı, Üniversite Adı Kamu Yönetimi, Tüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	<i>[Signature]</i> Prof. Dr. A. Menaf Turan
Üye : Unvanı Adı SOYADI Dr. Öğ. Üyesi Melek Halifeoğlu Anabilim Dalı, Üniversite Adı Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	<i>[Signature]</i> Dr. Öğ. Üyesi Melek Halifeoğlu
Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	30.07.2019
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. <i>[Signature]</i> Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Neslihan BOZBAY KARAKOYUN

Yüksek Lisans Tezi

Neslihan BOZBAY KARAKOYUN

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Temmuz, 2019

VAN KENT ÖRNEĞİNDE KADIN İSTİHDAMINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR VE KENTE ETKİSİ

ÖZET

Bu yüksek lisans tezi çalışmasında kadının kent yaşamındaki yeri, kentin oluşumu ile kadının modern öncesi ve modern sonrası dönemlerinin bilgileri aktarılmıştır. Kentte toplumsal farklılıklarla birlikte kamusal alan, kadının kamusal alandaki görünürlüğü ve ataerkillik incelenmiştir. Göç etkisi ele alınarak, Van kent özelinde kadın istihdamına olan etkisi, kadının işgücüne katılımı ve yasal düzenlemeler aktarılmıştır. Genel anlamda yerel yönetim birimleri, bağımsız kuruluşlar ve merkezi yönetime bağlı kurumlar istihdam ve kent çalışmalarını etkileyen paydaşlardır. Van kenti özelinde bu paydaşlardan valilik, belediyeler, sivil toplum kuruluşları, Avrupa birliğine bağlı projelerin yönetildiği bağımsız kuruluşlarla yapılandırılmamış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler ve literatür taraması sonrasında elde edilen bilgilerle araştırmanın amacı olan; Van'da kadın istihdamına yönelik çalışmalar ve kente etkisi ortaya konulmuştur.

İstihdam ve gelişmişlik düzeyi kentlerin gerçek anlamda oluşumunu tamamlanmasını sağlamaktadır. İnsan ihtiyaçlarının sınır tanımaması, Sanayi Devrimi, kitlesel göçler ve kırsal alanın bu dönüşümler karşısında yetersizliği insanları büyük yerleşim yeri olan kentlere yönlendirmiştir. Göçle birlikte kadının yeri ve kadın emeği bu yeni üretim alanlarında ücrete tabi olmaya başlamıştır. Göçler Van ilinde de kentlerde ücretli kadın emeğini görünür kılmıştır. Bu durum kenti dönüştürme açısından son derece önemlidir. Kentlileşme olgusunu ve sürecini oluşturacak en önemli bileşen kadın emeğinin görünür olmasıdır. Uygulanacak pozitif bir ayırımla kadın emeğinin istihdama katılması, yönetimin tüm bileşenleri ile kadını kent hayatına entegre etmesi, Van ilinin kalkınmasını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler : *Van, Kadın, İstihdam, Göç, Emek.*

Sayfa Sayısı : 145

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Aysun YARALI AKKAYA

Master's Thesis

Neslihan BOZBAY KARAKOYUN

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

July, 2019

**STUDIES ON WOMEN EMPLOYMENT AND ITS EFFECT
IN VAN URBAN SAMPLE**

ABSTRACT

In this thesis, the effect of female participation in employment on urbanization was investigated. The place of women in urban life, the formation of the city and the pre-modern and post-modern periods of women's data are transferred. The public sphere, social visibility and patriarchy of women in the public sphere are examined with social differences in the city. By considering the immigration effect, the impact on women's employment in the city of Van, the participation of women in the labor force and legal regulations were explained. In general terms, local government units, independent institutions and institutions bounded to central government are the stakeholders that affect employment and urban studies. Unconfigured interviews were conducted with the governors, municipalities, non-governmental organizations, and independent organizations where the projects connected to the European Union were managed among these stakeholders. After these interviews and literature review; within the aim of this research, studies on women's employment in Van and its impact on the city have been revealed.

The level of employment and development ensures the realization of cities. The limitless human needs, The Industrial Revolution, the mass migration and the inadequacy of the rural area in the face of these transformations have led people to cities with large settlements. With migration, women's place and women's labor began to be subject to wages in these new production areas. The migrations made the paid women's labor became visible in the cities of Van. This situation is extremely important in terms of transforming the city. The most important component that will form the phenomenon and process of urbanization is the visibility of women's labor. With a positive distinction to be applied, the participation of women's labor in employment, the integration of women with all components of the administration into the urban life will provide the development of Van and social gender equality.

Key Words: Van, Women, Employment, Migration, Labor

Quantity of Page: 145

Supervisor: Aysun YARALI AKKAYA

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR DİZİNİ	iii
ÖNSÖZ.....	v
GİRİŞ	1
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1.Çalışmaya Yönelik Literatür Taraması	6
1.1.1. Tarihsel Olarak Kadın ve Modern Öncesi/Sonrası Yaşantısı	9
1.1.1.1. Ortaçağdan Modern Döneme Kadının Yaşantısı.....	10
1.1.1.2. Kadının Modern Sonrası Yaşantısı.....	13
1.1.2. Kamusal Alan ve Kadın İlişkisi	19
1.1.3. Kadın ve Ataerkillik İlişkisi	23
1.1.4. Kadın İstihdamı, Kent ve Mekân İlişkisi	25
1.2.Kent Tanımı ve Kentleşme.....	30
1.2.1. Dünya Tarihi ile Karşılaştırmalı Olarak Türkiye’de Kadın ve Kent İlişkisi	33
1.2.2. Kadının Çalışma Hayatına Katılımı	43
2. VAN’DA KADIN İSTİHDAMI VE İSTİHDAMA YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER VE VERİLER.....	49
2.1.Van İli Genel Bilgiler.....	49
2.2.Kadının İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler.....	52
2.2.1 Medeni Durum	53
2.2.2 Ekonomik Özellikler	54

2.2.3	Türkiye Genelinde ve Van Özelinde İstihdam Verileri	56
2.2.4	Kadının Eğitim Durumu.....	72
2.3	Kadın İstihdamını Arttırmaya Yönelik Uluslararası ve Ulusal Düzenlemeler	78
2.3.1	Dünyada ve Türkiye’de Mevzuat Düzenlemeleri	79
2.3.2	Kadın İstihdamını Arttırmaya Yönelik Yasal Düzenlemelerin Yetersizliği.....	86
3	VAN’DA KADIN İSTİHDAMINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR.....	90
3.1	Merkez Teşkilatı ve Valiliğin Yaptığı Çalışmalar	91
3.2	Yerel Yönetimler ve Belediyelerin Çalışmaları.....	101
3.3	Sivil Toplum Kuruluşu Çalışmaları	106
3.4	Avrupa Birliğine Bağlı Projeler, Çalışmalar	110
	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	113
	KAYNAKÇA	121
	EKLER.....	143
	ÖZGEÇMİŞ.....	
	TEZ ORJİNALLİK RAPORU.....	

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADEM	Aile Destek Merkezi
AİŞMP	Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Sözleşmesi
ASPİM	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğü
AVM	Alışveriş Merkezi
BBC	British Broadcasting Corporation
CEDAW	Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi
BİKAD-KOOP	Bostaniçi Kadın Kooperatifi
BM	Birleşmiş Milletler
CEDEFOP	Avrupa Meslek Eğitimi Geliştirme Merkezi
DAKA	Doğu Anadolu kalkınma ajansı
DİE	Devlet istatistik enstitüsü
FAO	Food and Agriculture Organization
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GDO	Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
İFAD	International Fund for Agricultural Development
ILO	Dünya Çalışma Örgütü
IPARD	Avrupa Birliği (AB) tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere destek olmak amacıyla oluşturulan, Katılım Öncesi Yardım Aracı'nın (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) Kırsal Kalkınma Bileşenidir.
İŞGEM	İş Geliştirme Merkezi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu

KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı.
KSAUM	Kadın Sorunları Araştırma Merkezi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OHAL	Olağan Üstü Hal
SAYAD	Sağlıklı Yaşamı Teşvik ve Destekleme Derneği
STK	Sivil toplum kuruluşları
SODES	Sosyal Destek Programı
ŞÖNİM	Şiddet İzleme ve Önleme Merkezi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
UNİCEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
VAKAD	Van Kadın Derneği
VANSİAD	Van Sanayi ve İş Adamları Derneği
VAN-SMMO	Van Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler Odası
VAN-TSO	Van Ticaret ve Sanayi Odası
YAKA-KOOP	Van Yaşam Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi
YYÜ	Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ÖNSÖZ

Kadın emeği tarih sahnesine artı değer katan istihdam şekli olarak günümüze kadar süre gelmiştir. Üretim biçiminin değişimi ve sanayileşme ile birlikte göç süreci başlamıştır. Kadın emeği kent yaşamında ücrete tabi olsa da üretimde ucuz iş gücü olarak ikame etmiştir. Van özelinde kadın emeği dokuma ve tekstilde daha görünür bir yer edinmiştir. Van da kadın emeği yaşadığı dönüşümü kent ve cumhuriyet ile yaşamıştır. Bu tezin amacı dünya genelinde kent ve kadın emeğini ele alarak özelde Van kent örneğinde kadın istihdamını incelemektir. Kadın istihdamını üretime katmak için gerçekleştirilen projeleri ve çalışmaları aktarmaktır. Kadın istihdamının sonuç olarak kentteki varlığını ve şeklini irdelemektir.

Bir insanın hayatının dönüm noktalarına kadın eli değdiyse o insan çok şanslıdır. Ben hayatımın dönüm noktalarında hep emeği ile dünyayı güzelleştiren kadınlarla rastlaştım. Sabırla, bilgisiyle, inanmasıyla tez araştırmamın ve yazımının gerçekleşmesinde büyük katkıları bulunan, tüm geri bildirimleri ile ufkumu açan, okuma tavsiyeleri ile akademik çalışmanın farkını öğreten, bana cesaret veren Danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Aysun YARALI AKKAYA'ya, çok teşekkür ederim. Süreç boyunca değerli görüşlerini aldığım Öğretim Üyesi Prof. Dr. Menaf TURAN'a ve jüri üyesi olarak tezle ilgili değerli geri bildirimlerini paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Melek HALİFEOĞLU'na, görüşleri, okumaları ve yöntemsel araştırma yardımları için Hakkâri üniversitesi Öğr. Üyesi Engin Korkmaz'a, Van İşkura, Teşekkür ederim. Hayatıma değen eli içi bin şükür dediğim Anneme, Eşim Dr. Feyruz Karakoyun'a, Zuhul Bozbay'a (Pemıla), Feyruzşah Karakoyun'a, Hülya Korkmaz'a, Ömer Bozbay'a aileme, sevdiklerime ve arkadaşlarıma, mali müşavir arkadaşlarım Songül Turgut, Rahmiye Erol, Havva Hacıyusufoğlu'na manevi destekleri, geri bildirimleri ve ufkumu açtıkları için teşekkür ederim. Bebekliklerini benim tez çalışmam ile ofis ve mutfakta geçiren kendilerini ihmal etmeme rağmen güzellikleri ile bana güç veren kızlarım Bahar Arin ve Zelal'e ayrıca teşekkür ederim.

GİRİŞ

Kadının toplumdaki yeri, bilimsel disiplinlerden birçoğunun konusudur. Kadın ailenin yaşamsal ve toplumsal fonksiyonlarını yerine getirebileceği şekilde üretime ilkel çağlardan buyana katkıda bulunmuştur. Kadın emeği kırsal yaşam alanında, aile içi işlerde, ücretsiz tarım işçisi şeklinde ve aileye ait küçük atölyelerde üretime artı değer katmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte üretim şekli büyük bir dönüşüm yaşamış kentleri de beraberinde dönüştürmüştür. Artık emek piyasasında devasa üretimler ve iş bölümü mevcuttur. Sanayileşme ile birlikte üretimin girdileri kentlere kaymıştır. Bu çekici faktörler kentlere hızlı bir göçü meydana getirmiştir. Kent yaşamında yeni üretim biçimiyle kadın emeği ücrete tabi olmaya başlamıştır. Kentteki bu değişim sadece üretim alanında değil tüketim alanında da yeni ihtiyaçlar, yeni yaşam alanları ve sosyal alanlar gibi değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Kentleşme bu dönüşümün sonucudur.

Kentleşme, ekonomik gelişim ve endüstrileşmeyle kentlerin sayısal olarak artması ve büyümesi ile insanların davranışlarını etkileyen yeni iş bölümü uzmanlaşma, örgütlemeyi oluşturan nüfusun ilişkilerini ve davranışlarını etkileyen kente has değişime yol açan nüfus birikmesidir (Keleş, 2010: 27). Kent yaşamında var olup kırsal yaşamda var olmayan birçok sektör vardır. Bu yeni sektörlerle göre emek piyasası da yeni şekiller almıştır. Köyde tarımsal alanda çalışan bireyler, kente göç ettiklerinde, kent yaşamına has bu yeni iş alanları olan hizmet sektörü, ticari alanlar, makine üretimi olan sanayi sektörü vb. alanlarda çalışmaya başlamıştır. Sanayinin hız kazanması, kadın emeğini özellikle bazı alanlarda işgücü piyasasının dışına itmiştir. Fakat nüfus yoğunluğu değil de kentli olmanın verdiği kır yaşamından farklı olan kentte kadın emeğinin artı değeri, mutlak değer sağlamayacağı için ücrete tabi olması da geçinebilme adına çok önemlidir. Erkek emeğinin baskın olmadığı ya da erkek işçiliğinin yetersiz olduğu nokta da düşük ücretlerle kadın işgücü istihdamına başlanmıştır. Büyük ölçekte üretim kadının var olmadığı veya enformel işgücü olarak bulunduğu alanlar olmuştur. Türkiye'yi ele aldığımızda kalkınma hızı ve kentleşme ile birlikte kadın istihdamının yeri ve bundaki değişim, sanayileşme ile kentlerde üretim biçimi, kentleşmenin hızı, kadın istihdamı, bunlara katılımda oluşan

sorunlar, çözümü ile irdelenmelidir. Çalışma alanlarında kadın emeğine yönelik toplumsal cinsiyetin ortadan kalkması, kentlerin gelişimini ve kentleşme sürecinin tamamlamasını oluşturacak önemli bir faktördür. Kadın ve toplumsal cinsiyet, kent, istihdam, göç, araştırma ve literatür taraması sürecinde birçok tezin, akademik çalışmanın merkezinde olduğu görülmüştür. Nihal Şirin Pınarcıoğlu 2006 yılında yüksek lisans tezinde; *Kentlerde Kadınların İşgücü ve İstihdama Katılım Sorunları: İzmit Örneği* çalışmıştır (Pınarcıoğlu, 2006). Bu çalışma Kentleşme ve istihdamı ele almış Kocaeli ve merkez ilçesinde yoğunlaşmış yüz yüze görüşmelerle çalışma yöntemi tamamlanmıştır. 2015 yılında Sinem Toptaş yüksek lisans tezinde *İktisadi Büyüme Sürecinde Kadın İstihdamının Rolü ve Türkiye de Kadın İstihdamı* çalışmıştır (Toptaş, 2015). Kadın istihdamı ve bu istihdamın iktisadi büyüme eksenindeki etkisi incelenmiştir. Dilek Tiryaki 2018’de yüksek lisans tezinde, *Türkiye de Kadın İstihdamında Karşılaşılan Sorunları Gidermeye Yönelik Politikalar* adlı çalışmasında; toplumsal cinsiyet temelli iş bölümü, erkek kadın eşitliği ve ayrımcılık üzerine yoğunlaşmıştır (Tiryaki, 2018).

Bu tez çalışmamın diğer çalışmalardan farkı ve amacı ise; Van kentinin genel karakteristiğini ortaya koyarak, geçmişten günümüze kenti kadın tarihi ile birlikte çok yönlü aktarmaktır. Kent özelinde kadın istihdam sorunlarını, merkezi yönetimin, kentin yerel yönetiminin ve toplumsal paydaşları olan sivil toplum kuruluşlarının, AB antlaşmaları ile kurulmuş birimlerinin, kadını çalışma hayatına katmak için yaptıkları çalışmalar aktarılmıştır. Van’da kadın olmanın irdelenmesi, çalışma hayatına katılımla birlikte kadın alanlarının dönüşümü ve kadın emeğinin görünürlüğü nicel verilerle incelenecektir. Kent yaşamıyla kadınların günümüz sosyo-ekonomik yapısı içerisinde yaşadıkları sorunları araştırmak ve çözüm perspektifi sunmaktır. Araştırmanın kuramsal arka planı Van kent örneğinde kadın istihdamına yönelik katılım çalışmaları ve kente etkisi olmuştur. Araştırmanın yazma yöntemi olarak tümden gelim yöntemi kullanılmıştır. Max Weber’in anlamacı yorumlayıcı sosyolojik yöntemi ile araştırmacı; çalışma hayatında kadını ele alırken diğer toplumsal olgularla birlikte aktarmaya çalışmıştır. Buradaki tarama yöntemi, kitaplar, yayımlanmış ve yayımlanmamış tezler, Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve farklı üniversite kütüphaneleri de dâhil olmak üzere okumak, araştırmak, ayrıca İŞKUR

arşivi ve TÜİK, Van Vergi Dairesi, Van Valiliği, TKDK, İŞGEM, Van Büyük Şehir Belediye Başkanlığı Kadın Daire Başkanlığı, gibi kurumların kayıtlı ve sözlü verilerinden ve kaynaklarından yararlanarak hem nicel hem de nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Bu tez çalışmasında kadın emeği, göç, istihdam ve kent birbirinden koparılamamış, tezin kapsamında yer almıştır. Kadın istihdamının Van kentindeki görünürlüğü araştırılırken, Van kent özelinde geçmişe yönelik taramalar yapılmıştır. Bu veriler sonucunda anlamlı bir çerçeve çizmek adına kentli kadın istihdamının ve çalışan kadının varlığı boyutunun 2000’li yıllarda araştırılacak yoğunlukta olduğu tespit edilip çalışma kapsamı bu yıllarla sınırlandırılmıştır. Kadın istihdamının eşit ve tam anlamıyla üretime girmesi toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tüm girdileri tamamlayacaktır. Van özelinde kadının sosyal hayata katılımı, kadın istihdamı ve kadın istihdamını arttırmaya yönelik çalışmalar, kadının kentteki varoluşunu ve yönetimde yer almasına büyük etki edecektir. Bu verilerin aktarılması kadın istihdamının kentteki etkisini ve varlığını bizlere gösterecek önemli bulgular olup tez çalışmasında yer almıştır. Yukarıda bahsettiğimiz paydaş kurumlardan edinilen bilgiler yapılandırılmamış mülakat yöntemi ile edinilmiş ve nicel bilgiler Weber’in anlamacı yorumlayıcı yöntemi ışığında nitel olarak irdelenip aktarılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kavramsal çerçeveler ile birbirinden bağımsız ele alınamayacak konular olan; tarihten günümüze dünyada ve ülkemizde kadın, göç, kent, kentleşme, kadın emeği ve kadın emeği girdisini önemli şekilde etkileyen ataerkillik konuları tümdengelim yöntemiyle ele alınacaktır. İkinci bölümde, Türkiye de kadının tarihi gelişimi ve Van kenti bilgileri nicel verileri nitel yöntemle yorumlanıp aktarılması planlanmaktadır. Kadının işgücüne katılımı ve istihdamı, buna yönelik yasal düzenlemeler bu bölümde değerlendirilecektir. Türkiye’de kadının çalışma alanında ve yönetim alanında sayısal verileri ile Van ili çalışma ve yönetiminde kadının bu varlığı ikinci bölüm kapsamında yer alacaktır. Üçüncü bölümde ise Van kent özelinde kadının istihdam alanındaki yeri, kadının istihdama katılımı için özelde doğrudan veya dolaylı olarak yönetimde yer alan kurumların politikaları araştırılacaktır. Yazar sonuç olarak dünya ve Türkiye tarihinde kadının konumunu araştırırken Van il özelinde kadının konumunu saptayarak, kadın istihdamının verilerinin toplumsal cinsiyet temelli etkisini ortaya

koymayı planlamaktadır. Çalışmada kadının kent hayatına katılımında ve istihdam edilmesinde, emeğinin görünür olduğu alanlar tespit edilecektir. Yerel ve merkezi kurumların çalışmaları aktarılırken, ortaya çıkan sorunlar ve eksiklikler tespit edilip değerlendirilecektir. Kadın emeğine dair Van il özelinde tespit edilen sorunlara çözüm önerileri ile çalışma tamamlanacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İnsanın cinsiyeti biyolojisi gereği ve toplumsal olarak çoğu noktada önemli farklılıklara sahiptir. Erkek veya kadın olmak ya da olmamak cinsiyete dayalı eşitsizlik ve toplumsal ayrım konularında başrol oynayan durumlardan biridir. Kişilerin cinsiyeti biyolojik ve toplumsal cinsiyet olarak temelden farklı değerlendirilmektedir (Hepşen, 2010: 14).

Kadın-erkek ile eril-dişi aynı şeyler değildir. Bu kavramlar, toplumda aynı şekilde karşılık bulmazlar. İnsan biyolojisinin bir erkek ya da bedeni olarak dünyaya gelmesi doğum ile gerçekleşen olağan ve temel bir özelliktir (Alkan, 2009: 12). Orhan Bingöl'ün tanımında yer verdiği biyolojik tanım, dişi ve eril bedenin cinsiyeti aslında sadece bedensel farklılık ve doğurgan mı yahut doğurtan mı olacağı üzerine temellendiğidir. Dişinin ve erilin biyolojik olarak sadece bundan ibaret bir farklılıkla ayrılabilceğini belirtirken, dişi ve eril başkalığının, doğduktan sonraki her evre için asıl belirleyici olduğunu belirtir (2014: 108-114). Cinsiyet üzerinden ilerleyen farklılıklar aile içinde rol oluşturmaya başlamış ve iş bölümü barınma ailenin yeni bireylerinin bakımı ile iyice şekillenmeye başlamıştır. Üretimin hızla endüstriyel olarak değişmesi, aynı hızla kentleri arttırmış istihdam durumunu dönüştürmüştür (Özkalp, 2005: 370). Topluma ve kamu alanına yansıyan bu iş bölümü zamanla kadın ve erkek istihdam alanlarını ayrı hatta ayrımcı kılmaya başlamıştır (Vatandaş, 2003: 42). Kentlerde kadın emeği ücrete tabi olup, tam zamanlı ve yarı zamanlı istihdam olarak dışa çekilmiştir. İstihdam; ekonomide mevcut tüm üretim faktörlerinin üretim alanına dâhil edilmesidir (Dinler, 2005: 447).

Toplumsal sınıflar ve toplumsal cinsiyet temeli ile iş bölümü, kadının bu süreçte modern devlet ve modernleşme öncesi kentlere entegrasi, topluma etkisi bu çalışmada araştırılacaktır. Birinci bölümü oluşturan kavramsal çerçevede, kadının tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Dünyada ve ülkemizde modern öncesi ve sonrası kadın, kent ve kadın istihdamı aktarılmaktadır. Kadının rolü ve emeği Ortaçağ ile birlikte dönüşmüştür. İstihdam alanı bu dönemde toplumsal cinsiyetle şekil almıştır. Bu sebeple çalışmada bu dönemden gelinerek kadının kentsel yaşamdaki alanı

incelenmiştir. Kent yaşamında kadını ele aldığımızda kamusal alandaki görünürlüğü, mekân ilişkisi incelenmesi yapılması gereken konulardır. Bu bölümde yer alan bu konular ayrıntıları ile bu bölümde aktarılmaya çalışılmıştır.

1.1. Çalışmaya Yönelik Literatür Taraması

Göç geçmişten günümüze insan hayatını etkileyen önemli bir olgudur (A. Yaralı, 2019: 360). Göç kavramı, genel anlamda insanların temel yaşantısını etkileyen çeşitli nedenler, sorunlar karşısında (siyasal, toplumsal, ekonomik vb.) bulundukları, yerleşim yerini terk ederek başka bir yerleşim yerine ya da başka bir bayrakla sınırlandırılmış alana gitme eylemi olarak tanımlanır (Hall ve Kardulias, 2010, 22-37). Giddens göçü insanların, yaşamını idame ettiği ülkede meydana gelen siyasi ve ekonomik yapısında oluşmuş; kriz, insan hak ve özgürlükleri ihlalleri, yeni oluşumlar, doğal afet, aç kalma, kıtlığa maruz kalma, salgın hastalıklar, iç karışıklık, ülke ve sınırlara ait çatışma sebebiyle vatanlarını hukuki mevzuata uygun olan ya da uygun olmayan şekillerle terk etmek, geçici bir çare olarak yaşama ve barınmaya devam edecekleri daha güvenli bölgeleri aramaya mecbur kalmaları olarak aktarır (2008: 359). İnsanlar önceleri güvenlik sebebiyle topluluk halinde dolaşp, avlanıp ve barınmışlardır. Zaman içinde geliştirdiği yaşam biçimi içerisinde uzmanlaşmış ve iş bölümü yaparak yerleşik hayata geçmiştir. Yerleşik hayata geçmeleri onlara daha fazla zaman kazandırarak yeni şeyler geliştirme ve toplum olabilme şartlarını sağlamıştır. Bu değişen yaşam şartları ilk kentleri meydana getirmiş, sosyal bir varlık olma gereğiyle kent hayatı benimsenmiştir. Bu süreçte kentle ilgili ortaya çıkan olaylar, siyasi, sosyal ve ekonomik bakımdan işbirliği ile örgütsel yapıların meydana gelmesi ile ilişkilidir (Özkan, 2018: 1).

Kentler üretim biçimine göre gelişmiş, şekil almıştır. Bu sebeple kentleri sanayi öncesi ve sonrası olarak ele almak gerekir. Dinsel ayin yerleri ilk kentsel yerler olarak bilinmektedir. Kentler, henüz tam anlamıyla yerleşik bir hayat olmadan da köylere göre çekim merkezi olmuştur. Köylerde bu dinamizmin olmayışı kentin en önemli ayırt edici özelliğidir (Mumford, 2013: 21). Duru ve Alkan (2002: 7) ise kenti klasik tanımının haricinde, medeniyetin oluştuğu ve ilham

aldığı, tüm ekonomik, siyasal, bilimsel ve toplumsal olayların süre geldiği, bu yerleşim şekline ve toplumsal ilişki biçiminin sonuçlarından doğan sorunlarla ilgilenilmesi gereken, yeni bir savaşın verilmesi gereken ve ya yenilik ve gelişimlerin sebep olduğu yer olarak tanımlarlar (Duru, Alkan, 2002: 7). Dolayısıyla kentler birbirine bağımlı, heterojen yapısını, nüfusu ve sınırlarıyla değilde, sosyal tabakaları, üretime girdileriyle, mesleğinde uzmanlaşmış insanların olduğu yaşam alanlarıdır (Çevik, 2005: 66-67).

Marksizm'in kent ve kırsal karşıtlık üzerinden vurguladığını görmekteyiz. Fakat köy yaşamını daha çok benimseme gibi bir dertleri yoktur. Marx ve Engels en büyük maddi ve zihinsel iş bölümünün kent ile kırsal ayrılması olduğunu belirtmektedirler. Kent ve kırsal arasındaki karşıtlığı barbarlıktan medeniyete, aşiret düzeni devlet yapısından, bölgesellikten ulusa geçişle birlikte ortaya çıkacağını söylemektedirler. Kentlerin oluşumu kapitalizme bağlanmıştır. Kent ve kırsal arasındaki karşıtlığı Sanayi Devriminden tarih olarak çok önceye dayandığını belirtirler. Marksist görüş bir ulusun kendi içindeki işbölümünün sınai ve ticari emeğin tarım emeğinden ayrılmasına kent ve kırsal ayrımında temel olarak görür. Marx, kentleri sınıf savaşı bağlamında irdelemiş bu savaşın mekânı olarak görmüştür. Mülkiyet ilişkisi ve köylünün mülkiyet edinmesi karşısında kırsal yaşamı ele almıştır (Beer, 1968: 102-110).

Makine üretimine geçişle üretim kentlerde yoğunlaşmıştır. Kırsal alanın dışı kapalı yaşamı terk edilip kentler tercih edilmeye başlanmıştır. Endüstrileşme ve dünyanın hızla kapılaşması, her ülkenin farklı gelişim süreci göstermesi, gelişmişlik düzeyinin ülkeler arasında farklılaşmasına neden olmuştur. Servetin kaynağının değişmesi, köyden kente göçleri oluşturmuştur. Ücrete tabi çalışma '*Proleterlik*' işçilik artmıştır. Makine ile üretim, uzmanlaşma ve iş bölümünü zorunlu kılmış, fordist üretimi meydana getirmiştir (Koray, 2005: 42-47). Kentsel yaşam alanında erkeğin tek başına çalışması yaşam standartları açısından yeterli olmamıştır. Kadının kırsal alanda artı değer olarak aileye kazancı kent yaşamında köy yaşamına nazaran ücrete tabi olmak zorunda kalmıştır.

Kentler 20. yüzyılda sanayi sonrası kent olarak nitelik kazanmıştır. Sanayileşme ile kentlerde istihdam durumu dönüşüm yaşamıştır. Kentlerde geçim kaynağı değişmiş, kendi sınırlarını aşmıştır. Yeni üretim şekilleri, yan dalları, art bölgeleri meydana getirmiştir (Harris ve Ullman 1945: 57-64 Çev. Tar: 2002). Sermayenin bu yeni üretim şekli olan endüstrileşme ile emek üretimden kopup sermayeye bağımlı olmaya başlamıştır. Yeni üretim modeli gelişimi ile ücretli çalışanlar toplumun büyük bir bölümünü kapsamıştır (Koray, 2005: 76-77). Gereksinimler ve talepler içerisinde yer alan bir hizmeti veya malı meydana getirmek için ortaya konulan beşer çabasına emek denir. Üretimin temel girdilerinden biri olan emeğin payına ise ücret denir. Emek genelde çalışma isteği olup çalışabilecek yaş sınırı içerisinde yer alan belirli bir ücrete tabi olun başkası için çalışan beşeri eylemdir (Dinler, 2002: 446-447). Eşit emeğe eşit ücret olması gerekirken toplumsal cinsiyet sebebiyle kadının istihdam oranı 2018 ILO dünya verilerinde yüzde % 48.5 iken ¹ kadınlar ILO'nun 2018/19 *küresel ücret raporuna göre* cinsiyet farklılığı ile % 20 daha az ücret almaktadırlar. Erkeklerle Aynı işi yaparken daha fazla eğitilmiş oldukları durumda bile daha az ücret almaktadırlar ². Kadının günümüzde bu derin ücret farklılığı ve kadının toplumdaki yeri tarihten günümüze aktarılmıştır. Kadının daha çok ev içi işlerle özdeşleşmesi eğitim hayatını çocukluktan itibaren etkilemiştir. Topluma cinsiyetçi bir ayırım bu şekilde bebeklikten aşılanmıştır (Giddens, 2008: 204-214). Keskin rol ayrımları eğitim hayatını etkilemiş kadının vasıfsız iş gücü olmasına sebep olmuş, çalışma hayatında cinsiyetçiliği meydana getirmiştir. Yeni üretim modelinin istediği vasıflı emek kadında mevcut değildir. Kadının aile içerisinde, sosyal hayatta, evliliklerinde ve çalışma hayatında maruz kaldığı bu ayırımcı kalıplar kadının statüsünü olumsuz etkilemiştir. Kadına verilen ev içi işler, çocuk ve yaşlı bakımı, aile atölyesinde çalışma gibi görevler, kadını dış yaşamdaki çalışma alanından soyutlamıştır. Erkek için çalışma alanları bunun tam tersini oluşturmuştur. Saydığımız bu sebepler cinsiyetler arası ayrımı derinleştirmiş ve toplumsal cinsiyeti oluşturmuştur (Özcan, 2012: 1). Toplumsal cinsiyet: kadın ve erkeğin cinsiyet ve beden farklılığından gelen kendi içerisinde eşitsizlik barındırmadığı halde bu farklılıkların beklenti, davranış, değer yapısı, inanç yapısını

¹ https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_619892/lang--tr/index.htm Erişim Tarihi: 01.07.2019

² https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/features/WCMS_650551/lang--en/index.htm Erişim Tarihi: 01.07.2019

etkileyen sosyal yapılanmadır. Kadın ve erkeğin farklılığını cepheleşmeye çeviren, karşılaştıran ve toplum içerisinde hiyerarşik bir dönüşüme uğramasına neden olan davranış biçiminin toplumda kalıplaşmasıdır (Berktaş, 2004: 2-4) ³. Cinsiyet eşitsizliği iş yaşamında geçmişten bu yana kadının istihdam alınına sınırlamıştır. Kadın istihdam oranında, kadının eğitim alabilmesinde, işgücü arz ve talep dengesi içinde kadının bulunduğu oran toplumsal cinsiyet ve ataerkil sebeplerle ikincil konumda kalmıştır (Toksöz, 2012: 37). Öte yandan çalışan kadınlar açısından dış yaşamın güvenli olması, kadın dostu yaşam alanları, kadın dostu kentler önem kazanmıştır. Kadının mekansal konumu, kadın istihdamının ve kente etkisinin bu çalışmada geniş bir perspektifle ele alınmasını gerekli kılmıştır. Kadının erkeklerle birlikte kullandığı dış dünya günümüz şartları ve ekonomik modelde büyük ve kalabalık nüfuslu, seri üretimin olduğu kentlerdir. Kırsal alanı oluşturan tarım alanları bile 20. Yüzyılda endüstriyel üretime geçmiştir. Bu durum kentli olmayı kente ait sosyal yapıyı kır alanına da çekmiştir. Üretim modeli ve istihdam biçimi yeni dünyanın modern şekli olan kentleşme sonucunu doğurmuştur. Kentte yer alıp kırsal bölgede yer almayan çekim noktası olan ulaşım ve teknolojik gelişmeler, sanat alanları, eğitimin üst kademeleri gibi yerler kenti ayırt edici yönlerdir. Kentlerin büyümesi ile meydana gelen bu yaşam biçimini kabul etmek kente ait kurumları ve imkanları özümsemek, kentliliği ve kentleşmeyi oluşturmaktadır. Kentlileşmeyi sadece fiziksel veya yönetsel sınırlarla tanımlamak bu sınırların herhangi bir nedene dayanmadan yasal bir kararla sonlanması ile son bulacağı anlamına gelir (Wirth, 2002: 67).

1.1.1. Tarihsel Olarak Kadın ve Modern Öncesi/Sonrası Yaşantısı

Sanayileşme ile birlikte kentlerde değişim ortaçağda gerçekleşmiştir. Kadının toplumdaki rolünde bu dönemin önemli izleri mevcuttur. Bu sebeple çalışma ortaçağ ile birlikte ele alınmıştır. Kadının toplumdaki yeri, geçmişten bugüne kalan izleri ve bu izlerin sonucunun günümüz kadın istihdamı sorunsalına etkisi, günümüz bulgularının tespit ve çözümünü ortaya koyma açısından önemlidir.

³ İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no:7 2004 https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf Erişim Tarihi:10.05.2019

1.1.1.1. Ortaçağdan Modern Döneme Kadının Yaşantısı

Orta Çağ'da kadınların rolünü ve konumunu en iyi şekilde tanımlamak için öncelikle kadınların toplum içerisindeki yerini sosyo-politik varoluşuna bakmak gerekir. Genel olarak, bu noktada kadınlar erkeklerden daha düşük kabul edilmiştir ve görevleri öncelikle ev ve aile yaşamıyla sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, bazı aydın ve dönemin güçlü kadınları beklentilerini Orta Çağ toplumunun sınırlarının önüne getirerek mücadele etmiştir (Afşar ve Öğrekçi, 2015: 67-85). Orta Çağ'da Batı tarihinin çoğunda olduğu gibi, kadınlar da erkeklere tabidir (Şenel, 2004: 256-257). Zayıf, daha az zeki ve çoğu görev için erkeklerden daha az uygun olarak görülmüşlerdir. Bununla birlikte, kadınlar aile hayatı içinde üretime katkısı açısından önemli bir rolü ellerinde bulundurmıştır. Erkekler kendi görev ve yükümlülüklerini yerine getirirken, kadınlar genellikle kendilerini ev ve aileyi korurken bulmuşlardır (Coşkun, 2011. Akt Toksöz, 2012: 175). Daha fakir ailelerinin pek fazla konumu yoktur ve tipik olarak küçük kesimlerde yaşamışlardır. Soylu kadınların ev içi işler için yardımcı kullanmaları, müzik, çizim becerilerini geliştirme ve okuryazarlık imkânları olmuştur. Ev içine kapalı bir yaşam biçimi bu dönem kadınlarının tümü için geçerli olmamıştır. Bazı erkekler karısı ve annesinin konumunu dışarıdaki bir meslekle dengeleyebilmişlerdir. Köylülükte kadınların babalarına ve eşlerine mesleklerinde yardımcı olmaları önemlidir. Kadınlar, toprağın ekilmesine ve hayvancılığın korunmasına yardımcı olurlardır. 14 yüzyılda İplikçilik, dokuma ve nakış gibi diğer meslekler icra edilmiştir⁴. Kadınların diğer görevleri ihmal etmemeleri için evde veya yakınında çalışmasına bu şekilde izin verilmiştir. Kadınlar, ebeveynlerinin rızası olmadan evlenmelerine izin verilmemiştir ve genel olarak herhangi bir iş sahibi olmalarına izin verilmemiştir. Evli kadınların boşanmaları izni yoktur ve sadece dullar mülk sahibi olma hakkını elde etmiştir. Kadınların erkekleri olmadıkça mülk edinmelerine izin verilmemiş ve bu gibi durumlarda bile miras kalan mülkler evliliklerinden sonra kocalarına devredilmiştir⁵.

⁴<https://www.historylearningsite.co.uk/medieval-england/medieval-women/> Erişim Tarihi: 05.02.2019

⁵<http://www.thefinertimes.com/Middle-Ages/early-middle-ages.html> Erişim Tarihi 01.02.2019

Zengin kökenli birçok kadın gençken evlenecektir. Orta Çağ toplumu; çocuklara bugünden daha farklı bakmıştır. Yoksul ailelerden gelen çocuklar, mümkün olan en erken yaşta çalışmış olacaktırlar ve on veya on bir yaşından itibaren yetişkin olarak tasvir edilmiştir. Yoksul ailelerin kadınları, yirmili yaşlarına gelene kadar evlenmemiştir. Zengin ailelerin kadınları, fakir ailelerin kızlarından daha erken evlenme eğiliminde olmuştur. Kadınların kimlerle evleneceklerine dair hiçbir seçeneği yoktur. Evlendikten sonra genç kadın kocasının kontrolünde olmuştur. Zengin bir ailede erkek varis üretmek hayati önem taşımıştır. Bu sebeple doğum oranının yüksek olması ve tıbbi bakımın çok zayıf olması, kadınların doğum anında ölümüne neden olmuştur. Hatta tüm kadınların %20'sinin doğum sırasında öldüğü ve doğum olayı genç kadınlar arasında en yaygın ölüm nedeni olduğu düşünülmektedir.

Zengin erkek karısı yani zengin aile kadınları genellikle çocuk bakımını yüklenmemiştir. Bu çocuk bakımını üstlenen bir görevli kadın tarafından ya da sütanne tarafından üstlendirilmiştir. Yoksul aileden kadınlar ise sadece çocuklara bakmakla kalmayıp, aynı zamanda hem evde hem de tarlalarda günlük işlerini sürdürmek zorunda olmuştur. Çok çocuk doğurma ve zor şartlarda çalışma, yeterli düzeyde beslenememek gibi faktörler nedeniyle, yoksul ailelerden çoğu kadınlar kırk yaşını geçmemiştir (Trueman, 2015) ⁶.

Erken modern dönemini aktarmaya başlarsak önce bu terimden yola çıkmamız gerekir. Erken modern" dönemini terimi, Rönesans'tan Fransız Devrimi'ne kadar geçen süreyi yaklaşık 1400-1800 yılları arasında dört yüzyılda, Avrupa tarihi alimleri tarafından yazılmıştır. Aslında, bu dönemin tarihlenmesi, öncelikle Avrupalıların yaşadığı gibi, "premodern" Orta Çağ'dan moderniteye uygun bir gelişim süreci anlamına gelir. Terimin paradoksal doğası ne tam olarak Orta Çağ'a benzeyen ne de modern çağa benzeyen, ancak her ikisinin unsurlarını sergileyen, zamanın karmaşık gerçekliğini yansıtmaktadır ⁷. 15 ve 16. Yüzyılda kadınlara yönelik tutumları dünya üzerinde genel itibari ile dinler ve ataerkil kurallar

⁶ <https://www.historylearningsite.co.uk/sociology/crime-and-deviance/right-realism-and-crime/> Erişim Tarihi: 03.02.2019

⁷ <http://chnm.gmu.edu/wh/modules/lesson4/lesson4.php?s=0> Erişim Tarihi: 06.02.2019

belirlemiştir. Bu tutumlar katı ve insanlık dışıdır (Cihan, 2018: 271-274). 16 ve 17. Yüzyılda sanayinin ve ticaretin gelişimi özellikle Avrupa’da küçük toprak sahipliğini ve buna yönelik siyasal iktidarı feodal yapının dışına ve daha büyük yönetsel bütünlüğe çekmiştir (Şenel, 2004: 282). Ticaret ve sermayeye engel olan 16 ve 17. Yüzyıl dönemi yapıları ekonomik gerekçelerle yıkılmaya başlamıştır. 18. Yüzyılda Fransız devriminin etkisi ve sanayileşme ile birlikte Avrupa’daki kent devletlerinde çalışma alanlarında kadınlar toplumsal kabullenilişi, ev işi, aile içi işlerden kentlerde daha çok dışarı işlerine iş yaşamına atılımı getirecektir. Bu dönem kadınlar için çok zor ve tamamen ikincil planda geçse de kadınlar toplumda var olma mücadelesi vermeye başlamıştır. Öte yandan 15 ve 18 yüzyıllar arasında kır yaşamında kadının tarım alanı ve ev içi işlerinde yükü ağır olmuştur. Kent yaşamında çalışan kadınlar bu dönemde bira mayalamak, pazarlamak, kasiyerlik yapmak, dokuma gibi köy yaşamına nispeten daha hafif işlerde çalışmışlardır (Sayın, 2018: 49-51)⁸.

Dünyanın dört bir yanındaki çağdaşlar, gelenekleri azaltan kadınların, kontrol edilmediğinde tehlikeli hale geldiğine inanmaya başlamıştır. Bu nedenle, bu dönemde, “tehlikeli kadınlar” hakkında erkek edebiyatı yaygınlaşarak devam etmiştir. Erkeklerin geleneksel davranışlara uymayan kadınlara karşı uyarıda bulunduğu ve ne yapmak gerektiği gibi bu tür reçetelerin verildiği kitaplar yaygınlaşmıştır. El kitaplarının popülerliğinin kanıtladığı gibi, birçok kadın kendilerinde belirtilen ilkeleri gönüllü olarak benimsemiştir. Ancak bu, kadınların muhalif bir sese sahip olmadığı veya cinsiyet rollerine meydan okumak için yollar bulamadığı anlamına gelmemektedir. Aslında, dünya genelindeki kadınların tarihinde, erken dönem, erkeklerin kendilerine boyun eğdirmelerini kınayan ve kadınların kendi değerlerini savunarak kadın edebiyatını doğuran kadınların okuryazarlıklarındaki artışla karakterizedir. Edebiyat ve sanatta lokal bir kadın varlığının yükselişi, çağın en önemli gelişmelerinden biridir. Eşit derecede önemli olan, kadınlar için, temas ve kültürleşme çağında, çevrelerinde her yerde evrimleşme ve “medeniyet” in önemli rolleri olduğunu iddia etmek için yeni fırsatların ortaya çıkması demektir⁹.

⁸ Maden ocaklarında çalışanlar ayrı tutulmuştur.

⁹ <http://chnm.gmu.edu/wwh/modules/lesson4/lesson4.php?s=0> Erişim Tarihi 03.03.2019

İngiltere’de 17. Yüzyılda meydana gelen yönetsel değişim aydınlanma ve modernleşme çağını başlatmıştır. Fransız devrimi ise modern sonrası döneme geçiştir (Çiçek vd. 2015: 272-275). 18. yüzyılda; önce İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi süreci, akabinde Avrupa’nın bütün ülkelerine yayılması ile birlikte kent sisteminin on üçüncü yüzyıldan beri süregelen yönlerini niteliksel ve niceliksel olarak fazlasıyla değiştirmiştir. Toplumsal yapıyı da değiştiren Sanayi Devrimi kentleri daha da büyütüp büyük kitlelerle birlikte çalışma alanı oluşturulan yeni üretim biçimlerini beraberinde getirmiştir. Kırdan kente göçleri hızlandırmıştır. 18. Yüzyıldan sonrası modern sonrası dönem olarak adlandırılmıştır (Doğan ve Şentürk 2017: 354-367). Kadının eğitime katılımı 18 yüzyılda gerekli görölmüştür. 1791 yılında 1789 “*Eşit Yurttaşlık Hakları Beyanı*” ilham alınarak kadınların eşitliği yönünde “ *Kadın Yurttaş Hakları Beyanı* ” kraliçeye sunulan bildirge ile erkeklerle eşit haklar talep edilmiştir (Biçer, 2008: 20-23).

1.1.1.2. Kadının Modern Sonrası Yaşantısı

19. ve 20. yüzyıldan itibaren Sanayi Devrimi ve makineleşme ile beraber kadınların çalışabilecekleri yeni iş alanları oluşmuştur. Kadınlar bazı mesleklerden ve faaliyetlerden dışlanmışlardır. Ancak yazarlık, öğretim ve hayır işleri gibi yeni işlere daha fazla girmişlerdir. İşçi sınıfı kadınlar, kendilerini ve ailelerini desteklemek için çalışmak zorunda kalmıştır. Sanayideki gelişmeler ve teknolojik atılımlar modern öncesi dönemle kıyaslanınca şunu göstermiştir ki iş alanlarında erkek ve kadınlar arasında bariz fark ortadan kalkmaya başlayacaktır. Modernleşme dönemi olarak adlandırılan bu dönemde kadın ve erkeğin eşitliği savaşı başlamıştır (Chatterjee, 2004, Akt., Biçer, 2008: 18).

19. yüzyılda kadın ağır işlerde çalışmaya devam etmiştir. Modern çağla tekstil gibi endüstrilerde bir endüstrinin bütün dalları kadınların emeğine bağlı olmuştur. 1842’de kadınlar kömür madenciliğinin yer üstü bölümünde çalışmaya devam etmiştir. Yine tarım ve ev hizmetlerinde kadınlar işgücünün önemli bir parçası olarak yer almıştır. Politika ve hükümet erkekler için önem arz etmiştir. Kadınlar ‘sözde’ bu tür şeyleri anlamak için beyin kapasitesine sahip

değildir ve bu yüzden de süreçten tamamen dışlanmışlardır. Kadınlar oy kullanamamakta, kim olduklarının bir önemi olmamakla birlikte kesinlikle parlamentoda yer alamamaktadır. Kadınların protestoları ve toplumda kilit rol oynayan bazı erkek figürlerinin desteği ile kadınlar için yavaş da olsa bazı şeylerin değişmesi gerçekleşmiştir.¹⁰ İngiltere’de kadınlara, 1857 yılında evlilik nedenleri yasası kocalarını boşama hakkı tanımıştır, 1882’de, evli kadınların mülkiyet yasası, bir kadının kendi kazancını ve mülkiyetinin üzerinde hak elde etmesini sağlamıştır, 1893 yılında Yeni Zelanda’da kadınlar ilk siyasi haklarına kavuşmuştur. 1894’te İngiltere’de yerel yönetim yasası evli kadınlara yerel seçimlerde oy kullanma hakkı vermiştir. 1918’de, otuz yaşın üstündeki kadınlara, ABD’de oy kullanma hakkı getirilmiştir. Bu değişiklik erkeklerin haklarıyla eşleşme de, yirmi bir yaşın üzerindeki kadınları içerecek şekilde on yıl sonra değiştirilmiştir. Bu değişimin ardından, kadınlar oy kullanma konusunda erkeklerle eşit siyasi hakları ellerinde bulundurmıştır. Daha sonra, Nancy Astor, 1919’da dünyanın diğer bölgelerinde de tanınmış bir gelişme olan ilk kadın milletvekili olarak tarihte ki yerini almıştır. Bu dönemler 1915 Birinci Dünya Savaşı ile kadınların ağır metal sanayi İngiltere ve dünyada kömür madenciliği dâhil yol işleri ve mühimmat, kimya fabrikalarında çalışmışlardır. Bu dönemde erkeğin boşalttığı yerleri doldurma fikri baskındır (Aker, 2018: 64-65). Kadınların değişen rolleri yalnızca işyerine katılımlarında değil aynı zamanda toplumdaki genel muamelelerinde de belirginleşmektedir. Dünyada kadınlar, ev hapsinin tarihsel perspektifinden daha net bir şekilde ayrılarak uzaklaşmaya başlamaktadır. Daha önceki yıllarda, kadınlar toplumda görünür olma noktasında kısıtlı kalmakta ve siyasi hayatta pek görülmemiştir (Gilman, 1986. Akt., Uncu, 2019: 56-58). Birinci Dünya Savaşı dönemleri kadının iş yaşamına hâkimiyeti ve kazanımları için mücadelede önemli bir dönem olmuştur. Kadın aile geçimini ve dünya ekonomisini sürdürmek durumunda kalmıştır. Bu dönem de erkek ve erkeğin konumu savaştan dolayı feministler tarafından bile kahraman olarak tanımlanmıştır (Bock, 2004: 204). Toplumda iki dünya savaşı arasında gelişen değişimler o dönem de çok derin olan faşist yönetimler tarafından kaygıyla karşılanmış, bu zorunlu sürecin geçici kalması ve kadının asıl yeri ve hakkı olan ev

¹⁰ <https://www.bbc.com/bitesize/guides/zy2ycdm/revision/3> Erişim Tarihi 05.03.2019

ve ikinci planda kalması için söylemler yer almıştır (Bock, 2004: 206-208). Kadının çalışma ve siyasi alanda yer alması bir yandan da bir girişim olarak görülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı kadınların iş ve toplumsal yaşamdaki rollerinde ciddi değişimler getirmiştir. Dünya tarihinde hiçbir dönem, İkinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasında kadınların rolü gibi ciddi değişikliklere tanıklık etmemiştir. Savaş sırasında kadınların hem ekonomik hem de sosyal rolündeki değişimler, kadınlar dünyayı inşa etmede erkeklerin geride bıraktıkları boşlukları doldurmaları ile görevlendirilmiştir. Erkeklerin savaşta olması ve kıtlığın baş göstermesi, kadınları üretime çekmeye sebep olmuştur. Evlilik dünyanın çoğu bölgesinde kadınları istihdam alanından uzaklaştırmıştır. Bununla birlikte, dünya savaşı olaylarını takiben, dünyanın istihdamdaki kadınlara bakışı aniden değişmiştir (Sineau, 2005. 268-280). Sonraki dönemde, kadınlar gizli bir gelişme silahı ve faşizme karşı mücadelenin anahtarı olarak görülmüştür. Kadınlar çeşitli iş sektörlerinde daha aktif çalışmaya atılmışlardır. Artık işyerlerinde, yıllar önce kendilerini ilerlemenin düşmanları olarak ilan eden erkeklerle birlikte onlarla yarışır biçimde çalışır olmuşlardır (Cott, 1987: 2-5).

Savaş sırasında toplumun genelinde meydana gelen davranış değişiklikleri, geçici olarak kabul edilmesine rağmen, kadınların toplumdaki değişen rollerinin temelini yerleştirmiştir. Aslında, bazı bilginler, askerlerin savaştan geri dönüşüyle değişikliklerin normale döneceğini savunmuştur. Bununla birlikte, dünya savaşının oluşturduğu etkiler, kadınların topluma katkılarının yakın bir şekilde tanınması için itici güç meydana getirmiştir. Temelde, savaş kadınların daha önce hiç çalışmadıkları endüstrilerde çalışma fırsatı doğurmuştur. Örneğin, İkinci dünya savaşından sonraki dönem, uçak fabrikalarında çalışan kadın sayısında 143'ten 65000'ne 1941 ve 43 yılları arasında oranlarsak %1 iken %65'lere kadın arasında değiştiği görülmüştür¹¹. Doğal olarak, erkeklerin savaşa çağırılması, kadınların ofislerde ve kilit noktalarında yerlerini almalarıyla sonucunu meydana getirmiştir. Nitekim 1941 ile 1950 arasındaki dönem, kadınların istihdamında %60'lık bir değişimi temsil eden yedi milyondan fazla ciddi bir artış görmüştür. Ayrıca, kadınların ücretlendirilmesinde

¹¹ <https://mashable.com/2015/12/10/wwii-women-workers/> Erişim Tarihi 09.05.2019

toplumun ihtiyaçlarını yansıtacak şekilde, yaşları arttıkça değişiklikler de olmuştur. Sonuçta, İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği bu değişiklikler kadınların cinsiyet rollerindeki değişimler için mücadele etmelerini olumlu şekilde etkilemiştir.

Belki de en göze çarpan değişiklik işe giden kadınların kimliği ve işyerlerinde değişen kadın kavramları üzerinde olmuştur. Önceleri, sadece çoğu fakir kökenli, evlenmemiş, genç ve bekâr kadınlar işe girmiş fakat evlilikten sonra bu işlerini bırakmak zorunda kalmışlardır. Temelde toplum, evliliği kadınlar için, evlerinde tam zamanlı olarak yapmak zorunda kaldıkları bir meslek olarak görmektedir. Bu nedenle çoğu kadın bekârken bir süre çalışmaya devam etmiş ancak evlendikten sonra işlerini kaybetmişlerdir. Ancak, savaşın etkileri evli Orta ağ'lardaki kadınları yansıtan bu tanımda değişiklik oluşturmuştur. Kadın işçilerin yoksul kökenlerden gelen tarihsel görüşlerini değiştiren orta gelir düzeyine sahip kadın gruplarıdır (Biçer, 2008: 28-31). Ancak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, çoğu şirket kadınların işyerlerinde iken çocuklarını bırakabilecekleri ocuk bakım merkezleri gibi imkânlar sunarak kadını iş yaşamında iyice kalıcı kılmaya çalışmışlardır. Bu değişme, kadınların yalnızca toplumsal kalkınma faaliyetlerinde yer almasını sağlamakla kalmamıştır, aynı zamanda kadınlarla ilişkili olumsuz rolleri ve bakış açılarında değişim gerçekleştirmiştir. Bu değişimin bir sonucu olarak, şimdiye kadar erkeksi olduğu düşünölen faaliyetler olarak görölen ve kadını bu iş sahalarında kabullenmeyen toplumlarda bile bu iş sahalarında eskiye nazaran daha fazla kadın görölür olmuştur. Örneğin, kadınlar artık yalnız başlarına sinemalara gidebilmiştir ve hatta erkekleri veya toplumu onaylamadan sigara içmişlerdir. Bu özgörlük biçimi, kadınların rollerinde ve topluma katılımlarında bir değişime ve toplumsal dönüşüme neden olmuştur ¹². Dünya ekonomisinin küreselleşmesi ve teknolojik değişmeler ile birlikte ortaya çıkan ekonomik kalkınma ve uyum modelleri ile toplumun pek çok kesiminde olumsuz koşullar oluşmuş ve bir şekilde yoksulluğu yaygınlaştırılmıştır. Tam bu süreçlerde kadın emeği ister ev içerisinde ister ev dışı kamusal alanda olsun daima kurtarıcı rol üstlenmiştir. Örneğin, kadınlar ailelerinin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına katkıda bulunabilir ve hatta gelir elde etmek için mücadele etmektedir (Ören ve Yüksel, 2012: 51-53). İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin,

¹²<https://www.striking-women.org/module/women-and-work/post-world-war-ii-1946-1970>

Tarihi: 10.05.2019

Erişim

kadınların aile gelirlerine katkı sağlaması nedeniyle, ailelerin de yaşam standartlarında bir artış meydana gelmiştir. Fakat savaşın bitiminden sonra kadınların işten çıkarılması, dünya genelinde daha düşük aile gelirlerine neden olmuştur. Kadının rolü, bilgi edinimini şekillendirmede aktif olarak yer aldıkları edebiyat dünyasında daha da genişlemiştir. Kadın zekâsının kısıt olduğu ve eğitim sürecinin sadece erkek dünyasına ait bir faaliyet olduğu düşüncesi, kadının eğitime erişimini de kısıtlamıştır. Ancak, cinsiyet rolleri de dâhil olmak üzere kadınların kurtuluşuna yönelik kitaplar ve materyaller ilerleyen dönemlerde yayınlanmaya başlanmıştır. 20. yüzyıl, toplumdaki kadın rollerinin yönünü şekillendirmede önemli bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Özellikle, ekonomik, sosyal ve politik kalkınmadaki rolleri, İkinci Dünya Savaşı'nın taleplerinin ardından daha belirgin hale gelmiştir. Kadınların evde bakım hizmeti veren zümreler ve eşlerinin yardımcıları olmalarına dair algıları, erkekçe olarak kabul edilen işleri üstlenmeye cesaret eden yeni bir kadın nesli tarafından bastırılmıştır (Taylor, 2017) ¹³. 1946 ve 1970 yıllar modern sonrası dönem için kadının iş yaşamında önemli bir artış olduğu gibi eşit ücret mücadelesi içinde önem arz etmektedir. 1970 yılında İngiltere'de kamu alanında eşit işe eşit ücret yasası gelmiştir. Bu süreçte kadının sendikal haklara katılımı hız kazanmıştır. Sonuçta, çalışan kadınların sayısında bir artış olduğu gibi ücretlerinde de görece bir artış izlenmiştir. 1970 sonrası fordist üretim sürecinden post fordist üretim biçimine geçilmiştir. Bu süreçte meydana gelen kapitalizm krizi yapısal sorunlar ile karşılaşmış üretimin girdileri ve emek piyasası da buna göre dönüşüme uğramıştır. Esnek üretim modeli dünya üzerinde yer almaya başlayıp geniş bir iş çeşitliliği ortaya çıkmıştır. Bununla beraber emeğin esnekliği ihtiyacı doğmuştur (Dağdelen, 2005). Bir işin birçok parçaya bölümü artık vasıfsız işçi yarı vasıflı işçi gibi durumları daha da çoğaltmıştır.¹⁴ 1980 sonrası post fordist ekonomi modeli dünya genelinde uygulama alanı bulmuştur. Ülkemizde 1980, 24 Ocak kararları bu ekonomik modelle aynı yönde ilerlemiştir. Belirli hedefler içerisinde siyasal ve toplumsal proje ile harekete geçen yeni baskıcı ekonomi modeli tüketim ekseninde

¹³ <https://www.essaytyping.com/role-women-20th-century/> Erişim Tarihi: 12.05.2019

¹⁴ Fordist üretim modeli sekiz saat işe 5 dolar ve süreklilik arz eden iş demektir. Bu ekonomi modeli refah ülke şartları ile kitle üretim biçimidir. Aynı ürün için farklı birimlerin parçalara ayrılması ile özel makinelerle üretilmektedir. Post-modernizm, post-fordizm, neo – liberalizm, sanayi ötesi gibi kavramlar birbiriyle aynı dönemi ve modeli aktarmaktadır. Bu model Toyota üretim modeli olarak bilinmektedir (Dağdelen, 2005).

kadınları bulundurmuştur. Otoriter devlet yapısı edinilmiş hakları almaya başlamış bu esnek çalışma yöntemi güvencesiz çalışma durumunu fazlasıyla meydana getirmeye başlamıştır (İnce ve Halifeoğlu, 2015). Kapitalizmin bu dönemde girdiği krizin atlatılması post fordizm ile birlikte yeni teknolojinin emeği daha hızlı ve daha verimli olacak şekilde dönüştürmesi beklenmektedir. Bu yeni yönetim biçimini ve altyapı üst yapı hegemonyasını da doğurmaktadır (Halifeoğlu ve Yetiş, 2013:163-188). Toplumsal cinsiyeti derinleştirip kadın emeğini daha fazla güvencesiz kılmaktadır. Yeni üretim modeli ve siyasal yapılanma içinde kadın merkezli yaklaşımları ele aldığımızda tekil bir toplumsal alana sığdırmaya çalışmak yanlıştır. Feminist söylemler 1980 sonrası kadın haklarını çok eksenli alanlarda savunmaya çalışmış çözüm bulma yöntemleri sunmuşlardır. Marksist-feminist söylemler arasında ekonomik-kültürel, cinsiyet rolü ve toplumsal oluşumları ele alan çoklu perspektif ile önemli çözüm önerileri sunmaktadır (İnce ve Halifeoğlu, 2015). 1970 ve 1980 arası özellikle bilgi teknolojisi temelli üretim yer almıştır. Bu üretim modeli insan odaklı üretim olarak görülmektedir. Eğitimli işlere kaçışın başladığı bu dönemde daha az eğitilmiş olan kadınlara vasıfsız işçilik alanları kalmaktadır. Bu durum kadının iş yaşamında yarı zamanlı istihdamını arttırmıştır. 1980 ve 1990 arası esnek üretim sürecinin başladığı ve vasıflı işçiliğin fazlasıyla arttığı dönemlerdir. Üretim arttığı halde istihdam azalmaktadır. Teknolojik gelişmenin hız kazandığı global üretim ve küreselleşen dünya ekonomisi çok çeşitliliği meydana getirmiştir. Üretilen malzemede tüketimde değişim ve dönüşüm hız kazanmıştır. Talepler fazlasıyla dönüşmüştür (Çakmak, 2004: 237-240-241). Fordist üretim biçiminde devletçi ekonomi yer alırken sendikal haklar ile toplu sözleşmeler yer almıştır. Post fordist dönem içinde özel sözleşmeler yer almış ve sendikal haklar azalmış olup iş bölümü fazlasıyla artmıştır. Özel sözleşmelerin yer aldığı istihdam biçiminde kadın hakları ve istihdamı hızlı gelişimin gerisinde kalarak iş kaybının arttığı bu dönemde ikincil olma ve sömürülmeye devam etmiştir. 1990'dan günümüze üretim biçim küresel ve teknolojik bir boyut edinmiştir. Bu süreçte çıkan ülkesel krizler küresel krizlere dönüşmüştür. Bununla birlikte üretim alanında işini ilk kaybeden kesim kadınlar olmuştur. Kadının iş yaşamında artışını sağlayacak en önemli etken eğitim oranının artışı ve vasıflı olmaları olacaktır. '*İnsana yaraşır işler*', kadın hak ve özgürlüklerinin eşit düzeye erişimi, birçok bileşenin bir araya gelişi ile mümkündür.

Birçok feminist grubunda ulaşmaya çalıştığı temel nokta budur (Kılınç, 2015: 122-132). 2000 yıllar sonrası ürün çeşitliliği artmıştır. Küresel şirketler doğmuş, küresel ağlarla üretim gerçekleştirilmiş, ürünlerin hinterland alanı genişlemiştir. Büyük firmalar özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde düşük ücretli işçilikle üretim gerçekleştirmektedir. Yeniçağın neoliberal ekonomisi düşük ücretler, artan fiyatları ile kadınları gittikçe ağır yükümlülük altında bırakmaktadır. Ev içi ihtiyaçlar ve kadına ait görülen sorumluluklarda değişim olmamasına rağmen ihtiyaçlar değişmiş, kadının iş yaşamına katılımı ev içerisinde yaptığı işleri enformel biçimde dışarıya ücretli olarak yapmaya dönüşmüştür. Kadının yükümlülüklerinde azalma veya değişimden ziyade ev içinde yaptıklarını, ev dışında aynı işi düşük ücret ve güvencesiz yapma biçimine dönüşmüştür (Öztürk, 2010: 105-115).

1.1.2. Kamusal Alan ve Kadın İlişkisi

Kamusal alan tanımı, iki farklı yaklaşım temeline sahiptir. Biri kamuoyu olarak ele alınan Jürgen Habermas'ın sosyal ve politik faaliyetlerle nitelemesi ve tüm yurttaşların ulaşabildikleri iletişim kurdukları bireylerin kamusal eylem ve beşer arasında kurulan eylemler olarak tanımlar. Kamu yararı ve özel iş ve işlem alanı değil de insanların kısıtlama olmadan örgütlenip konuştukları, toplandıkları, genel bir faydaya ilişkin özgüllük içerisinde bilgilerini ve kanaatlerini yayabildikleri alanlardır (Habermas, 2004: Akt., B. Olgun, 2017: 45-46). Mimarlıkta kamusal alana bakış açısı fiziki mekânı kapsamakta ve önem arz etmektedir. Erişilebilirlik temelli bir tanımlama olup kapalı veya açık mekânın kullanımının ayırım gözetmeden özel yapılardan farklı olarak herkesin ortak kullanım alanı olabilmesidir (Gürallar, 2009). Toplumsal alandaki yapılanmalar, toplumun oluşturduğu cinsiyet eşitsizliği yaşam alanını bu iki tanıma göre de etkileyip eril ilişkilendirmeyi burada da gerçekleştirir. Kamu alanı denince kamu toplum içerisinde güç ve iktidarı temsil eder. Böylelikle kamusal alan; dış dünyayı, özel alan dışını temsil ettiği için erillik kamu alanı içinde baskın olmakta özel alan kadın alanı olmaktadır (Sancar, 2009: 15-16). Kadınlar geleneksel olarak, aile içi ve çocuk bakımı ile karakterize edilen özel alanla özdeşleştirilmiştir. Gün geçtikçe daha fazla kadın işgücüne katılıyor ve politikaya dâhil oluyorsa da kamusal alandaki bu eski ayırımçı uygulamaları ve bakış

açısı, hâlâ varlığını sürdürmektedir (Karayılmaz ve Çelikyay 2018: 83-88). Kamusal alanın çoğunlukla erkekler için tasarlanması, özellikle kadınların kamusal alanların çoğunda yer aldığı göz önüne alındığında garip görünmektedir. Kamusal alanların tasarımıyla yakından ilgili bir konu kadınlara şiddet ve taciz korkusudur. Birçok kadın, tacizden ve diğer güvenlik sorunlarından korktuğu için kamuya girmekten korkmaktadır. Kamusal alan için önemli olan, insanların ait olma hissi duymalarıdır. Bu aidiyet duygusunun cinsiyet ile ilişkili bir boyutu vardır. Araştırmalar çoğu kadının çocuk sahibi olduktan sonra yaşadıkları mahalleye mensup olduklarını hissettiklerini göstermiştir. Bu şekilde kadın daha küçük bir alana kapatılıp, ona bağlandırılmaktadır. Erkekler için böyle bir değişiklik hissi söz konusu değildir. Kadınlar ve kamusal alan söz konusu olduğunda güvenlik ve erişilebilirlik ele alınması gereken iki önemli konudur. Kadınlar kamusal alanda kendilerini rahat ve güvende hissetmeli ve bunlara kolayca erişebilmelidir (Zonneveld, 2016).¹⁵

Güvenli kamusal alanlar planlamak ve tasarlamak, toplumun tüm bireylerinin ve kadınların güvenliğini ve emniyet duygularını arttırmak, alanın sosyal ve fiziki şartlarını taşıyacak ve bireylerin davranışlarını yönlendirecek mekânlar oluşturmak demektir¹⁶. Güvenli kamusal alanlar oluşturulurken; planlamacılar, tasarımcılar ve mimarlar aydınlatma, peyzaj, görünürlük, motorlu trafik, yaya trafiği gibi ulaşımda ve fiziksel şekillere, kadın/çocuk dostu alanlara önem vermiştir (Karayılmazlar ve Çelikyay, 2018: 85-87). Yine şehir mobilyaları, potansiyel saklanma noktaları, tabela, güvenlik personeli, diğer kamusal alanlara yakınlık gibi konulara da özel olarak odaklanılmıştır. Acil servislere ve toplu taşıma araçlarına erişim, kamusal alanlar kullanan kadın ve çocuk perspektifinden özel bir önem verilmektedir (Gülen, 2006: 24-26). Mekânların, toplum üyelerinin güçlü sosyal ilişkileri barındırabilecekleri alanlar olabilmesi için planlamacılar ve tasarımcılar, insanların kendilerini kamusal alanda nasıl ifade ettiklerini ve etkileşimde bulunduklarına dikkat etmelidir (Baykan, 2015: 31). Aslında kamusal alanlar sayısız toplumsal cinsiyetle sosyal etkileşimler için birer ortamdır. Ayrıca planlama ve tasarım

¹⁵<https://www.mmnieuws.nl/article/new-europe-cities-in-transition-a-platform-for-a-european-city-makers-movement/> Erişim Tarihi 15.05.2019

¹⁶<https://urban.jrc.ec.europa.eu/the-future-of-cities/space-and-the-city#the-chapter> (Erişim Tarihi: 01.03.2019)

sürecinin, toplumsal sınıflar üzerindeki sosyal ve fiziksel etkilerinin sonuçları sürekli değerlendirilmelidir. Bir mekânın planlaması ve tasarımı cinsiyet eşitsizliğini pekiştirme ya da cinsiyet eşitliğini ilerletme potansiyeline sahiptir. Genelde temel hizmetler kötü bir şekilde planlandığında veya eksik olduğunda kadınlar güvensizlik duygusu taşımakta ve ev içine kapanmaktadır. Bu sebeple kadın dostu kamusal alanlar planlamak ve tasarlamak, mekânın fiziksel ve sosyal özelliklerine sürekli dikkat gösterilmesini gerektirir. Ayrıca, planlama ve tasarım sürecinin sosyal ve fiziksel etkilerinin sürekli değerlendirilmesini gerektirir. Bir mekânın planlanması ve tasarımı ya cinsiyet eşitsizliğini pekiştirme ya da cinsiyet eşitliğini ilerletme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, planlama ve tasarım süreci kadınlar için güvenli şehirler yaratmanın çok önemli bir yönüdür. Cinsiyet, topluluklardaki temel hizmetleri planlarken ve tasarlarken özellikle önemli bir husustur (Baykan, 2015: 12-34,87).

Kamusal alanların güvenli ve toplumsal cinsiyet baskısı oluşturmayacak alanlar olması, kentsel planlamacıların, tasarımcıların, mimarların, kadınların, halkın ve diğer toplum aktörlerinin görevidir. Kamusal alanların fiziksel özelliklerini kadınlar için güvenli ve misafirperver kılmak için işbirliği yapılmalıdır. Kamusal alanlar karanlık, terk edilmiş, kirli veya acil durum telefonları gibi belirli güvenlik unsurlarından yoksun olmamalıdır. Böyle yerler özellikle kadınlar için değil herkes için potansiyel olarak güvensizdir. Bu nedenle, kadınların korku duydukları ve/veya şiddete maruz kaldıkları alanları kullanmayacakları yönündeki ihtimal de artmaktadır. Deneyimler göstermiştir ki bir alan kadınlar tarafından da kullanılıyorsa o alanı tercih eden insan sayısı da buna paralel olarak artmaktadır. Ortak kullanım alanları, kadınların özel güvenlik ihtiyaçlarına göre planlanmış ve tasarlanmış sokaklar, parklar, otobüs durakları, spor alanları, meydanlar, otoparklar vb. özelliklerde olan kadın dostu mekânlar olmalıdır. Kolay erişilebilir olmalı ve konum içinde kullanıcının rahat hareket edebilmesi için iyi aydınlatılmalıdır. Yer ve yön işaretleri olmalı görünür olmayan köşe ve bucakları barındırmamalıdır. Sıcak havalar için gölge, soğuk havalar için de kapalı mekânlar barındırmalıdır. Bebek arabaları ve tekerlekli sandalyeler için tasarlanmış olmalıdır. Yürüyüş yolları ve bebek bakımı

için temiz, güvenli ve kolay erişilebilir alanları barındırmalıdır (Un Women, 2010)

17.

Cinsiyet üzerinden oluşan ayrışma kent planı üzerinde de kendini göstermiştir. Bu konuda sadece şekilsel ve fiziki olarak bakmak özel alanı kadına kamusal alanı erkeğe atfeden yapıyı ve mekân sınırı oluşumunu göz ardı etmek olur.

Ayşegül Kılınç'a göre "Kentsel alanda sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım, konut, güvenlik gibi temel kentsel hizmetlere erişilebilirliğin eşitlik düzleminde gerçekleşmesi, kent kullanım hakkının bir gereğidir. Bu hakkın fiili anlamda karşılık bulması, cinsiyet eşitliğini önceleyen eğilimlerin ve normların mekânsal düzenleme süreçlerine dâhil edilmesiyle mümkün olabilir. Kuramsal olarak insan hakları, insan olmanın gerektirdiği vazgeçilmez ve devredilmez haklar olarak tanımlanır. Bundandır ki insan haklarına her türlü sosyal politikanın, kamusal yararın, ahlaksal veya siyasal kaygıların üzerinde bir değer atfedilir." (2016: 95).

Planlamanın; merkezden yerele, cinsiyet üzerinden yapılan ayrışmadan, sosyo-politik ve kültürel, ekonomik vb. çok kapsamlı bir yapıdan oluştuğunu belirtir. Bunun üzerinden mekânsal oluşumun ise planlama etkinliğinin mekânsal boyutuna denk gelen ve toplumsal yapıya dair bütün süreçlerin mekândaki maddesel kalıntılara göre daha sağlıklı ve ahenkli bir doku kazandırmayı hedefleyen, planlama ile kıyaslandığında daha sınırlı olan etkinlik zinciri olduğunu belirtir (Kılınç, 2016: 96-117).

Kadın ve mekân analizi yaparken biyo politik bakış açısı ile aktarmak gerekir. Siyasal ve toplumsal mekân politikası içinde kadını bilmek, biyo iktidarsal hegemonya içerisinde kadının mekândaki yerini aktarmak, mekândaki varlık sorunsalımızı irdeleme ve tespit etmemizi sağlamaktadır. Michel Foucault'un Biyo politika bağlamında biyo-iktidar analizleri mekânsal bağlamda kentin üzerinde kurulan hegemonyanın her alana sirayeti, kent mekânlarına yayılan iktidar ağları ve bağları açısından kentsel iktidar veyahut yerel iktidar analizleri açısından kesinlikle nirengi noktasını meydana getirmektedir (Jeremy. Bozovic, 1995: 29-95). Mekânların güvenli olması ile panoptik bir gözlemle eril olan iktidar tarafından baskı

¹⁷ <http://www.endvawnow.org/en/articles/251-safe-public-spaces-for-women-and-girls.html>

Tarihi: 16.05.2019.

Erişim

altında olması farklı şeylerdir ¹⁸. Kentsel mekân içerisinde kadın panoptik tekniklerle izlenmekte ve üzerinde toplumsal cinsiyet temelli eril hegemonya kurulmaktadır. Bu durum kadının toplum içerisinde eşitsizliğini derinleştirmektedir ¹⁹.

1.1.3. Kadın ve Ataerkillik İlişkisi

Ataerkillik, otorite anlamında erkeğin birincil rol üstlendiği sosyal bir sistemdir. Bu sistemde merkezde erkek vardır. Ayrıcalık olarak erkek egemenliği ve ona bağımlı kadın eşleştirmesi tarihsel olarak sosyal ve yasal olarak farklı kültürlerde, politik ve ekonomik alanlarda kendisini ortaya koymuştur. Ataerkilliğin kökeni çok geçmiş tarihlere dayansa da başlatıcı olay olarak sosyal tarım ve evcilleştirme gibi teknolojik yenilikler olduğu genel kabuldür. Antropolojik ve tarihsel kanıtların çoğu ataerkilliğin tarih öncesi olduğunu göstermektedir. Bu sistem yıllar içinde modernitenin artması ile beraber kendisini toplumda daha fazla kabul ettirmiş ve benimsetmiştir (Mora, 2014: 131-147). Toplumlarda erkek güç haline geldikçe, kadın da bir o kadar geri planda kalmıştır. Feminizmin çoğu biçimi, ataerkilliği kadınlar için baskıcı, haksız bir sosyal sistem olarak nitelendirmiştir. Bununla birlikte, feminist teoride, ataerkillik kavramı, genellikle kadınlara erkek egemenliğini veren ve uygulayan tüm sosyal mekanizmaları içerdiği savunulmaktadır. Yani feminist teori ataerkilliği, üstesinden gelinebilecek sosyal bir yapı olarak nitelendirmektedir (Güneş, 2016: 267-269). 1970’lerdeki ikinci dalga radikal feministlerin cinsiyeti baz alarak ezilmişliğin temelinde kadınların biyolojik özelliği olan doğurganlıkları üzerindeki tahakkümleri ile erkek baskısının başladığını ileri sürmektedir. Radikaller ataerkilliği çözümlerken ataerkilliği esas ideoloji,

¹⁸ Panoptikon Yunanca bir kavram olup Göz önünde olan yer anlamına gelen hapisane tasarımıdır. Pan: bütün manası taşır. Optikon: Gözetlemek anlamındadır. Jeremy, Bentham. 1995).

Panoptikon, İngiliz filozof ve toplum kuramcısı Jeremy Bentham’ın 1785 yılında tasarlamış olduğu hapisane inşa modelidir. Bundan öte bir tür siyasal ve toplumsal mekân politikasıdır. Foucault’un siyaset paradigmasında “Siyasal iktidarın mobesesidir” Panoptikon, bir tür görünmeden kontrol eden bir tür gözetleme mekanizması, gözetleme kulesidir. Bunun ötesinde bir gözetleme paradigmasıdır. Tasarımın konsepti gözetlemeye izin vermektedir. J. Bentham’ın deyimiyle Panoptikon’un temelinde yatan ilke “Tek odalı hücrenin içindeki sakince saklanacak hiçbir yer bırakmaması, buna karşılık dış cephedeki duvarın penceresinden gelen dış ışığın kuledeki nöbetçilere mahpusun her hareketinin bir silüetini izleme olanağını sağlamasıydı (Bentham, Jeremy. Panopticon (Preface). In Miran Bozovic (ed.), The Panopticon Writings, London: Verso, 1995, 29-95.)

Üretim yenisilmesi, cinsellik ve psikolojik bir temel üzerinden görmektedir. Kısaca *radikal feminist tmlemede*, kapitalist sistemin görüşünden farklı bir biçimde ataerkilliği kendine has farklı bir erkek egemenliği sistemi olduğunu aktarmaktadır (Güneş, 2006: 249-251). ğ sosyolog, kadın ve erkek cinsiyet rolleri oluşturan, ataerkilliğin sosyal ve kültürel ağırlıklı biyolojik açıklamalarını reddetmektedir. Bu yapılar daha çok geleneksel kültürleri olan ve daha az ekonomik gelişme gösteren toplumlarda, nesilden nesle geçmektedir. Böyle toplumlarda kitle iletişim araçları ve diğer kurumlar tarafından baskın statüye sahip cinsiyet erkek kabul edilmektedir. Dinlerin çoğunluğu da ataerkil normları sürdürülmesine katkıda bulunmuştur. Bu inanişı kültürel zihniyete sokan dillerle, kadınların var olduğu bu erkek egemen dünyada güçlenme şansı yoktur. Ataerkillik aynı zamanda aile geleneklerinde de kendini gösterir ve babalarının soyadını taşıyan, kocalarının soyadlarını benimseyen kadınlar gibi uygulamalarla pekiştirilmiştir. Bu uygulama yavaş yavaş azalmakta, çünkü artık daha fazla kadın kızlık soyadlarını muhafaza etmeyi seçmekte ya da yeni soyadlarını önüne ekleyerek onu eşitlemektedir. Ataerkillik aile içinde aile reisi olan babanın, kocanın, aile byğu erkeğin tahakkümü ile başlayıp toplumsal cinsiyeti oluşturacak kadar yayılmıştır (elik, 2008: 85-102).

Anthony Giddens ise hepimizin tüm eylemlerinde toplumsal cinsiyet gerçekliğinin günün ağarıp kararması hareketliği kadar yer aldığını bunun değişiminin çok zor olduğunu belirtmiştir. Bunun oluşturduğu sınıfsal yapılar ataerkil toplumun tabakalaşmasını meydana getirmektedir. Giddens, Frank Parkin'in kadınlık rolünü erkeklik rolüne kıyas ettiğini aktarırken istihdam olanaklarının mal varlığına sahip olmanın, mülkün ve gelirin sahipliğinin buna benzediğini aktarmaktadır. Birçok temel konuda kadınların dezavantajlı olduğunu söylemektedir. Fakat bununla birlikte cinsiyet farklılığı ile beraber yürüyen bu konular ve eşit olmama sebepleri sadece buna bağlanmamaktadır. Kadınların birçoğunun sınıfsal ve ekonomik kazançlarını evin byğu erkeğin, babaları ya da aile büyüklerinin konumunun belirlediğini söylemektedir. Kadınların günümüzdeki makamlarına göre özelliklerinin birbirine benzer olması da yalnızca cinsiyetleri münasebetiyle ya da yaptıkları işten dolayı edindikleri çeşitli kazanımlarının oluşturduğu haklar değildir.

Bu hakları kocaları ya da babalarının yaptıkları işin belirlediğini dile getirmektedir (Giddens, 278-279).

Ataerkillik kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği derinleştirmiştir. Ataerkil toplumlarda kırsal kesimde yaşayan kadınlar, ekonomik aktivite olarak tanımlanan tarım ve hayvancılık gibi işlerde, özellikle aile çiftliklerinde birçok görevi yerine getirmektedirler. Bu işlerle birlikte, ayrıca ev hanımlığı işi görevlerinin bir parçası olarak görülmektedir. Erkeğe ait görevler, traktörü sürmek gibi bir üretim birimi olarak hane halkı ile ilgili faaliyetler ve tarım makineleri işletmek, bankaya ve kredi merkezlerine gitmek, gübre, böcek ilaçları alınması ve tarım ürünlerinin pazarlanması gibi işlerdir. Kadınlar ise çocuklar ve yaşlılara bakma gibi aile ile ilgili faaliyetler, hayvancılık ve süt ürünlerinin işlenmesi gibi görevleri üstlenmiştir. Bu nedenle erkeklerin temizlik, yemek yapma, çocuk bakımı ve diğer ev işleri gibi görevleri yerine getirmeleri beklenmemektedir (Shaditalab ve Mehrabi, 2010: 98-110).

Ataerkil aile yapısının kadını erkek himayesinde tutma kalıbı, kadının eğitilmiş veya üretken olsa bile topluma eşit düzeyde katılamaması sorununu doğurmaktadır. Ataerkillik dünya üzerinde birçok toplumda var olmuştur (Çelik, 2008: 92-94). Ataerkil aile yapısı kent olgusuna ve kentlileşmeye aykırıdır. Kentleşme daha çoğulcu ve kadının topluma tam anlamıyla entegre olduğu eşitlikçi bir topluma ihtiyaç duyar, fakat ataerkil aile yapısı kadını ikinci planda tutar. Bu kentin gelişimini olumsuz etkiler ve kentleşmeyi, kadın dostu kamu alanları talebini düşürür kentleşme sürecini baltalayarak mega köyler çarpık kentler ve kentlileşememiş topluluklar oluşturur.

1.1.4. Kadın İstihdamı, Kent ve Mekân İlişkisi

Kırsal kesim aile yapısı genellikle geniş aile biçimindedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2011: 5). İnsanlar çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla uğraştığı için ailenin büyük olması çalışacak daha fazla insan ve iş gücü anlamına gelmektedir. Bu yüzden nüfus olarak kalabalık aileler genelde küçük ailelere göre daha varlıklıdır. Kadın da

genelde aktif olarak iş yaşamının içindedir. Bir yandan ev içi işleri sürdürüp idame ederken bir yandan da bağda bahçede aile işlerinde de çalışmaktadır. Kırsal olarak tanımlanan alanda aile içerisinde emeği ücrete tabi olmadan çalışan kadın için kent yaşantısı çok daha farklı ve zorlu olmuştur. (Makal, 2012: 74-75) Kentlerde aile yapısı biraz daha küçülmekte, ekonomik şartların da zorlaması nedeniyle çoğunlukla çekirdek aile şekline revize olmuştur. Aile yapısını ele alabilmek için yaşam biçimini, yaşanılan mekânı çok iyi irdelemek gerekir. Yaşanılan yerin seçimi veya değişimi üzerinden hareket ederek göçü mutlaka göz önünde tutarak anlamlı sonuçlar elde edebiliriz. Ailenin mekâna göre mi, mekânın aileye göre mi şekil aldığını geçmişten günümüze ele alarak çıkarımda bulunabiliriz.

Kentteki mekânların görece değişimi, mekânsal kümelenme, çok çeşitlilik gösteren sebeplere dayanmaktadır. Bu sebeplerin başatlarından biri de göçtür. Göçün en itici sebeplerinden biri iş bulmak maksadıyla daha iyi ekonomik şartlar için yapılanıdır (Dücan, 2016: 168). Mekânsal kümelenme ise göç sonucunda meydana gelen kent sosyolojisinde ele alınan bir konudur. Chicago’da göçmenlerin oluşturduğu gettolar da mekânsal kümelenme üzerine ilk araştırmalar olmuştur. Ülkemizde 1950 sonrası hızlı bir göç silsilesi ile bu tarz kentsel kümelenmeler meydana gelmiştir (Alkan ve Duru, 2002: 10-12). Göç ile birlikte oluşan bu mekânsal kümelenmeler kentlerde dönüşüm sorunu ve daha birçok sorunu gelecekte beraberinde oluşturmaya başlayacaktır. Boş kalan evlere göçle birlikte gelmiş aileler yerleşmiştir. Buralarda oluşan hızlı ve yoğun nüfus hem altyapı sorunlarını hem de çarpık kentleşmeyi ve işsiz nüfusun biriktirdiği bölgeyi bir araya toplamıştır. Göç edenler sosyal ve psikolojik anlamda pek çok yeni durum ile karşılaşmışlardır. Bazen bu yeni durum göçmenler için olumlu sonuçlanabilirken bazen de birer sorun olabilmektedir. Yeni yerleşim yerinde temel ihtiyaçlar; barınma, eğitim, sağlık vb olmak üzere çok çeşitli ihtiyaçlar meydana gelmektedir. Geline yeni yerleşim yeri kendi içinde bir kültür, bir toplumsal yaşam barındırmaktadır. Buna entegre olma süreci de bir sorundur²⁰. Örneğin kente göç etmiş aile fertlerinin ülkenin ekonomik sorunları ve işçi talep azlığı gibi bir sıkıntıyla karşılaşması olasıdır. Ekonomik darboğaz ve istihdam sorunları göçmenleri bekleyen ciddi sorunlardır. Böyle bir

²⁰ 21.10.2011 Yüksek Lisans Dersinde A. Menaf Turan’nın Anlatımından Notlar.

durum yeni bazı sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Göçmen bireylerin iş bulamaması ailenin gelir seviyesini düşürmekte ve bu durum beraberinde yeni sorunlar getirmektedir. Göçün getirdiği sıkıntılar ile birlikte birde geçim sıkıntısıyla uğraşmak durumunda kalınır. İşte tam da bu anlarda kadın emeği ön plana çıkmaktadır. Gizli kalmış kadın iş gücü böyle durumlarda bir kurtarıcı vazifesi görmektedir. Göç etmeden önce aile işlerinde ücretsiz işçi olarak çalışan ve üretime dâhil olan kadın, kente göç ile birlikte bu fonksiyonunu çoğu kez kaybetmektedir. Ama aile top yekûn gelir darboğazına düştüğü durumlarda kadın da üzerine düşen rolü oynayarak aile ekonomisine katkı sunmaktadır. Bu bazen evde yapacağı ev işleri veya mahallesinde yapabileceği başka evlerin temizliği gibi faaliyetler, sanayi ve büro işleri gibi çeşitli alanlar olmuştur. Ücretli işlerde çalışmak kadını çoğu zaman özgür kılarken bazı zamanlar da tam tersi etki yaratmıştır. Dışarıda ücretli işlerde çalışan kadın ev işlerinde de eşinin desteğini ve yardımını aldığı zaman çoğu zaman yükü daha da hafiflemiştir (Kırkpınar, 1998: 24). Ancak bazen bunun tam tersi de olabilmektedir. Ülkemiz gibi ataerkil toplumlarda durum genellikle kadının aleyhine gelişir. Evdeki iş yükü yetmezmiş gibi ücretli işler ona ağır bir sorumluluk ve iş yükü getirir. Gelirin ev içinde kimde toplandığı ve ev ekonomisini kimin kontrol ettiğine bağlı olarak bu durum değişebilmektedir. Toplum içerisinde erkek para kazanandır ve kadın ekonomik olarak ona bağımlıdır. Koruma ve karar alma merci erkektir (Şengül, 2000: 1). Bu toplumların pek çoğunda kadının ailede büyük görev sorumlulukları yerine getirmesi, çocuk yaşlı ve hasta bakımını gerçekleştirmesi beklenmektedir. Fakat bunlar ücrete ya da aile ekonomisine katkı olarak görülmemektedir.

Kadın köy yaşamında ev işini çoğunlukla tek başına sırtlanırken şehir hayatında dışarıda çalışmaya başlamasıyla ev içi işlerde sorumluluğu hafifleyebilmiştir. Fakat ataerkil bölge olan Türkiye örneğindeki gibi toplumlarda bu durum genellikle kadının aleyhine gerçekleşmektedir (Tokgöz, 2018) ²¹. Aile reisi, baba veya koca gibi rollerde ortaya çıkan erkeğin cinsiyetçi ve baskıcı rolü kadının iş hayatına girmesini engelleme şeklinde uygulanmaktadır. Bir kadın çalışmak istiyorsa kocadan veya babadan izin almak zorundadır (Çelik, 2008: 57). Köyde aile

²¹ <http://politeknik.org.tr/ev-isinin-bolusumu-sosyolojik-ve-introspektif-sayiklamalar-ayse-toksoz-catlak-zemin/> Erişim Tarihi: 19.05.2019

işlerinde çalışan kadınlar üzerinde bu ataerkil baskıcı rol daha az hissedilir ve kadın iş hayatına ücretli olmasa da daha fazla katılma fırsatı bulmaktadır. Ama kentli olunan ilk yıllarda durum bunun tam tersi yönde gelişmektedir. Özellikle evli olan kadınlar arasında bu engelleyici rol daha fazladır. Göç ile beraber iş hayatına katılma imkânı bulan az sayıda kadın evlilik, nişanlılık gibi durumlarda iş hayatından alınarak evlere kapatılmaktadır. Kentte ücretli işte çalışma önceliği erkeğindir. Bu rolü erkek üstlenmiştir. Fakat kentte kalma süreleri uzadıkça ve bireyle bu yeni ortama adapte oldukça cinsiyetçi rollerde gevşemeler olabilmektedir. Kadının çalışmasına rıza gösterilirken çalışacağı işler konusunda kısıtlamalar olmaktadır. Toplum tarafından da destek gören kadına biçilmiş roller çerçevesinde iş gücüne katılmaları sınırlandırılmaktadır. Kadının asli işi çocuk ve yaşlı bakımıdır. Bu bakış açısı ataerkil aile yapısında kadının ücretli çalışmasında önemli engel teşkil etmektedir.(Önder, 2013: 50). Ataerkil aile yapısında zaten geri planda konumlandırılan kadın, kent hayatında da aile ve toplum kaynaklı baskı ile beraber kendisinin de geri plandaki konumunu benimsemiş olması gereği ona biçilen rolü kabul etmiş demektir. Bu durum, söz konusu göçmen kadın olunca daha şiddetli hissedilmekte ve kadın iş hayatında iyice görünmez olmaktadır. Normal şartlarda iş hayatına katılan kadının ev içindeki kadınlık görevi olarak görülen işlerdeki yükü azaltıcı etki gösterir. Aile ekonomisine katkı sağlamasının yanı sıra kendi ekonomik bağımsızlığı da beraberinde ev içindeki rolünü de dönüştürür. Kırdan kente göç, uzun vade de eğitim açısından kadınlara büyük bir katkı sağlamıştır. Eğitime ulaşımın daha kolay olması nedeni ile özellikle ikinci kuşak göçmenlerin eğitim açısından kız çocuklarının daha ileri sınıflara kadar sürdürmelerine imkân sağlamıştır. Vasıflı iş gücü olma ve meslek sahibi olma yolu bu şekilde gerçekleşmiştir. Tabi Anadolu da mekân değişmişse de yerleşilen yerler genelde hemşericilik ve kendini ait hissetme güdüsüyle seçilmiştir. Bu da yeni yerleşilen yerde de geleneklerin devamı demektir (Coparal, 1982: 453).

Kentsel bölgelerde yaşayan tüm sınıfların kadınları, zor yaşam şartlarından dolayı düşük maaş ve zor şartlarda çalışma pahasına olsun iş bulma arayışına girmiş, bunun derin baskısı üzerlerinde oluşmuştur. Yaşam standartlarını koruyacak gelir için çeşitli zorluklara katlamak zorunda kalmışlardır (Durmaz, 2016: 37-60).

Zamanla teknolojik atılımların ve savaşların da etkisi ile kadınlar kentlerde daha fazla görünür olmuştur. Gerek iş yaşamı gerekse sosyal alanda söz sahibi olan kadın için kentli olmak, beraberinde pek çok avantajı da barındırmaya başlamıştır (Erman, 1998: 222-223). Albertine M. L. van Diepen ve S. Musterd'in günlük yaşamı şehirciliğe bağlamak adlı makalede belirttiği gibi:

“Şehirlerde günlük yaşam, kırsaldaki günlük yaşamdan farklıdır. Yaşamın kentsel yönü genellikle dışa vurumcudur. Kültürel eğilimleri olan, çoklu, hoşgörülü, tüketici, kamu veya kısıtlı gibi özellikleri ifade eder. Aynı zamanda kentsel yaşam çok yönlüdür. Şehirlerde çok çeşitli tat, konuşma, görünüm, tarz ve duyu ifadeleri gibi farklılıklar da dikkat çeker” (Albertini vd., 2009: 331- 345).

Birleşmiş Milletler (BM) İnsani Yerleştirme Programına göre 2008 yılında dünya nüfusunun yarısı zaten şehirlerde yaşamış olsa da, küresel kentleşme durmak bilmemektedir. Yer küremizde, gelişmekte olan şehirlere her hafta üç milyon kişi eklendiği aktarılmaktadır. 2050 yılı için % 70’lik bir kentleşme düzeyi beklenmektedir ²². Dolayısıyla sürekli şekilde kentleşme süreci yaşayan dünyada kırsal kesim ile kentli kesim arasındaki nüfus farkı da gün geçtikçe derinleşmektedir. 20. Yüzyılın başında olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra da, konut kıtlığı önemli bir problem olmaya devam etmiştir. Savaştan hemen sonraki yıllarda insanlar, yeniden yapılanma içerisine girmiştir. 1950’lerde eski şehir yapıları yeniden yapılmış ve şehir planlamacıları da yeni şehir binalarını inşa etme sürecine dâhil olmuştur. Trafik yoğunluğunun ve araçların artmasının yanı sıra, kitlesel alım gücü ve seri üretim de yayılmıştır. Sanayi bölgelerinin kurulması ve daha sonra çok katlı binaların ve tek haneli müstakil evlerin bulunduğu yaşam alanlarının inşası ile şehirler derinden değişmiştir. Öte yandan, kent merkezleri giderek daha fazla ekonomik ve kültürel merkezlere dönüşmüştür. İnsanların daha güzel vakit geçirebilecekleri mekânlar, açık hava alanları, parklar ve çocuk alanları oluşmuştur. Tüm bunlar kentlilik için cazip edici birer faktördür. Kentlilik, birlikte kullanılan mekânın ve ortak kullanımın sonucunda toplumsal bütünlük ve iktisadi seçimler etrafında toplanmış bireylerin faaliyetlerinin belli normlara göre şekillenmesidir (Harvey, 2003: 217). Kentlilik beraberinde bazı sorunlar da getirmiştir. Alt yapı sorunları, hava kirliliği, temiz suya ulaşım gibi durumlar

²² <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bmnin-2050-dunya-nufusu-tahmini-98-milyar/846660> Erişim Tarihi 29.05.2019

özellikler kent ile uğraşan farklı disiplinlerde insanların bir araya gelerek, farklı perspektifler sunmalarına ve daha düzenli, modern ve estetik kentler tasarlamaları ihtiyacı doğurmuş ve bu bilimlerin önünü açmıştır. Zamanla oluşan mega kentlerde, iklim değişikliği gibi gelecekteki zorluklara uyum sağlamak, arazi kullanım stratejilerinin yanı sıra altyapı ayarlamaları gerektirmektedir (C. Schneider, vd. 2014: 105-130). Kentli nüfusun sağlıklı yaşam koşullarını korumak, işlevsel ve sosyal performansını artırıcı, gereksiz tüketimi her koşulda önleyen, yenilenebilir enerji kaynaklarını önceleyen, daha uzun vadeli bir mimari ve peyzajın önemi bağlamında daha uzun vadeli hedefler belirlemek ve daha doğa dostu kentler oluşturmak gerekmektedir. Bir toplumun inşasının başladığı temel sosyal kurum ailedir. Toplumsal bağlamda sürdürülebilir kalkınma hedefleri aile ile başlamaktadır. Doğa dostu kentlerin ve sürdürülebilir enerji, kalkınma, öncelikle bireylerle aile içerisinde kentlilik kültürünün oluşumu ile mümkündür.

1.2. Kent Tanımı ve Kentleşme

Genel anlamda yaşamlarımızı sürdürdüğümüz yere ‘*kent*’ ya da ‘*köy*’ denilir. (Keleş, 2010: 97). Yönetimsel olarak kenti tanımlayacak olursak; belli bir yönetim teşkilatı birimi hududu içerisinde bulunan yaşam alanı için kent, bu hudut sınırı dışında kalan bölgeler ise köy olarak tanımlanmıştır. (Keleş, 2010: 97) Cavit Orhan Tütengil, köyü irdelerken kır sözcüğü üzerinde durmuş, birbirine çok benzer görünseler de zaman içerisinde birbiriyle eşleştirmiş kavramlar olduğunu belirtir ve birbirlerinden farklı diye tanımlar. Tütengil, köy kavramını kırsal alanda yaşamını idame eden yere verilen yaygın ad olarak belirtmektedir (Kongar, 1982: 22).

Köy kanunu ise köy ve kent ayrımını nüfus sayısına göre birbirinden ayırır ortak kullanım alanlarının yer aldığı esasen bağ bahçe gibi tarımsal faaliyetlerin teşkil edildiği yerleşim yeri olarak belirtir (Geray, 1985: 17). Sosyolojinin tanımları ile yola çıkarken iş bölümü yani uzmanlaşma olmayan, tarıma endeksli bir geçim şekli ve komşuluk ilişkilerinin daha sıkı olduğu bu yönleriyle kentten farklılık gösteren yerleşim alanı olarak köyü tanımlar.

Kent ile köy kesin hatlarla birbirinden ayırt edilemez. Bu yüzden insan topluluklarının bazıları kentler ile köylerin ortak özelliklerini barındıran yerler üzerinde bulunur. Kentin ya da köyün nasıl tanımlandığı ile ilgili farklı görüşler vardır. Ruşen Keleş “*kent*” kavramını dar ve geniş kapsamlı ele almıştır. Birkaç ayrı kümede bu tanıma yer veren kent bilimci TÜİK’in nüfus bazını göz önüne alarak kent ve köyü ayırt ettiğini belirtmiştir. Diğer bir küme ise, ekonomik gelişmişlik ve uğraşıda kent ve köyü birbirinden ayırt edebilecek ölçüt diye tanımlamış:

“...bir ekonomiste göre, kent mal ve hizmetlerin, üretim, dağıtım ve tüketimi sürecinde toplumun sürekli olarak değişen gereksinimlerini karşılamak için ortaya çıkan bir ekonomik mekanizmadır bu genel tanımı dışında bir yerleşmeye kent adının verilebilmesi genellikle nüfusun tarım dışı kesimlerde çalışmasına bağlıdır. Buna göre yerleşmeye tarım dışındaki ve tarımdaki nüfus oranlarına bakılarak kent veya köy adını almaktadırlar” (Keleş, 2010: 98).

Son kümenin ise şu şekilde tanımlandığını belirtir. Amerikan toplumbilimcilerinin kenti mekânına ve zaman dilimine göre geniş olabilecek şekilde bir arada toplanmış birtakım farklılıklarının belirleyici özellikleri olan yapılar topluluğu olarak kent ve köy tanımlarını yapmıştır. Ruşen Keleş (2010: 99), Fransızların “*la cite –la ville olarak karşıladıkları kent kavramının yönetsel ve siyasal bir içeriğe sahiptir*”der. Tanımını sosyolojik olarak ele aldığımızda Enver Özkalp (2005) “Kent toplumu hakkında görüşleri ile önemli toplum bilimci Louis Wirth’in kentin özel bir toplumsal organizasyon biçimi olduğunu söyler. Bu tür organizasyon Wirth’e göre nispeten büyük, yoğun, toplumsal açıdan farklılık gösteren, bireylerin devamlı olarak oturdukları bir yerleşim biçimidir” (s. 13). Özkalp’in Louis Wirth’ten alıntıladığına göre Kent; “Birincil grupların yerini ikincil grupların aldığı, yani menfaat ilişkilerinin önem kazandığı, insanların yaşamak ve çalışmak amacıyla oturdukları toplum biçimi olduğunu söylemektedir” (Özkalp, 2005: 13). Bu toplumsal yapıda akrabalık ilişkilerinin ve aile bağları ile komşuluk ilişkilerinin kopmaya yüz tuttuğunu, hatta toplumsal dayanışmanın hemen hemen kaybolduğunu belirtir. İl ve ilçe nüfusları, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinde kentsel nüfus olarak geçer. Buna göre Türkiye’de köy ve kenti ayırt etmeye çalıştığımızda yönetimin belirlediği hudutlar ölçütünün kullanıldığını söyleyebiliriz.

Kentleşme genel anlamda teknolojinin, ekonominin, sosyo-psikoloji ve siyasal faktörlerin etkisi altında oluşmaktadır. Gerçekte bu dört olguda toplanan kentleşme faktörlerini kesin bir şekilde birbirinden ayırma olanağı yoktur. Her biri bir diğerinden etkilenen, birbirlerinin içinde olan faktörlerdir. Bu faktörlerden ilk sırada saydığımız teknolojik nedenlerdir. Sanayi Devrimi ve onun getirdiği yenilikler, kentleşmeye olan etkide, çok önemli bir çekici güç olmuştur. Buna bağlı olarak tarımda yaşanan olumsuzluklar kentleşmenin hızlanmasını sağlayan faktörler olmuştur. Sanayileşme ve onun getirisi olarak üretimin artması, kentlerde daha fazla iş olanağı ve imkân demektir. Üretim ve teknolojik ilerlemeler, ürün ve hammaddenin ulaşımını ucuza mal edecek teknik özelliği yüksek ulaşım araçlarının gelişmesine bağlı olarak artmıştır (Keleş, 2010: 23-50).

Köylü sınıfının içinde bulunduğu zorlu ekonomik koşullar kente göçte en büyük payı almıştır. Bunlara itici faktörler (push) ya da olumsuz göç nedenleri adı da verilir. Öte yandan kentin ekonomik anlamda çeken (pull) yönleri daha iyi bir gelecek ve eğitim umudu gibi faktörlerdir (Keleş, 2010: 31-32).

Kentin yönetim yapısıyla alakalı bazı siyasi kararlar da kenti özendirici nitelikte olabilmektedir. Yönetim yapısının özellikleri, bazı hukuk kurumları ve uluslararası ilişkiler, kentleşmeyi özendirici nitelik taşıyabilir. Kente bu gözle bakan toplumlar için; kentlilik gurur verici ve özgünme vesilesi olarak algılanabilir. Kentlerin sosyal imkânları insanlar için cezp edici özelliktedir. Sosyo-psikolojik faktörlerin başında kent ile alakalı etmenler gelir. Daha büyük bir grubun üyesi olma, çeşitli sosyal faaliyetlerde bulunabilme, alt yapı ve üstyapı gibi imkânlar insanlar için çekim etkisi yaratır. Bunlar genelde kentlerin çekici özellikleri olarak değerlendirilebilir. Bu gibi etmenler sebebiyle köyden kente göç etmeye, toplumsal olarak daha düşük sınıf olma duygusunu ortadan kaldıran bir ilerleme ve yükselme gözüyle bakılmaktadır. Ülkelerin kalkınması ve sanayileşmelerinin ilerlemesi kentsel anlamda kalkış etkisi yaratmıştır. Bu vesile ile kentlerin büyümesi hız kazanmıştır (Keleş, 2010: 35-37).

Kentleşme anlamında çarpık, hızlı, aşırı, dengesiz, bir yöne dayalı, sahte gibi kavramlardan bahsedildiğinde, az gelişmiş ülkenin kentleşmesi akla gelir. Üçüncü dünya ülkelerinde meydana gelen kentleşme süreci ile gelişmekte olan ülkelerin kentleşmesi aynı nitelikte bir süreç değildir. Zaman ve yer bakımından farklılıkları olan bu sürecin aynı zamanda sanayiye dayalı olanı yani gelişmiş ülke bağlamı daha planlı ve kabul edilebilirdir. Ekonomi modeli olarak kapitalizmin tüketimi ve daha fazla tüketici toplumları oluşturmaları da kitlesel üretime dünyayı mecbur bırakmıştır. Daha tüketici olan nüfusun doyumunu geleneksel tarım yöntemleri ile sağlamak elbette mümkün olmayacaktır. Kırsal alan böylelikle sanayi tarımı yapılan yerlere dönüşerek özellikle; ulaşım ve doğal yapısı kentleşmeye elverişli yerler de böylece tarımsal banliyö alanlarına dönmüştür. Ülkelerde endüstrileşmenin hız kazanması beraberinde geçim kaynağı olan tarım alanlarının verimsizliği ve kent alanlarındaki bu yeni çekici iş alanda yığılmaları meydana getirmiştir. Bu durum kentlerin çoğalmasına ve köyden kentlere aynı hızda göçü meydana getirmiştir.

1.2.1. Dünya Tarihi ile Karşılaştırmalı Olarak Türkiye’de Kadın ve Kent İlişkisi

Tanzimat öncesi Osmanlı devletinde kadın hakları karanlık bir dönem yaşamıştır. Geleneksel bir yapıya sahip Osmanlı Devleti’nin modernleşmesine öncülük eden değişim 2. Meşrutiyetle gerçekleşmiştir. Buna paralel olarak Osmanlı’da kadınlar varlıklarını 2. Meşrutiyetle göstermeye başlamıştır (Çiçek vd. 2015: 279). Tanzimat sonrası Batıda gelişen feminizm akımı insan haklarıyla ilgili görüşlerin tartışılması, bu dönemde Batının etkisi ile Osmanlı’da yazarların kadın hakları ve ev dışı çalışmalarda bulunması fikirleri ve kadının eğitimi de geniş biçimde ele alınır. Vatan sevgisi barındıran yeni nesillerin eğitilmiş kadınlar tarafından yetiştirileceği dile getirilir. Batıda kadın nice yıllar erkeğe bağımlı, onun boyunduruğu altında ve her şeyden önce yuvaya bağlı olarak yaşamıştır (Çiçek vd. 2015: 276). Toplumun tüm yapıları, kurumları erkeğe öncelik verirken kadına daha aşağı bir durumu reva görmekte ve etkinliğini kısıtlamaktadır. Din ve felsefede olduğu gibi hukuk da sanki kadının erkeğe tam boyun eğmesini haklı göstermek için aralarında işbirliği etmiştir.

Anglosakson gelenek ve göreneklerine göre (ABD ve İngiltere gibi anadili İngilizce olan ulus devlet felsefe, yapı, düşünce sistemi, hukuk sistemi vs.) kadının mülkiyette, çocukların velayetinde, kendi kazancının tasarrufunda ya da konut seçiminde, hiçbir hakkı yoktur (Caporal, 1982: 14). Roma hukukundan dönüşümle oluşturdukları hukuk sistemleri de kadının hukuksal statüsünü ve kazanımlarını daha düşük olarak yasalaştırmaktadır. Erkeğin yararlandığı ve kullandığı ayrıcalıklar arasında başta gelenler, mülkiyet hakkı ve velayet yetkisidir²³. Eşinin izni olmaksızın evli bir kadın adalete başvuramaz, bir iş kuramaz, bir sözleşmeye taraf olamaz diye hükümler bulunmaktadır (Barman, 2016: 46-49). Hukuk sistemlerinde durum böyle iken kilise ve ulvi alanda da durum çok farklı değildir. Kilise de hukuk ile aynı doğrultuda ilerleyerek kadının ezilmesine sebep olan başka bir güç olmuştur (Berktaş, 2000: 119). İncil kadın ile erkeğin eşit olduğunu söylese de kilisenin baskısı kadın için adalet kavramını olumsuz yönde etkileyen bir doğrultuda uygulanmıştır. Kilise hukuku kadına, ayin düzenlemeyi, din derneklerinde etkin görev almayı, örgüt içinde en küçük bir mevkie bile gelmeyi yasaklamıştır. Kur'an kerim kadın haklarını ayrıca Nisa suresinde açıklamıştır (Yazır, Akt. Osman, 1997: 78). Şeri hukukta kadın erkek eşitliği mevcut değildir. Kadının hakları olduğu gibi genelde erkek egemenliği söz konusudur. Kadının Erkeğe bağımlı kılınması diğer sistemlerde haklı görüldüğü gibi, kadın statüsü felsefe alanında da aynı doğrultuda uygulanmıştır. Bu anlamda nöbeti teolojiden devralan felsefede Rousseau *“bağımlılık kadınlar için doğal bir durumdur ve aklın gereğidir”* diye yazar. Ondan sonra gelen takipçileri tarafından bu düşünce yapısı toplum içerisinde geniş bir biçimde devam ettirilmiştir. Kamuoyunda da o dönemde geniş biçimde kabul gören bu düşünce biçimi uzun süre varlığını sürdürmüştür. Rousseau'nun kadın düşmanlığını körüklediği bu dönemde, kadının kurtuluşu için çabalar da yavaş yavaş gün ışığına çıkmaya başlamıştır. O dönem Batı filozofları, dinin, otoritenin ve hiyerarşinin geleneksel rollerini bir yana bırakarak, onun yerine değişik alanlarda yapılacak sözleşmeler yoluyla, insanların birbirlerine karşı haklar elde edebileceklerini savunmaya başlamışlardır. (Geçkin, 2012: 41-56). Daha sonra Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleri meydana gelmiştir ve aydınlanma

²³ <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zy2ycdm/revision/1> Erişim Tarihi: 10.02.2019

çağının gelişmesinde çok önemli katkılar sağlamıştır. Tüm insanların eşit ve özgür olduğu gibi ilkelerin, vazgeçilmez haklar olduğu topluma aktarılmaya başlanmıştır (Çiçek vd. 2015: 274). Yıllar geçtikçe birey için kullanılan insan kelimesinin yerini, toplumu kapsayan insanoğlu kelimesi almıştır. Buna paralel olarak diğer bir Avrupa ülkesi olan Fransa’da meydana gelen Fransız Devrimi’nde de kadınlar haklarını savunup statülerinde değişiklik talep etmiştir. Yoğun kadın katılımı ile gerçekleşen devrim, kadın hak kazanımları anlamında önemli getiriler sağlamıştır. Fransız kadın hareketi toplumda çok belirgin iz bırakarak başka hareketlerin de tetiklenmesine vesile olacaktır. Kadın hareketleri önceleri kendini topluma kabul ettirmiş etkili kadınlarca yönetilmiştir. Bu örgütler açısından başlıca hedef kadınların eğitimi meselesi olmuştur. Özellikle de temel hedef üniversiteye kadar özgürce ulaşma hak ve olanaklarının kazanılmasıdır. Feminist hareketler de bu dönemde buna paralel olarak eğitim hakkı, oy hakkı ve evli kadınların kısıtlı hukuksal hakları için kararlılıkla çaba göstermiştir (Arat 2010-42-45). Bu mücadeleler sonucu kadınların mülkiyet, velayet, konut seçimi, oy hakları ve ticari bir etkinlikte yer alma gibi hakları yavaş yavaş ve adım adım kazanmaya doğru ilerlemişlerdir. *Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu*, 1946 da Birleşmiş Milletlerin Ekonomik ve Sosyal Konseyi kararıyla, aynı Konseyin işlevsel komisyonları arasında yerini almıştır. Birçok devletin kabulünün olduğu bu organ, amaçladığı esas kadın ve erkek eşitliğini hayata geçirmektir, her yılın mart ayında toplanmaktadırlar. 1970’li yıllardan itibaren Birleşmiş Milletler tarafından ‘Dünya Kadın Konferansları’ düzenlenmeye başlanmıştır. “*Uluslararası Kadın On Yılı*” en önem az eden gelişimi 1979 yılı itibarıyla BM genel kurulundan kabul edilen ve 1980’de de imzaya açılan “*Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW)*” sözleşmesidir. Sözleşmenin yürürlük tarihi 1981’dir. Türkiye’nin bu sözleşmeye taraf olması 1985 yılına tekabül eder. Sözleşme 1986’da yürürlüğe girmiştir (Adak, 2002: 153). “Sözleşme taraf devletlerin cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet ve kısıtlamanın ortadan kaldırılması için tüm uygun yollardan yararlanarak, gecikmeksizin kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldıracı bir politika izlemeyi kabul etmelerini ön görmüştür.” (Adak, 2002: 154).

1994’de toplanan Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı’nda kadının statüsü ve sağlığı konusunda önemli kararlar alınmıştır. Herkesin ulaşılabilir en yüksek düzeyde fiziksel ve zihinsel sağlığı tasarruf hakkı vardır. Devletler kadın-erkek eşitliğini temel alarak aile planlaması ve cinsel sağlığı içeren üreme sağlığı hizmetleri dâhil sağlık hizmetlerine evrensel ulaşılabilirliği sağlamak için gereken bütün önlemleri almalıdır. Üreme sağlığı programları hiçbir baskıya yer vermeden en geniş hizmetleri sunmalıdır.

“Eşitlik Kalkınma ve Barış İçin Eylem sloganıyla gerçekleştirilen ve bir taahhütler konferansı olan 4. Kadın Konferansı kendinden önceki ve sonraki birçok uluslararası konferanslar zincirinin bir halkasıdır. Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu’nda kadın ve sağlık konusundaki stratejik hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için yapılacak eylemler konularında kararlar alınmıştır.” (KSSGM, 1995 Akt. Adak, 2002: 154-155).

Görüldüğü gibi bir dizi konferans ve toplantıyla sosyal yaşamda kadınların erkeklerle eşit koşullarda olmaları sağlamaya çalışılmış ve sağlıklarını korumak ve geliştirmek için gerekli önlemlerin alınması hedeflenmiştir.

Dünyada kadın konusunda yapılan çalışmaları ülkemizle paralel bir şekilde inceledikten sonra ülkemizde cumhuriyet öncesi ve sonrası Türk kadınının hakları konusuna bakmamız gerekmektedir, bu iki dönemde neredeyse bir uçurum vardır. Osmanlının aile yapısı geniş aile şeklindedir. Bu aile tipi evli olan çocuklar ve hatta torunları da kapsayan geniş bir yapıya sahiptir. Aile reisinin bir veya birden fazla karısı ve bunlardan olma çocukları olduğu için çoğu aile iki basamaklı sayılarla ifade edilir düzeyde kalabalıktır. Konut olarak babanın oturduğu yer kullanılmıştır. Aile reisinin yani babanın yetkileri tüm bireyler üzerinde kapsayıcı ve bağlayıcı hükümlerdir. Gelenekler ve toplum yapısı da elverişli olduğundan bu geniş yetkilere hiçbir sınırlamada getirilmemiştir. Osmanlı’nın ilk yıllarında nispeten daha özgür olan kadın daha sonra Emevi ve Abbasi gelenekleri etkisiyle özgürlüğü biraz daha kısıtlanmıştır. Özellikle 16. Yüzyıl ve sonrasında Bizans’la da olan temasın ardından Saray geleneğine dayanan harem hayatı ile tanışan Osmanlılarda kadın statüsü değişmiştir. Bu şekilde yavaş yavaş kadınların siyasi anlamdaki etkin rolleri ortadan kalkarak artık ev içerisinde kapatılan bir hayat yaşamak durumunda kalmışlardır (Tümer ve Yiğit, 2010: 62-65). 20. yüzyıl başlarına kadar bu süreç Dünya da ve

Ülkemizde devam etmiştir. Bu nedenlerle kadınlar özellikle kentsel bölgelerde pasif bir yere sahip olmuştur. Toplum içerisinde gittikçe daha keskin şekilde cinsler ayrılığı kök salmaktadır. Özellikle İşlamiyet'in de etkisiyle kadın ve erkek için iki ayrı dünya söz konusu olmuştur. Erkeğin dünyası kurumsal ve daha dokunulmazdır. Kadın ise özel, mahremdir ve ailenin içinde yer almaktadır. Kırsalda aile içinde daha zgr olan kadın kent yaşamında tamamen ev içinde kalıp dışarı için örtücü çarşaf giymeye mahkm edilmiştir. Küçültülmüş bir evrenin içine sıkıştırılmış adeta hapsedilmiştir. Toplumsal rolü sınırlandırılmıştır.

Osmanlı'da kadının hukuki hakları İşlam ve şeriat hukukuna göre düzenlendiği için miras alma ve mehir gibi haklarını kullanarak mal ve gelir sahibi olabilir. Fakat çok eşlilik ve evlilikte kadının kocasını seçememesi, boşanmada ise hakkın tamamen kocaya geçmesi gibi pek çok hak kadının elinden alınmıştır (Kayar, 1994: 333-349). Osmanlı Sıbyan Mekteplerinden sonra kız çocukları sadık namuslu ve itaatkr bir kadın ve anne olmak üzere yetiştirilmiştir. Ev işleri ve ocuk bakımı konularında da eğitilen kız çocukları annelerinin dizinin dibinde, kural koyucu erkeğin haklarında uygun göreceği kaderi yaşamak üzere oturmuşlardır. Osmanlı'da kadını köylü, kentli ve saraylı olmak üzere üç kategoride ele almak gerekir. Köylü kadın gerek ev işleri gerekse tarım ve hayvancılık faaliyetlerine aktif olarak katılmış aile ekonomisine katkıda bulunmuştur. Bu dönemde kurulmuş olan hayır kurumları ve vakıflar özellikle saraylı kadınlar veya Osmanlı elit tabakasının kızı, eşi ve annesi tarafından kurulmuştur. Haliyle o dönemde kurulmuş kadın vakıflarının yarısı İşstanbul'da bulunmaktadır. Bu dönemde kurulmuş 26.000 vakfın 2300' kadınlara aittir. Bunların da %16'sı 16. Yüzyılda %30 kadarı da 17 yüzyılda kurulmuştur (İnan, 1975 Akt. Erdem ve Yiğit, 2010: 64). Bu dönemde özellikle İşstanbul çevresinde vakıflar yoluyla çeşitli camiler, kllyeler, medreseler, okullar, hastaneler, köprü ve çeşmeler yaptırılmıştır. Örneğin Manisa'daki Ayşe Hafsa Sultan Kllyesi, Haseki de bulunan Haseki Hastanesi, Haseki Hamamı, Haseki Camisi, şkdar'daki Artık Valide Camii, Gülhane Parkı karşısındaki Zeynep Sultan Camii, Eyüp'teki Mihrimah Valide Sultan imareti, Bezmialem Valide Sultan'ın Yaptırdığı Bezm-iAlem Vakıf Gureba-i Müslimin Hastanesi, Zeynep Kmil Hastanesi ve yanında kalan Cevri Kalfa Camii bu dönemde kadınlar tarafından yaptırılmış eserlerdendir (Erdem ve Yiğit,

2010: 64-73). Saraylı kadınların hayratlarla halk tarafından benimsenmesi izlenimi edindiğimiz gibi içten içe yönetime yaklaşma çabası olarak da görülebilir.

Osmanlı döneminde çarşaf giyme âdeti kent kadınlarının tümüne benimsenmiştir (Kurt, 2008: 6). Bu adet kırsal kesimde çok daha düşük ölçüdedir. Kent yaşamı kadınlar için ek yükümlülükler getirmiştir. Bu anlamda kentlilik kadınlar için özgürlüklerinin kısıtlanması gibi bir anlam da taşımaktadır. Kentlerde sıkı bir şekilde uygulanan denetim ve tedbirler kadınlar için birer işkence halini almıştır. Devlet, çarşafın biçimi, nasıl kullanılacağı, rengi gibi konulara kadar hatta çarşafın kalınlığını belirlemeye kadar ayrıntıya girmiştir. Çıkarılan kararnameler ve polisiye tedbirler ile sokaklarda dükkânlarda, toplumsal tüm sahalarda denetimler yapılmıştır. Kadınlar öngörülen cezalardan kurtulmak için çarşaf giymek zorunda bırakılmıştır. Bu durum ta ki Tanzimat dönemine kadar devam etti. Tanzimat ilanından sonra bu tedbirler nispeten gevşetilmiştir. 1900’lü yıllarda Türk kadını tiyatro sahnesine çıkmaya başlamıştır. O zamana kadar kadın rollerine aksanı düzgün olan ermeni kadınları çıkarılmıştır (Caporal 1982).

Atatürk devrimleri öncesi dönemde Türk toplumunda Batının gerçek baskısına tanık olmaktadır. Batının geliştirdiği teknoloji ile beraber ideolojilerini ve kültürlerini de öneren Batı dünyası, bu biçimiyle Türkiye toplumunu ciddi anlamda tesiri altına almıştır. Bu durum Osmanlıda kadın konumunun yeniden gözden geçirilmesini sonucunu doğurmuştur. Tıpkı Batı’da olduğu gibi Osmanlı’da da kadının konumunun yeniden değerlendirilmesi sonucunu ortaya çıkaracaktır. 1839 Tanzimat fermanı ve Mecellenin kabulü ile hukuksal olarak tam bir medeni kanun olarak kabul edilmezse de kadının ücretli çalışma hakları temeli atılmış sayabiliriz (Sağ, 2001: 9-17).

Meşrutiyet dönemi Osmanlı İmparatorluğu’nda kadın derneklerinin doğuşunu sağlamıştır. 2.Meşrutiyet döneminden sonra şair, gazeteci, roman yazarı kadınların yanında hatip, öğretmen, siyasetçi kadınlar yer almaya başlamaktadır. İlk kadın dernekleri Batıda olduğu gibi hayırsever amaçlarla kurulmuş ve yetkin kadınlarca yönetilmiştir. Bu derneklerin en eskini 1908 de Fatma Aliye’nin kurduğu Cemiyet-i

İmdadiye'dir. 1913'te Nuriye Ulviye'nin kurduğu Kadınlar Dünyası adlı birde yayın organı olan Müdafa-i Hukuk-u Nisvan derneği gibi kadın haklarını savunmak ya da 1909'da Halide Edip Adıvar'ın kurduğu Taal-i İsvan gibi kadınlara toplumsal yaşamda uyum sağlamada yardım etmek gibi amaçlarla kurulmuş daha pek çok dernek Osmanlı ve Türk tarihinde yerini almıştır (Güven, 2001: 62-64).

Atatürk ve Cumhuriyet sonrası Türk kadını, doğuda kadını özgürlüklerine kavuşturmuş ilk ülke; Mustafa Kemal'in eseridir (Caporal, 1982: 73-75). Ayrıca Türk kadını kurtuluş savaşına katılarak çok büyük bir rol üstlenmiştir (Sağ, 2001: 19). Çoğunlukla ordunun yardımcı kuvvetleri gibi davranarak her alanda destek sağlamışlardır. Bununla da yetinmeyip bazı zamanlar savaşın tam ortasında yer almıştır. Gerek tıbbi bakım ve tedavi hizmetleri gerekse cepheye silah cephane desteği, diğer lojistik katkı alanlarında aktif görevler kadınlar tarafından üstlenilmiştir. Bu şekilde toplumdaki konumları daha görünür olmuştur. Kurtuluş savaşından sonra çok ciddi bir reform süreci yaşanmıştır (Sarıçoban, 2017:1331-1346). Öncelikle kadının toplumdaki yeri olmak üzere Türkiye'de yapılmış bütün reformların başlangıcında Atatürk ve reformları vardır. Atatürk reformlarda kadına verdiği hakları kadını erkeklerle eşit seviyede tutmuştur (Sağ, 2001: 18). Gerçekleştirilen bu reformlar ana hatlarıyla eğitim, hukuk, aile, çalışma hayatı, toplumsal yaşam ve siyaset alanında kadına pek çok hak sağlanmıştır.

Atatürk kadın ve erkek eşitliğine önem vermiştir. Öğrenim alanında eşit olanaklar, tek taraflı bağılık zorunluluğunu kaldırmak, bunlara önemli örneklerdendir. Mustafa Kemal bu düşüncelerin etkisi ile tüm dikkatini başta çok eşlilik olması üzere cinsler arasında farklılıklar gözetilen yasaların kaldırılması konuları üzerinde yoğunlaşmış, zamanının ve enerjisinin önemli bir kısmını seçim hakkını da içeren bir seri yasal ve yönetsel reformlara harcamıştır. Ona göre kadınların özgürleşmesi bu eşitlikçi yasaların yardımıyla kendiliğinden gerçekleşecektir (Caporal, 1982: 179-181).

Cumhuriyetin kurulmasından sonra, toplumun geleneksel kalıplarını kaldırıp çağdaş toplum seviyesine çıkaracak yasal çalışmalar içinde kadın hakları ile alakalı

çıkarılmış yasalar çok önemli yer tutmaktadır (Gül 1998: 80-81). Avrupa’da o sırada en yeni kabul edilen ve en çağdaş sayılan medeni kanunlardan biri olan İsviçre Medeni Kanunu’nun Türkçeye çevirisi olan 1926 Kanunu, kadın hakları bakımından eskiye göre çok önemli bir adım niteliğindedir. Çünkü bu yasa ile kadın nihayet hukuki bir kişilik kazanmıştır. Evlenme, boşanma, vesayet, velayet gibi haklar açısından erkekle eşit bir statüye kavuşmuştur. Eskiye göre önemli bir adım olmakla birlikte medeni kanun, kadın haklarının sınırlarının da çizmiştir. Çağın Batılı burjuva toplumlarında da olduğu gibi en önemli sınırlama, evlilik nedeniyle ev içindeki ilişkilerin düzenlenmesinden kaynaklanmaktadır. Aile başkanı tartışmasız erkektir ve kadın kocaya itaatle mükelleftir. Bu hukuki statünün doğurduğu en önemli sonuç kadının çalışma hakkına konulan sınırlama olmuştur. Kadının çalışma hakkı kocanın onayına tabi bulunmaktadır. Elbette bu yasal düzenlemelerin hayata geçmesi topluma benimsetilmesi kolay olmayacaktır, fakat büyük bir devrim ve kazanım olarak yeni inşa edilen ulus devlete en büyük miras olacaktır (Arat, 1998: 51-70).²⁴

Kadınların siyasal haklarını kazanışlarına baktığımızda 1906 da ilk seçim hakları Finlandiya da gerçekleşen belediye seçme ve seçilme hakkıdır. Ülkemizde 1935’de yapılan genel seçim ile 17 kadın milletvekili meclise girmiştir. Böylece Kadına 1934’de milletvekili seçme ve seçilme hakkı Türkiye’de de tanınmış oldu.²⁵ Bu durum Atatürk’ün kadın hak ve özgürlüklerine bakışına, dünya geneliyle kıyaslamamıza ve kadının o günlerdeki statüsüne bakmamıza vesile olur.

Medeni Kanun’da yapılan değişiklik ile mirasta kız ve erkek çocukların eşit pay almalarının sağlanması, 1926 yılına tekabül etmektedir. İslam Hukukunda bu ikiye bir pay oranıdır. Kadınların çalışma hayatının iyileştirilmesi 1936’da yürürlüğe giren İş Kanunu ile sağlanmıştır. Böylece istedikleri işte çalışabilme hakkı tanınarak kadınların çalışma hayatlarına yeni düzenlemeler ve alanlar eklenmiştir. 1935 tarihli ve 45 sayılı *ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) sözleşmesi* ile kabul edilen kadınların tehlikeli ve ağır olarak nitelendirilen işlerde çalıştırılmama durumu, 1937

²⁴Kemalizm ve Türk Kadını Arat tarafından Women and Politics dergisinde yayımlanan ‘Kemalizm and Turkish Women’ yazısı yeniden düzenlenmiş ve Zülal Kılıç Tarafından Çevrilmiştir. s. 14/4 1994: S. 57-80.

²⁵https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2005_0000_0_120_0000/0016.pdf Erişim Tarihi: 31.05. 2019

yılında da bu tarz işler yasaklanmıştır. Bu yasal düzenlemelerin dışında akademik çevrede kadın konusuna ilgi göstermiş, çeşitli toplantı ve konferanslar düzenlenerek kadın sorunları irdelenmiştir. Türkiye 1975 kadın yılı kongresi raporundaki birkaç başlığa göre; kadın eğitim sisteminde ve kalkınmada daha üretici olması endüstriyel ihtiyaçları karşılayacak fonksiyonel hale getirilmesi sosyal ve ekonomik olarak tedbirlerin alınması eğitimdeki birçok ihtiyaç ve fiziki eksiklikler, yurtdışında çalışan kadınlarımızın dil sorunları gibi bir dizi acil ihtiyaçlar rapor edilmiştir. Bu seminerlerden biri 1978 yılında İstanbul Yeniköy’de ‘*Türk Sosyal Bilimler Derneği*’ aracılığı ile gerçekleştirilen ‘*Türk Toplumunda Kadın*’ konulu seminer olmuştur. Bunun 5-6 Aralık 1989’da İstanbul’da ‘Kadınlar ve Siyasal Yaşam ‘ konulu seminer izlemiştir. Bu gelişmeleri İstanbul Üniversitesi Prof. Dr. Necla Arat’ın önderliğinde Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin açılması takip etmiştir. Bunun ODTÜ, Ege ve Ankara Üniversitesi’nde açılan merkezler takip etmiştir. Bu arada kadın sorunu kamu yönetimi uğraşı alanı içine girmiştir. (Adak, 2002: 157). Çalışma Bakanlığı’nda kadının toplumsal konumu ile ilgili kurulan birim, zamanla Başbakanlığa bağlı bir devlet bakanlığına dönüşmüştür. Halen ‘*Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*’ olarak çalışmaktadır.

Türkiye 1980 sonrası; kadın hareketinin geliştirdiği söylemin gücü, kendisini aynı zamanda yasal çerçevenin kadınlara yönelik eşitlik anlamında değişmesiyle göstermiştir. Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanunu ve Anayasa’da yapılan değişikliklerle, kadınlara yönelik eşitliğin korunması yolunda atılan adımlara bakıldığında sivil kadın hareketinin politika oluşturma sürecinde etkin bir role sahip olduğu söylenebilir (Kılıç, 1998: 355-356). Politika oluşturma sürecinde gözlenen bu olumlu değişikliklerin aksine pratikte Türkiye’de kadın hakkı ihlallerinin ve eşitsizliğin sürdüğü, kadına yönelik eşitlik politikalarının yeterince kurumsallaşmadığı ve toplumsal anlamda henüz istenen düzeyde bir benimseme olmadığı izlenmektedir (Bingöl, 2014: 108-114).

1990’larla birlikte Türkiye’de kadın hareketi seksenli yıllara göre durağan bir döneme girmiştir. Ancak bu yıllar, 1980’li yıllarda elde edilen politik kazanımların kurumsallaştığı yıllar olmuştur. Bu durum kadınların 2000’li yıllara aktardığı en

önemli kazanım olmuştur. 1980 yılları İzmir, Ankara ve İstanbul gibi büyük metropollerde sınırlı olarak bulunan kadın örgütlenmeleri 2000’lerde tüm ülkeye yayılmış durumdadır. Seksenli yılların ilk dönemlerinde sosyal ve ekonomik bakımdan yüksek eğitim ve yüksek gelir düzeyine sahip kadınların temsil ettiği kadın hareketi, günümüzde sosyo-ekonomik açıdan büyük dönüşüm geçirmiştir. Ülkenin her tarafındaki kent ve kasabalarda eğitim düzeyleri birbirinden farklı olan kadın aktivistlerin kurdukları, liderlik yaptıkları, kadın dernek ve kurumları oluşmuştur. Bu kurumlar 1980’den günümüze sayıları artmış, coğrafi ve sınıfsal kapsamaları genişlemiştir. 1995 *eylem platformu* ve *Pekin deklarasyonu* ile dünyada gerçekleştirilen çok fazla konferans ve toplantı ile kadınların sosyal yaşamda ve sağlıklı yaşama açısından eşit şart ve imkanlar da olabilmesi için gerekli önlem ve koruyuculuk hedeflenmiştir. Bununla paralel olarak ülkemizde de bu deklarasyon sonraları aynı hedeflerle konferans ve toplantılar gerçekleşmiş ve kadın kuruluşları artmıştır (Adak, 2002: 154-155).

Türkiyede kadın eşitlik çabaları güden dernek ve kurumlara rağmen ülkemize hakim olan ataerkil söylem halen devam etmektedir. “*Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü*’nün 2009 yılı ‘Türkiye’de Aile İçi Şiddet’ raporu bunu çarpıcı bir şekilde *gözler önüne sermiştir.*” Bu rapora göre aile içi şiddet gören kadınların % 91,3’ü bunu şikayet etmek için herhangi bir yere başvurmamaktadır. ‘*4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun*’ da yasal imkanlar sağlanmış olmasına rağmen, hakların uygulamada kullanılmadığına işarettir. Yasal alanda kadın erkek eşitliğine kavuşan kadınlar, hakim olan ataerkil söylemin kırılmaması nedeniyle toplumsal anlamda hala arka planda görülmektedir. Günümüzde kadın yaşamını, Anayasal Haklar ve Medeni Kanun ile birlikte toplumsal ve dini temayüller şekillendirmektedir. Bireylerin hukuk devletinden tam anlamıyla hem hukuksal hem de kamu politikalarının belirlenmesine müdahil olarak demokrasiye katkıda bulundukları bir sistemin yerleşmesi ülkemizde henüz tamamlanmış değildir. Ataerkil yapı ve cinsiyet ayrımcılığı durumu, kadını erkeğe göre geri planda bırakmaktadır (Orhan ve Kıvrak, 2011: 160-162).

Kadın hak ve özgürlükleri için feminist hareketlerin önemli mücadeleleri olsa da ülkemizde kadına yönelik kalıp yargılar mevcuttur. Bunlardan birisi de ataerkilliğin kırılamamasıdır. Bu eril baskın toplum yapısı sonuç olarak ülkemizde kadına asli görev olarak dişil sorumluluğu vermektedir. Kadın mücadelesinde gözle görülür bir artış mevcuttur. Kadının etkin bir şekilde çalışma hayatında var oluşu ülkenin kalkınması ve gelişmişlik seviyesini en üst seviyeye çıkaracak öncü etken olacaktır.

1.2.2. Kadının Çalışma Hayatına Katılımı

Çalışmanın insan kişiliği için olumlu bir olay olduğu genellikle kabul edilmektedir. Çalışma ile insan kendi ve doğa ile arasındaki bir eylem gerçekleştirerek aslında kendi doğasını da değiştirmiş olur. Çalışma insanoğluna mutlak gerekliliklerindendir, bir özgürleşmedir ve bilinci yükseltmektedir. Özellikle bireyin, özgürce seçtiği bir işe ve yerine getiren kişi, yaptığı işte ileri taşımak için dünyadaki gelişmeleri takip ediyor ve araştırıyorsa birikim olarak hayatına yenilik katmaktadır, kendisini daha ileriye taşımaktadır (Ören ve Yüksel, 2012: 41). Kadının çalışma alanında var oluşu ücretli veya ücretsiz ev içi işler olmuştur. Kadının en önemli çalışma alanı olan ev ekonomisini tanımlamak gerekir; Şahinkaya aile ile alakalı her çeşit bilgiyi içerisinde barındıran ilim olarak tanımlamaktadır. Aile içerisindeki bireyleri her çeşit mesuliyeti alabilecek kapasitede yetiştirmeyi ve hazırlamayı temin etmektir. Akşam kız sanat okullarını, kız teknik liselerini, kız enstitülerini ev ekonomisini geliştirmek için açılmıştır (Şahinkaya, 1983: 193-196). 1954 sonrası Amerika’da çeşitli modeller de göz önünde bulundurularak ziraat fakültesi bünyesinde kürsüler kurulmuştur. İzmir ve Ankara öncelikli yerlerdir. Çeşitli kurslar düzenlenip ülke geneline yayılmaya çalışılmıştır. Kadının ev içi işleri ile ücretlendirilmemiş emeği aslında kayıtlı işe çevrilse emek ücret açısından çok farklı girdiler meydana çıkacaktır. Kadının ülkemizde esasen artık değer olarak çalışma yaşamına katıldığını halen görmekteyiz. Kadının çalışma dünyası içinde yer alması bir bakıma onlar için kurtuluş sebebi olması gerekir. Bir kadın için çalışmak ister bilinçli ister bilinçsiz olsun egemen toplum karşısındaki marjinal durumlarını azaltmak, hafifletmek demektir. Çünkü çalışma kadının ekonomik bağımlılığını azaltır. Her varlığın ‘Kimdir?’ Sorusuna değil ‘Ne yapıyor?’ sorusuna verilen bir

yanıtla tanımlandığı bir toplumda ona bir kimlik bir kişilik kazandırmaktadır. Günümüzde çalışmanın olumsuz yanları da vardır. Sürekli aralarla yenilenen işler ve küçük parça işleri, her türlü sersemletici, zorlayıcı, ağır, küçültücü ve aşağılayıcı çalışma biçimleri iş hayatının olumsuz yanını temsil eder. İşçi olmanın gereği olarak reva görülen zorlu koşullarda, bir iş güvenliği ve sigorta olmaksızın çalışmak, kadınlar için ek bir ezilme vesilesi haline gelmiştir. Üstelik bu yalnızca işçi çevre için değil, özellikle kırsal kesim için geçerlidir. Nitekim kırsal kesimde kadının durumu geçmişe oranla hemen hiç değişmemiştir ve kadının çalışması yasalarla korunmamıştır. Kadının durumu kırsal bölgenin ekonomisiyle çok sıkı bir bağ içindedir ve bu ekonomik durumun cesur siyasi kararlar ve seçimler ile değiştirilmesi, kadının durumunun değişmesine katkıda bulunabilir (Arıkan, 1988: 1-16). 1975 Türkiye Kadın Yılı Kongresinde varılan sonuçlara göre “Türkiye’de çalışan nüfusun %38’i kadındır. Bu rakam olarak 5,14 milyon olan çalışan kadının 4,84 milyonu, yani %94,2’si tarımda çalışır. Tarımdan sonraki kadınlarımızın en çok çalıştığı saha endüstridir. Bunlar belli ücretlerle çalışmaktadırlar. Tarımdaki kadınların büyük çoğunluğu ücretsiz işçi konumundadır. Bundan ötürü tarımdaki kadınlarımızın örgütlenmesi ve bilinçlendirilmesi zaruri görülmektedir. Kırsal bölgelerdeki kız çocuklarının ilkökul öğrenimlerini tamamlamaları ve daha sonra ev ekonomisinde yetiştirilmeleri, bu sektördeki kadınların ekonomik seviyelerini yükseltici önlem olacaktır. Kentteki kadınlarımız için ev işine ilaveten yarım gün çalışma olanaklarının yaratılması ailenin kalkınmasına neden olacaktır. 0-6 yaşlar arası için açılacak kreşler kadının ekonomik fonksiyonunu arttıracaktır” (Türkiye 1975 Kadın Yılı Kongresi Ekonomi Komisyonu Raporu: 144).

Tablo 1: Türkiye’de cinsiyetçi meslek ayırımı indeksi

Meslek dağılımı	Kadın	Erkek	İdeal oran	Gerekli kayma	
				Kadın	Erkek
Vasıfsız personel	1.791	2.130	0.26	-330	+390
Vasıflı personel (Büroda çalışan)	965	1.146	0.14	-65	-30

Vasıflı personel (Üretimde çalışan)	3.584	4.260	0.52	+202	-230
Orta yönetici	345	410	0.05	+96	-23
Üst yönetici	207	246	0.03	+97	-100

Kaynak: T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
“Kadın istihdamı için yeni perspektifler ve kadın işgücüne muhtemel talep 2000: 86”

Görüldüğü gibi kadınlar vasıfsız personel ve büroda çalışan vasıflı personel işlerinde daha yoğun istihdam edilmektedir. Buna karşın üst ve orta yönetici konumlarında istihdam oranları daha azdır.

Kadının endüstriyel çalışmaya geçişi ve büro işlerine girişi hiç değilse kitlesel yönü ile Türk devrimine olumlu yönde yazılması gereken bir kazanımdır. Yine aynı biçimde kadın emeğine belli bir koruma getiren çalışma ve toplumsal sigorta düzenlemeleri de yine aynı kazanımın bir başka olumlu yanıdır. Ne var ki 1946’dan beri çalışmanın daha adil bir biçimde karşılığının verilmesini cesaretlendirmekten çok sermayenin yararına işleyen ekonomik politikalar, emekçi sınıfının kalkınmasına pek katkıda bulunmamıştır. Oysa çalışma yoluyla kadının gerçek bir özgürlüğe ve kurtuluşa fiilen ulaşması, bir dizi düzenlemenin bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirilmesine bağlıdır. Daha adil ücret politikası, aynı değerdeki bir işe verilecek ücrette eşitliğe saygı gösterilmesine yönelik yasa ve kuralların sıkı biçimde uygulanması, her düzeye kadın ve erkek emekçilerinin eşit muamele görmelerini sağlamak amacıyla toplumsal donatımların çoğaltılması yoluyla toplumsal koşulların değiştirilmesi gerekmektedir. İşe alma, mesleksel yetkinleşme, yükselme, ilerleme, işte ve iş dışında çalışma koşulları kadın ve erkeğin aynı işlemi göreceği düzeyler olmalıdır (Caporal, 1982: 630-633). Fakat ülkemizde halen ataerkillik katı bir görünümde. Bu sebeplerle Türkiye’de birçok alanda kadın olması gereken noktada değildir. Ataerkil toplum yapısına sahip Türkiye’de erkeğin hane halkı reisliği evlilik ile birlikte resmen başlar. Aile reisinin erkek olması genel kabulken bu oran köyde biraz daha fazladır. Bu durumun toplum tarafından kanıksandığını gösteren istatistikî değerler de aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2: Türkiye hane halkı reisliği istatistik bilgileri.

	Kent %	Köy %	Toplam %
Erkek	89.3	91.4	90
Kadın	10.7	8.6	10

Kaynak: 1993 Demographic and Health Survey

2001 ile birlikte aile reisliği yasal olarak bitmiş olsa da halen egemenliği bitmemiştir. TÜİK 2016 verilerine göre Türkiye’de aile içi karar almada etkili oranlar şöyledir; ev seçimi için %65,9 erkek, %34,1 kadın, ev içi düzende %21,9 erkek, %78,1 kadın, çocuklarla ilgili konularda %55,1 erkek %49,9 kadın, alışveriş oranlarındaki karar alma yüzdesi ise erkek %42 kadın %58 söz sahibidir. Çocuğun gündüz bakımı oranı Türkiye geneli %86 kadına ait iken çocuklarla alakalı karar alma oranı erkeklerde daha yüksektir (TÜİK, 2018: 72-80). Bu veriler kadının söz sahibi olma konusunda ataerkil yapısını ülkemizde devam ettirdiğinin göstergesidir.

ILO’nun 2019 da açıkladığı 2018 verilerine göre 15 yaş üzeri Dünya üzerinde çalışabilecek nüfus sayısı 5,7 milyardır. Çalışan sayısı 3,3 milyar %58,4’tür. Çoğunluğu düzgün çalışma koşullarına sahip değildir.²⁶ 2 milyarı kayıt dışı istihdam yani %38,6’dır. 172 milyon kayıtlı işsiz ve 140 milyon potansiyel işgücü ILO raporunda bildirilmiştir (World Employment Social Outlook, 2019: 4-5). Çalışan sayısı ve işsiz sayısı birlikte ele alındığında 3,5 milyar olarak küresel işgünü oluşturur. Erkeklerin %75’i çalışma hayatında yer almaktadır. Kadınların %48 çalışma hayatında bulunmaktadır. 2018 yılında 700 milyon kişinin çalışma şartları çok kötüdür. Çocuk grubunda yer alan nüfusta ise her beş çocuktan biri iş yaşamında veya okulda değildir. Eğitim hayatında olmayan bu nüfus ilerisi için vasıfsız ve kötü şartlarda yaşayacak nüfus demektir. 2018 yılı Aralık ayı itibariyle Türkiye’de nüfus 82.003.882 kişidir. 2018 Aralık itibariyle kayıtlı işgücü 6.329.902’dir. Kayıtlı erkek işgücü 3.560.751, kayıtlı kadın işgücü 2.769.151’dir. Kayıtlı işsiz sayısı (%13,5)

²⁶ https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_679784/lang--tr/index.htm Erişim Tarihi 15.07.2019

3.509.603'tür. Bunların 1.704.164 erkek, 1.805.439'u kadındır (İşkur, 2018).²⁷ Ayrıca tüm aktif çalışan sayısı 22.078.840 olarak sosyal güvenlik kurumundan yayımlanmıştır. İşgücüne katılım oranları Türkiye'de 2018 TÜİK verilerine göre 15+64 yaş için erkeklerde %78,6, kadınlarda %38,3 olarak dünya genelinin 9,7 altındadır.

Dünya'da ev içi işlerde çalışan sayısı 2016 yılına göre 67 milyondur. 2012 yılında Dünya çapında her 25 kadın işçiden biri ev içi işinde çalışmaktadır. Ev işçileri kayıt dışı istihdamda küresel işgücünün önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Çok düşük ücretlerle çalıştırılıp şiddete maruz kalmaları durumunda savunmasız gruplardır. *Ev içi işler, evi temizlemek, yemek yapmak, çamaşır yıkamak, ütölemek, çocuklara bakmak, bir ailenin yaşlı ve hasta üyeleri, bahçecilik, evi korumak, aile üyeleri için araba kullanmak ve ev hayvanlarına bakmak gibi görevleri içermektedir.* Bu iş alanı dişileştirilmiş bir sektör olmaya devam etmektedir. Bu sektörde bahçelerde, sürücü ve uşak olarak kayda değer erkek çalışsa da ev işçilerinin %80'i kadınlardan oluşmaktadır.²⁸ 2011 yılında ILO tavsiye kararlar olarak 201 numaralı insana yaraşır işler sözleşmesi ile ev içi işlerde kişiyi koruma yoluna gitmiştir. Türkiye bu anlaşmayı henüz imzalamamıştır (Akalin, 2014: 329). Türkiye'de ev işleriyle meşgul olduğu için çalışma hayatına giremediğini belirten 11.061 milyon kişidir (TÜİK, 2018). Bu oran erkekler içinse bindir²⁹. *'ILO küresel ücret raporunda 2018-19' 70 farklı ülke ve çalışanların %80'ini kapsayan nüfusa göre 2017 yılında küresel kapsamda cinsiyet bazlı ücret eşitsizliği %18,8 olduğu açıklanmıştır. Bu oran Türkiye'de %12 olarak belirlenmiştir.*³⁰ *Küresel cinsiyet uçurumu endeksinde Türkiye dünya genelinde 149 ülke arasında 130. Sırada yer almaktadır. Ekonomik katılım ve fırsatta 131, eğitime katılımı 106, sağlık ve sağ kalımda 67, politik güçlenmede 106. sırada yer almaktadır (Dünya Ekonomik Forumu 2018)*³¹. 2019 Mart ayı verilerine göre cinsiyetten dolayı ücret eşitsizlik durumu dünya ortalaması

²⁷ <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/> Erişim tarihi 15.07.2019 Alınan bilgiler aralık ayı bülten tablolarından ayrıca eklenmiştir.

²⁸ <https://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/who/lang--en/index.htm> (Erişim Tarihi 15.07.2019)

²⁹ 2018 kasım ayı için erkek sayısı budur. Disk genel iş kadın emeği araştırma raporu 2019' erkek verisi verilmiş. TÜİK 2018 genel verilerinde paylaşılmayacak kadar küçük bulunmuştur.

³⁰ https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_651863/lang--tr/index.htm (Erişim Tarihi 15.07.2019)

³¹ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf (Erişim Tarihi: 16.07.2019)

%21,4 Türkiye ortalaması %12,9'dur. Türkiye 'annelik ücret açığı' 29,9 olarak en yüksek ülkedir. Kadınların erkeklere oranla ücretli ve ücretsiz işlerde ortalama olarak çalışma saati daha fazladır.³² Ülkemizde anne olan kadının aldığı ücret anne olmayana oranla %30 daha azken baba olan erkek baba olmayan erkeğe oranla daha fazla ücret almaktadır. Bunu şu şekilde değerlendirilmektedir: anne olma cezalandırılıp baba olmak mükâfatlandırılıyor.³³ Bu göstergeler kadının cinsiyetçi ve çalışma hayatına katılımının ülkemizde daha zor, eşitsiz ve gelişmemiş olduğunu göstermektedir. Dünya üzerinde 2017 sonu itibarıyla 164 milyon göçmen işçi bulunmaktadır. 2013 ILO verilerine göre göçmen sayısı 150 milyondan 164 milyona çıkışı ile %9 arttığı tahmin edilmektedir. Bu nüfusun 68 milyonu kadın 96 milyonu erkektir.³⁴ Ülkemizde 2017 sonu itibarıyla ikamet izniyle kayıtlı göçmen sayısı 593.151'dir. 2018 yılında çalışma izni bulunan kişi sayısı 85.840 kişidir. 4,5 milyon göçmenin toplamda bulunduğu da söylenmektedir. Geçici koruma altına alınan Suriyeli mülteci sayısı ise 2016'da 2.834.441 kişidir. Bunun 1.323.054'ü kadın, 1.511.387'si erkektir (Türkiye Göç Raporu, 2016: 76). 2017 Aralık ayında göçmen sayısı 4,5 milyonu bulmuştur.³⁵ Göçmenler açısından çalışma koşulları çok zordur. Göçmenlik kadınlar arasında çalışma koşullarını dünya genelinde ve ülkemizde çok kötü şartlara taşımaktadır. Ülkemizde kadının asli işi annelik olarak net bir şekilde tüm göstergelerde görülmektedir.

³²https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_707579.pdf (Erişim Tarihi: 18.07.2019)

³³https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_707579.pdf (Erişim Tarihi: 19.07.2019)

³⁴https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_652525/lang--tr/index.htm (Erişim Tarihi 15.07.2019)

³⁵<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyede-4-5-milyon-gocmen-yasiyor-40681331> (Erişim Tarihi: 16.07.2019)

2. VAN'DA KADIN İSTİHDAMI VE İSTİHDAMA YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER VE VERİLER

Van kent örneğinde kadının istihdam alanındaki varlığının incelendiği ikinci bölümde, ilk başlıkta kentin genel bilgileri aktarılacaktır. Kadının kent istihdam alanındaki mevcut durumu araştırılacaktır. Bu araştırmalar sonucunda kentte kadının iş alanında kayıtlı verileri nicel yöntemle belirlenip nitel yöntemlerle analiz edilecektir. Kadının istihdam alanına katılımı ile alakalı yasal düzenlemeler ele alınarak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik düzenlemeler araştırılacaktır. Türkiye geneli istihdam verileri, kayıt dışı istihdam verileri, kadını yönetimdeki sayıları aktararak mukayese edilip kadının Van kentinde yaşam alanında ve yönetimde ne kadar söz sahibi olduğu ortaya konulacaktır.

2.1. Van İli Genel Bilgiler

Verimli toprakları ve olumlu iklim koşulları sayesinde Van Gölü havzası tarih boyunca pek çok medeniyete beşiklik etmiştir (Aktuğ vd. 1999: 1-17). Van yöresi ve Van Gölü havzası barındırdığı zengin ve çok çeşitli ağaç yapısı ve bitki örtüsü, olumlu iklim koşulları ve hayvan çeşitliliği sayesinde Neolitik çağdan itibaren insanoğlunun barındığı ve beslendiği, tarihe beşiklik eden önemli merkezlerden olmuştur. Yerleşik hayatın başlaması günümüzden yaklaşık 7000 yıl öncesine dayanmaktadır. Bu bulgular özellikle Tilki Tepe'de yapılan kazılarda ortaya çıkmıştır (Erzen. 1978: 1-7). Bölgede ilk yerleşik hayata geçen halk Hurilerdir. Hurilerden sonra milattan önce yaklaşık 2000'li yıllardan başlayarak bu topraklarda hüküm süren kadim uygarlık Urartulardır. Urartuların baş şehri konumundaki Van, tarih öncesi 1200'lü yıllara kadar çok parlak bir dönem geçirmiştir. Van yaklaşık 300 yıl boyunca Urartulara Tuşba adıyla başkentlik etmiştir. Urartular dokuma sanatları, madencilik ve hayvancılık gibi konularda başarı göstermişlerdir. Asurlar yaptıkları akın ve kuşatmalarla Van Kalesini Urartululardan almıştır. Böylece Urartular, daha sarp ve korunaklı olan ve Tuşba'da bulunan Toprakkale'ye yerleşerek kendilerini bir süre daha koruyabilmiş ve varlıklarını devam ettirmiştir. Urartulardan sonra Persler, Yunanlar, Romalılar, Sasaniler, Bizanslılar, Müslüman Emevi ve Abbasiler son

olarak da Safeviler, Selçuklu ve Osmanlılar bu topraklarda hüküm sürmüştür. Bölge iklim şartları ve koşullar hayvancılıkla uğraşan çoban kavimler için çok elverişlidir. Bu dönemde göçebelik mevcuttur (Paşa, 1960: 9). Milattan sonra 1915 yılına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalan bölge 1915-1918 yılları arasında 3 yıl boyunca Rus işgaline uğramıştır (Çölemerikli, 2009: 11-18). Van Cumhuriyetin ilk yıllarında bahçeli ve kırsal görünümü olan işgal sonrası nüfusu fazlasıyla düşen³⁶ bir şehir olarak yer almıştır (Demirpolat, 1997: 8-9).

Cumhuriyet döneminin 1927'si ilk dönemlere tekabül eden, genel nüfus sayımı verileri Van ili nüfusunun 75,329 çıktığını kayıt altına almıştır. 1935'te 143 bine çıkan nüfus 1940'ta 112 bine düşmüştür bu yıllar arasında nüfustaki dalgalanmaların sebebi 1933'te ilçe yapılarak Van'a bağlanan Hakkâri'nin 1936'da çıkarılan yeni bir yasayla tekrar il yapılması ve Bitlis'in de il yapılarak Van'a bağlı olan Ahlat ilçesinin Bitlis'e bağlanmış olmasıdır. 1997'deki genel nüfus sayımında Van ilinin nüfusu 772,132 olarak çıkmıştır (Aktuğ vd., 2009: 24-26). Cumhuriyet döneminde meydana gelen bu hızlı nüfus artışının iki önemli sebebi vardır. İlki çevre il ve ilçelerden Van iline yoğun şekilde gerçekleşen iç göç hareketleri, ikincisi de kentin yüksek doğurganlık hızı. Yapılan tüm nüfus sayımlarında Van ilinin nüfus artış hızı sürekli Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir.

Tablo 3: Van ili yıllara göre nüfus dağılımı

YIL	VAN NÜFUSU	KADIN	ERKEK
2007	979.671	479.603	500.068
2010	1.035.418	509.630	525.788
2011	1.022.535	497.388	525.144
2012	1.051.975	513.854	538.121
2013	1.070.113	524.634	545.479
2016	1.100.190	538.598	561.592
2017	1.106.891	543.067	563.824
2018	1.123.784	549.323	574.461

Kaynak: Tük³⁷

Tük 2018 verilerine göre kadın nüfusu %48,88 erkek nüfusu %51,12'dir. Nüfus artış hızı binde 15.15'tir. Nüfus yoğunluğu %58,23 tür. Türkiye'de toplam

³⁶ Nüfusun 100 binden fazla olduğu bu sayının 3 bine düştüğü belirtilmektedir (Van Yıllığı, 1967 Akt. Demirpolat, 1997: 8).

³⁷ <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr> Erişim tarihi: 15.07.2019

nüfus 82.003,882 kadın nüfusu 40.863.902 erkek nüfusu 41.139.980'dir. Nüfus artış hızı binde 14.66'dır. Van ili ise; 2018 itibariyle 1.123.784 nüfusu 549.323'ü kadın 563.824 erkek olan nüfusu bir milyonu geçen bir büyükşehirdir.

Van ilinin ekonomisinde öncelikli biçimde yer alan sektörler, enerji, madencilik hizmet, tarım ve imalat sektörleridir. Tarım alanında küçükbaş hayvan ağırlıklı yer almaktadır. Organik üretimle tarım sektörü bölgenin rekabet gücünde önemli bir yer edinecektir. İmalat sektöründe tekstil kentin varlığıyla birlikte yükseliş yaşanmıştır. İktisadi faaliyet alanlarına baktığımızda yatırım teşvikleri farklı değişkenler ve farklı bileşenleri kullandığımızda farklı sonuçlar elde edilmektedir. Yatırım tutarını baz aldığımızda 161 milyon TL hizmet alanı birincil konumdadır. 120 milyon TL enerji, 104 milyon TL imalat, 10 milyon TL madencilik, 4 milyon TL tarım yer almaktadır. İstihdamı öncelikli ekonomik yükselme kriteri olarak baz alırsak 2.695 kişi istihdam ile ilk sırada imalat sektörü yer almaktadır (VAN İŞKUR, 2018: 6-7). Ayrıca İran'a sınır kapısı bulunan Irak ile de çok yakın olan bir il olma özelliği ile ekonomik ve sosyal alanlarda dönüşümü turizm üzerinden de yakalayan bir ildir. 2017 yılı itibariyle Kapıköy sınır kapısından Van'a giriş yapmışların sayısı 421.977 kişidir (VANTSO, 2018: 26). Turizm istihdam alanını, şehrin yaşam biçimini son derece etkileyen bir faktör olmuştur. Son zamanlarda özellikle konaklama eğlence gibi alanlarda artış mevcuttur. İranlı turistler arasında %53 gibi bir oran konaklama, göl kenarında dinlenme ve eğlence mekânı istediklerini belirtmiştir (Parin: 2016).³⁸ Kentin ekonomik yapısı, toplumsal yaşamı ve istihdam alanını yakından ilgilendiren bu sektör kenti önemli düzeyde değiştirmektedir. Özellikle turist rağbeti ile birlikte şehirde hareket alanı genişlemiştir. Van şehrinin büyükşehir olması, kentleşme düzeyinin artması, Van ilinin kadınlar için güvenli bir şehre dönüşmesinde etkili olmuştur. Güvenli bulunan bir şehirde çalışma hayatına, sosyal hayata katılmak ve toplumsal cinsiyet rollerini eşitlemeye çalışmak daha imkânlıdır. Kadınlar için bu şehrin ne kadar güvenilir olduğunu irdelediğimizde özellikle şiddet yönüyle şehri irdelememiz gerekir. Asayiş suçları arasında ilk sıralarda yer alan Van şehri 2010 yılında işlenen asayiş suçları içerisinde 8. Sırada

³⁸ <http://www.vantso.org.tr/haberler/4586/iranlilarin-vana-bakisi-konusuldu> Erişim Tarihi: 17.07.2019

yer almıştır.³⁹ Fakat kadına en az şiddet uygulanan il olarak 2010 yılında 4.sırada yer almıştır (Çavuş, 2018).⁴⁰ 2014 yılında tüm ülke kapsamında hayatının bir döneminde şiddete uğrayan kadın %36'dır. Bu sayı 2008 yılında %39'dur (KSGM, 2016: 11-12). 2014 yılında TRB bölgesi hayatının herhangi bir aralığında cinsel veya fiziksel şiddete uğrama oranı %35 ile Türkiye ortalamasından (%37,5) ve Doğu Anadolu'nun öbür bölgelerinden daha düşüktür (TÜİK, 2018: 158). 2018 yılında Türkiye genelinde 15 yaş ve üzeri kadınlardan 2.285 milyon kişi 2018 yılında fiziksel şiddete uğramıştır. Bunun 265 bini TRB bölgesidir (TÜİK: 2018). Forbes dergisinin Türkiye için yaptığı araştırmaya göre 2019 yılı en yaşanabilir ve iş yapılabilir şehirler listesinde ise Van 72. sırada yer almaktadır.⁴¹ Öte yandan araştırmacı Van ilinde yaşamış ve çalışan bir kadın olarak tez sürecinde ve kendi deneyimlerine göre özellikle son on yılda kadının yaşam alanı olarak daha güvenli bir şehir olduğu söylenebilir.

2.2. Kadının İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler

Türkiye toplumunun ataerkil yapısı ve buna bağlı olarak erkeklerin aile reisi konumu, kadın statüsünü evle sınırlı tutmaktadır. Kadınlar ev içi işlerin tek sorumlusu konumundadır. Kültürümüzde ev temizliği, çocuk bakımı gibi işler kadının sorumluluğu, para kazanma ve aileyi geçindirme de erkeğin sorumluluğu olarak görülmektedir. Erkeğin aile reisi konumu bazen açık bazen kapalı da olsa kadınların büyük çoğunluğu tarafından kabullenilmekte ve geleneksel rol kalıpları aile içerisinde yeniden üretilmektedir. Bu roller metropollerden küçük kent ve kasabalara doğru gittikçe daha da benimsenmektedir. Ayrıca toplumun muhafazakâr yapısı ve görücü usulü evlilikler kadının ev içindeki statüsünü daha da düşürmektedir. Kadının eşini seçememesi, evlilik sonrası, onun itaat etmesini gerektirir. Muhafazakâr bir toplumda, kadın önce babaya sonra kocaya itaat etmektedir. Annenin çalıştığı bir ailede büyüyen erkek, kadının çalışma hayatına

³⁹<https://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/sehirlerin-suc-oranlari-364917339977/8> Erişim Tarihi: 17.07.2019

⁴⁰<https://teyit.org/veriler-turkiyede-kadina-yonelik-siddetin-en-az-ve-en-cok-oldugu-kentler-hakkinda-ne-soyluyor/> Erişim Tarihi: 17.07.2019

⁴¹<https://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/sasirtici-rapor-turkiyenin-en-yasanabilir-sehirleri-hangileri/3> Erişim Tarihi: 18.07.2019

katılım oranını arttırmada önemli bir faktördür (Eroğlu, 2015: 300-309). Çalışma hayatı doğası gereği insanlar üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Çalışıyor olmak kadını maddi olarak özgür kılarken aynı zamanda çalıştığı çevredeki sosyal ortamı, psikolojik ve sosyal anlamda desteklemektedir. Çalışıyor olmak kadını ev hanımı monotonluğundan kurtarır, kişisel güvenliğini artırır, stresli aile yaşantısı üzerinde de hafifletici etki yapmaktadır. Fakat çalışılan işle alakalı riskler ve iş sağlığı güvenliği ile alakalı durumlarda birey sağlığı yeterli önlem alınmadığında ciddi anlamda tehlikeye girebilmektedir. Kadınlar ise iş sağlığı güvenliği konusunda daha korumasız durumdadır. Bu risk faktörleri ev içi işler konusunda ve ücretli işlerde de kadınlar için devam etmektedir. Bu durum kadının ücretli çalışma alanına girmesi konusunda tereddüt etmesine neden olmaktadır (Adak, 2002: 158-172). Kadının çalışma hayatında bulunmasını etkileyen birbirinden farklı birçok faktör vardır. Bazı faktörleri ayrıntılı ele almak gerekir. Örneğin eğitim durumu, ekonomik faktörler, ayrıca kadının çalışma hayatındaki görünürlüğü bize kadının kentteki ekonomik ve toplumsal konumunu verecektir.

2.2.1 Medeni Durum

Yaşamının bir döneminde çalışmış olan kadınların önemli bir bölümü bekârken ve birçoğu küçük denecek yaşta iş yaşamına katılmakta ancak yaşamlarının daha ileri aşamalarında çalışmayı isteyerek veya zorunlu olarak bırakmaktadırlar. Kadınların çalıştıkları iş yerinden ayrılmalarda evlilik ya da nişanlılık en önemli nedenleri oluşturmaktadır. Ev işleri, çocuk eğitimi ve bakımı, erkeklerin evden kadından hizmet beklemeleri, kadının çalışma yaşamına katılımını tayin etmede önemli role sahiptir (KSSGM, 2000c: 148-151).

Tablo 4: Türkiye’de medeni duruma göre istihdam oranı

	Kadın: 2004	2018	Erkek: 2004	2018
Hiç Evlenmemiş:	%26,0	%33,5	%44,0	%55,0
Evli:	%20,5	%30,7	%71,9	%72,5
Boşanmış:	%32,2	%43,4	%58,6	%64,1
Eşi Ölmüş:	%8,6	%8,1	%22,8	%18,2

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2018

Tüm erkek nüfusu içerisinde hiç evlenmemiş erkek nüfusu totalinde çalışan oranı 2018 %55'tir. Toplam erkek nüfusundan evli olan erkekler arasında çalışan oranı %72,5'tir. Başka bir deyişle evli erkek sayısı içerisinde çalışmayan yüzdesi 27,5'tir. 2018 yılında evli olan kadınların toplam evli kadınlar içerisinde çalışma oranı %30,7'dir. Bekâr kadın nüfusunun ise %33,5'i çalışmaktadır. Kadınlar evli iken çalışma hayatından çekilmekte, erkekler çalışma alanına daha fazla dâhil olmaktadır (TÜİK, 2018: 120).

2.2.2 Ekonomik Özellikler

Kadın dünya ve ülkemiz ekonomisinde ucuz iş gücü olarak görülmektedir. Evlenme nedeniyle çalışmaya ara verme ya da çalışmayı bırakma alt sosyoekonomik sınıflar itibariyle önemli bir farklılık olarak görülmezken çocukların 3-4 yaş öncesi döneminde bu durum üst sosyoekonomik sınıfta daha fazla görülmektedir. Kentlerde kadın başına düşen çocuk sayısında zamanla düşüş görülmesine rağmen, çocuksuz aile modeli söz konusu değildir. Anne çocuk bağımlılığı çocuğun 11-12 yaşlarına kadar devam etmektedir. Dolayısıyla kadını iş yaşamından alı koyan ve soyutlanmasına neden olan olgu çocuk sayısının fazlalığı değil, çocuk sahibi olunmasıdır (KSSGM, 2000c: 150).

Türkiye'deki aile modeli, kadınların gelir durumları ne olursa olsun, genel yaşam alanları, yaşam tarzları ve bu gelirin harcanması, bireysel eğilimleriyle ilişkili olmayıp aileye odaklı olduğunu görmekteyiz. Bundan da anlaşılacağı üzere çalışma sayesinde kazanılan ücret, kadınlara ancak kısıtlı bir özerklik alanı sağlamıştır. Ayrıca kadınlar bu gelirlerini çocukları için de bir ek kaynak olarak kullanmaktadır. Kadınların çocuklarını kendilerine ait bir alanda görmeleri, çocuklara yapılan harcama kendine yapılan harcamadan daha öncelikli olması gibi meşrulaştırıcı bir rolü vardır. Özellikle düşük eğitilmiş, dolayısıyla düşük ücretler alan kadınların kendi gelirleriyle çocuklarını okutmayı tercih ettikleri görülmektedir. 2018 yılı sonunda Türkiye nüfusu 82.003.882 kişidir. Bunların 80.367.607 kişisi sosyal güvenlik kapsamında yer alan nüfustur. Başka bir söylemle çalışan, emekli olan, öğrenci, stajyer, hükümlü, ölü yakınları, aylık alan 65 yaş üzeri nüfus, yoksulluk sınırı altında olup sağlık sigortası devlet tarafından yapılan, hiçbir güvencesi olmayıp kendine

bakmakla yükümlü yakını bulunup onun namına genel sağlık sigortası yatırılan, bir şekilde aylık alan, işsizlik kaydı olan bütün nüfus demektir. 69.782.521 kişi genel sağlık sigortalıları denilen kısmı dışında kalan 4/a-b-c'li bölümünü kapsar. Çalışan, emekli maaşı alan, yakının emekli maaşını alan, aktif pasif nüfusun tamamı demektir. 22.078.840 kişi aktif çalışma içerisinde kayıtlı altında olan sayıdır. Bu nüfus kamuda çalışanları, özelde sözleşmeli çalışanları, kendi namına çalışanları, tarımda zorunlu, isteğe bağlı, muhtarları, hükümlü çalışanlar ile stajyer ve orta öğretim öğrencisi stajyerlerin, iştiraklerin, mevsimlik çalışanların, ev işçilerini, on günden fazla çalışanların tamamını kapsamaktadır. Sosyal güvenlik kurumuna bağlı emekli aylığı alanların toplamı 12.613.151 kişidir. 4/a kapsamında 7.736.004 kişi, eski söylemle bunlar SSK'lı olarak maaş almaktadır. 4/b kapsamında 2.652.722 kişi (bağ-kur) aylık almaktadır. 2.224.425 kişi ise 4/c kapsamında aylık almakta bunlarda eski söylemle emekli sandığına bağlı kesimdir. Sosyal güvenlik yasal çerçevesinde bakmakla yükümlülükleri olunan (Yararlanıcı) kesim ise toplamda 35.096.530 kişidir. Bunların 18.507.169 kişisi 4/a, 9.872.300 4/b, 6.717.061'i 4/c kapsamındadır. Genel sağlık sigortası kapsamında tescil edilen 10.585.086 kişi mevcuttur. Bunlardan 8.262.402 kişinin ödemesini devlet yapmaktadır. Bunun anlamı şudur; hiçbir geliri mevcut olmayıp açlık sınırı altında olan sağlık hizmeti kullanımı sağlanmaya çalışılan kesim demektir. Eski adıyla yeşilkart sahibi olanlardır. 2.322.684 kişi genel sağlık sigortasını kendi ödeyen kesimdir. Bunlar şu grubu kapsar adına bir malvarlığı bulunup veya kendisine bakmakla yükümlü ikinci dereceye kadar yakın akrabası bulunan, çalışmayan ya da bir sigortadan faydalanmayan (yakınlık derecesi ile) kişilerdir. Tüm bu nüfusların hiçbirinde olmayıp hiçbir şekilde kayıtları bulunmayan nüfus ise bu durumda 1.636.275 kişidir. Bu nüfus açlık sınırı altında olan genel sağlık sigortalı olan 8.262.402 kişinin de dışında bir nüfustur. Van verileri ise 2018 yılın sonu itibarıyla şöyledir: 1.123.784 nüfusu, 1.077.242 kişisi toplam sosyal güvenlik kapsamındadır. 657.749 kişi sosyal sigorta kapsamındadır. Sosyal sigortalılığın il nüfusuna oranı ise %58,53'tür. Sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışan sayısı 4/a 106.114, 4/b 18.173, 4/c 37.000 kişi toplamı aktif çalışan sayısı 161.287'dir. Sosyal güvenlik kapsamı içinde çalışan nüfusun toplam nüfusa oranı %14,35 olarak bildirilmektedir. Sosyal güvenlik kapsamı içinde aylık alan kişiler 4/a 27.684, 4/b 11.900, 4/c 14.007 toplam aylık alan 53.591'dir. Sosyal güvenlik

kapsamı emeklilerinin il nüfusuna oranı %4,77'dir. Sosyal güvenlik kapsamı çerçevesinde bakmakla mükellef olunan yararlanıcı nüfus 4/a 223.474, 4/b 123.878, 4/c 95.519 kişi, toplam yararlanıcı çalışan yakını 442.871'dir. Bu oran toplam Van nüfusunun %39,41'dir. Genel sağlık sigortası çerçevesinde tescil edilen toplam nüfus 419.493 kişidir, bunların 397.997 kişinin genel sağlık sigorta primi devlet tarafından ödenmekte 21.496 kişisi kendi ödemektedir. 46.542 kişi ise hiçbir şekilde sosyal güvenlik hizmetinden yararlanamamaktadır.⁴²

Türkiye'de 15 yaş üzeri grubunun 2018 ekonomik göstergeler şöyledir: İşgücüne dâhil olmayan nüfus toplamı 28 milyon 380 bindir. Bunun 20.174'ü kadın 8.206'sı erkektir. Bunların 547 bini iş bulma ümidi olmayanlardan oluşmakta bunun 311 bini erkek 236 bini kadındır. Diğer sebeplerle çalışmaya hazır olup istihdama katılmayan 1 milyon 624 bin kişi yer almakta 1.112 bini kadın, 512 bini erkektir. Bu grupta yer alan kadınlarda genel itibariyle ailevi sebeplerle katılamayanlardan oluşur. Ev işleriyle meşgul olduğunu belirten kadın sayısı 11 milyon 061 bindir. Bu alanda erkek sayısı verilmemiştir.⁴³ Eğitim hayatında yer aldığı için çalışma hayatına katılmayanlar 4 milyon 472 bin kişidir. Kadınlar 2 milyon 324 bin iken erkek nüfusu 2 milyon 148 bindir. Emekli olduğu için çalışma hayatında bulunmayanların sayısı 4 milyon 536 bindir, bunlardan 1 milyon 130 bini kadın, 3 milyon 406 bini erkektir. Çalışamaz halde olan nüfus içerisinde 2 milyon 696 bini kadın 1 milyon 344 bini erkektir. Diğer sebep belirtilen sayı 1 milyon 944 bindir. 1.515' i kadın 429 bini erkektir (TÜİK, 2019: 123).

2.2.3 Türkiye Geneline ve Van Özelinde İstihdam Verileri

Ülkemizde istihdam verilerini ve kadının yoğunlaştığı alanları bilmek, kadının hangi alanda var olduğunu, kadın sorunsalını ortaya koymak açısından önemli bulgular sunacaktır.

Tablo 5: Türkiye Geneli Toplam Aktif 4/a kapsamında Çalışanlar (2018)

⁴² SGK 2018 Aralık Tablo 22 Sosyal Güvenlik Kapsamında Kişi Sayısı Ve Türkiye Nüfusuna Oranı (Aktif Çalışan, Aylık Alan, Bakmakla Yükümlü Olunan, Genel Sağlık Sigortası Kapsamında Tescil Edilenler) verileri ile yorumlanmıştır.

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/aylik_istatistik_bilgileri

⁴³ Binden az olan veriler anlamlı bulunmadığından TÜİK tarafından belirtilmez yok sayılırlar.

2018 Yılı (4/a Kapsamında Aylık ve Gelir Alanlar	Toplam Kişi Sayısı
Aktif Çalışanlar Toplam:	16.054.759
Zorunlu Sigortalılar:	14.229.170
Çırak:	341.659
Yurtdışı Topluluk:	22.899
Tarım (4a):	45.384
Diğer Sigortalılar:	254.525
Stajyer ve Kursiyerler:	1.161.122

Kaynak: SGK 2018 personel ve sigortalı istatistiklerinden derlenmiştir.⁴⁴

Türkiye’de çalışan herkesin sosyal bir güvencesinin olabilmesi, emeklilik hakkını edinebilmesi ve devlet tarafından kayıtlı istihdam verileri oluşturulması için sosyal güvenlik kurumuna bağlı sistemlerden birinin bünyesinde bulunması gerekir. 4/a kapsamı; bir işyerinde kamu veya özel olsun sözleşmeye bağlı çalışanlardır. Eski adıyla ülkemizde SSK’dır. 4/b kapsamı kendi nam ve hesabına çalışanları kapsar. Serbest meslek erbapları, esnaf ve sanatkârlar bu gruba girmektedir. 4./c kapsamı ise bir yıldan az çalışan eskiden emekli sandığına bağlı olarak adlandırılan iştirakleri, mevsimlik işçileri kapsar (Güvercin, 2004: 93). Ülkemizde 2018 yılı itibariyle sözleşmeye bağlı çalışan sayısı toplamda 16.054.759 kişidir. Türkiye genelinde 4/a kapsamında zorunlu sigortalı kamu personeli olarak çalışan 1.624.636, özel sözleşmeli 12.604.534 kişi vardır.

Tablo 6: Türkiye Geneli Toplam Aktif 4/b kapsamında Çalışanlar (2018)

2018 Yılı (4/b Kapsamında Aylık ve Gelir Alanlar	Toplam Kişi Sayısı
Aktif Çalışanlar Toplam:	2.984.780
Zorunlu Sigortalılar:	2.114.071
Tarım (4/b) (zorunlu):	696.175
Muhtar:	23.053
İsteğe Bağlı:	151.481

Kaynak: SGK 2018 personel ve sigortalı istatistiklerinden derlenmiştir.

⁴⁴ Diğer sigortalı; 5510 kanuna göre Ek5,6,9’a göre 10 günden az çalışan sigortalılar, CTE bünyesinde çalıştırılan tutuklu ve hükümlüler, kamu idarelerinde iş akdi askıda olanlar yer almaktadır. Stajyer ve kursiyerler alanında 2016’dan buyana ortaöğretim basamaklarında alan araştırması ve çalışması bulunanlar yer aldığından bu yana bu bölümde görece artış mevcuttur

Sosyal güvenlik kapsamı içerisinde 4/a, 4/b ve 4/c kapsamında şu an aktif çalışan toplam sayısı 22.072.840 milyon kişi yer almaktadır.

Tablo 7: Türkiye Geneli Toplam ve Van İli Toplam Aktif 4/a-b-c kapsamında Çalışanlar

2018 Yılı Çalışan Sayısı	Kadın	Erkek	Toplam (Kişi)
4/a kamu ve özel	4.333.469	9.895.701	14.229.170
4/b kapsamı	660.822	2.323.958	2.984.780
4/c kapsamı	1.086.002	1.947.299	3.033.301
Van İli: 2018 Ç.S:	Kadın	Erkek	Toplam (Kişi)
4/a kamu ve özel	19.451	70.426	89.877
4/b kapsamı	1.691	16.482	18.173
4/c kapsamı	9.458	27.542	37.000
Van İli Toplam:	30.600	114.450	145.050

Kaynak: SGK 2018 personel ve sigortalı istatistiklerinden derlenmiştir.

Kadının çalışma alanında erkeklere göre yarı yarıya var olmadığını bu verilerle görmekteyiz. Öte yandan kadınların sigortalılık açısından 4/c kapsamında en fazla olduğu alan olması, kadınların bir yıldan az ve mevsimlik çalışan, işçi sayılmayan kesimde var olduğunu görmekteyiz.

Tablo 8: İktisadi Faaliyet alanına Göre Kadın ve Erkek İstihdam Oranları 2018

Yıl	Ekonomik Faaliyetler						%		
	Tarım			Sanayi			Hizmet		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
2013	37,0	17,8	23,6	15,3	31,1	26,4	47,7	51,0	50,0
2014	32,9	16,1	21,1	17,1	32,4	27,9	50,0	51,5	51,0
2015	31,4	15,9	20,6	16,2	32,0	27,2	52,5	52,1	52,2
2016	28,7	15,5	19,5	15,9	31,6	26,8	55,4	53,0	53,7
2017	28,3	15,4	19,4	15,6	31,4	26,5	56,1	53,2	54,1

Kaynak: TÜİK İstatistikleri Kadın, 2018.

Temel verilerle ekonomik faaliyetleri incelediğimizde cinsiyete göre dağılıma baktığımızda sanayi sektöründe erkeklerin kadınların iki katı kadar fazla yer aldığını, kadının ise tarım alanında iki kat farkla daha fazla olduğunu görmekteyiz. Hizmet

sektöründe kadının ve erkeğin çalışma alanında sabit olarak arttığını erkek oranının kadına oranla 2016 ve 2017 yıllarında yüzde 2 kadar az olduğunu görmekteyiz.

TÜİK ve İŞKUR verilerinden oluşturulan sektörlerle ve cinsiyetine göre çalışan sayısı derlenerek, kadının sektörel bazda varlığını, iş yaşamında cinsiyetçi alanların varlığını bulgulamamızı sağlayacaktır.

Tablo 9: Sektör ve Cinsiyetine Göre Çalışanların Verileri 2018 (Türkiye)
(Bin)

Sektörler	Kadın Sayısı	Erkek Sayısı	Toplam
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	378	534	912
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	995	433	1.428
Eğitim	944	745	1.689
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	429	698	1.127
Bilgi ve İletişim	52	178	231
Elektrik, Gaz, Buhar, Su ve Kanalizasyon	31	261	292
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	105	149	255
İnşaat	82	1.911	1.992
Ulaştırma ve Depolama	101	1.153	1.255
İmalat	1.325	3.907	5.232
Toptan ve Perakende Ticaret	1.022	3.016	4.038
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	44	139	183
Gayrimenkul Faaliyetleri	49	243	293
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	411	1.219	1.630
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	7	144	151
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	2.353	2.943	5.297
Diğer Toplumsal Hizmet Alanları	339	585	925
Kamu Yönetimi ve Savunma	350	1.461	1.811
Genel Toplam	9.018	19.720	28.738

Kaynak: (TÜİK, 2018: 126)⁴⁵

Türkiye geneline baktığımızda insan sağlığı, eğitim gibi hizmet alanı ve uzmanlık gerektiren alanlarda kadınların erkeklerden fazla yer aldığını görmekteyiz. Gayrimenkul faaliyetlerinde, Madencilik, inşaat, imalat, kamu yönetimi ve savunma

⁴⁵ TÜİK verilerinden derlenmiş olan bu tablo yine TÜİK açıklamasına göre yuvarlamalardan dolayı genel toplamlarla uyumsuzluk oluşturmaktadır.

alanlarında kadın oranı çok düşüktür. Burada madenciligi ayrıca sadece yer üstü bölümünde ve uzmanlık gerektiren birimler olarak değerlendirmek gerekir. Bu alanlarda kadının çalışması özel kanunla sınırlandırılmıştır. Kadının hangi alanlarda daha fazla var olduğuna baktığımızda, çalışma alanında keskin bir kadın işi, erkek işi gibi cinsiyetçi bir profil görülmektedir. Sağlık, hukuk ve muhasebe, eğitim alanlarında kadının toplam çalışan aktif işgücünde erkeklere nazaran fazla oluşu hizmet sektöründe kadını daha etkin gördüğümüzü ve eğitim alabildiği noktada kadının başarı göstereceği anlamına gelmektedir. Ev içi hizmetler bölümünde kayıtlı işgücünün içinde tamamen kadın alanı olarak topluma kazındığını görmekteyiz.

Tablo 10: Seçili Mesleklerde 2018 Yılı Türkiye Kadın ve Erkek Çalışan Nüfus (Kişi).

Meslek	Kadın	Erkek	Toplam
Bitkisel ve Hayvansal Üretim ile Avcılık ve İlgili Hizmet Faal.	32.659	70.949	103.608
Balıkçılık ve Su Ürünleri Yetiştiriciliği	1.322	7.984	9.306
Kömür ve Linyit Çıkartılması	574	35.379	35.953
Ham Petrol ve Doğal Gaz Çıkarımı	108	2.153	2.261
Metal Cevherleri Madenciligi	1.273	27.286	28.559
Diğer Madencilik ve Taş Ocakçılığı	3.791	56.683	60.474
Madenciligi Destekleyici Hizmet Faaliyetleri	584	9.501	10.085
Ağaç, Ağaç Ür. ve Mantar Ür. İmalatı (Mobilya Hariç); Saz, Saman ve Benzeri Malzemelerden Örülerek Yapılan Eşyaların İmalatı	8.663	53.141	61.794
Ana Metal Sanayii	12.122	150.359	162.481
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	28.298	181.572	209.870
Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç)	56.299	308.247	364.546
Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı	4.196	52.150	56.346
Atığın Toplanması, Islahı ve Bertaraf Faaliyetleri; Maddelerin Geri Kazanımı	8.034	75.259	83.293
Bina İnşaatı	49.833	924.197	974.030
Gıda Ürünlerinin İmalatı	143.114	301.421	444.535
Perakende Ticaret (Mot. Kara Taşıtları ve Motosikletler Hariç)	525.257	792.394	1.317.651
Tekstil Ürünlerinin İmalatı	117.643	295.398	413.041
Giyim Eşyalarının İmalatı	270.583	254.563	525.146

Finansal Hizmetler ile Sigorta Faaliyetleri İçin Yardımcı Faaliyetler	25.751	24.646	50.397
Hukuk ve Muhasebe Faaliyetleri	86.667	67.496	154.163
Mimarlık ve Mühendislik Faaliyetleri; Teknik Test ve Analiz Faal.	49.930	104.065	153.995
Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri	4.596	8.524	13.120
İnsan Sağlığı Hizmetleri	322.584	169.047	491.631
Eğitim	398.401	199.476	597.877
Barınacak Yer Sağlanmaksızın Verilen Sosyal Hizmetler	39.682	15.796	55.478
Ev İçi Çalışan Personelin İşverenleri Olarak Hane halklarının Faaliyetleri	11.916	2.500	14.416
Hane halkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik Olarak Üretilen Ayrım Yapılmamış Mal ve Hizmetler	619	548	1.167
Ek-9 Ev Hizmetlerinde 10 Günden Fazla Çalışanlar	45.600	2.294	47.894

Kaynak: SGK 4/a Kapsamında İşyeri, Zorunlu Sigortalılar ve Prime Esas Ortalama Günlük Kazançların Faaliyet Gruplarına Dağılımı tablosu⁴⁶

Türkiye genelinde yönetici pozisyonunda çalışma oranı 2012 yılı için erkeklerde %87,8 kadınlarda %12,2, 2018 yılında erkeklerde %85,2 kadınlarda %14,8'dir.⁴⁷ 2012 yılı sonu itibariyle 183 bini kadın yönetici 1 milyon 322 bini erkek yönetici toplam 1 milyon 504 bin kişi yönetim pozisyonunda yer almıştır. 2018 yılı itibariyle toplamda 1 milyon 487 bin yöneticiden 220 bini kadın, 1 milyon 267 bini erkek yöneticiler kadrosunda yer almaktadır (TÜİK, 2019: 118).

Seçilmiş bazı mesleklere baktığımızda polislik mesleğinde 2003 yılında kadınlar %5,1 erkekler %94,9 erkek, 2018 yılında kadınlar %6,6 (17.678) erkekler %93,4'tür (250.136). Bu alanda kadın sayısı değişimi çok az olmuştur. Akademik alanda kadın sayısı 2003-2004 yılında 29.858 kişidir. Bunların 2.785'i profesör, 1.739'u doçent, 6.456'sı yardımcı doçenttir. 2018-2019 yılında 74.391 akademisyen kadın vardır. Bunların 8.356'sı profesör, 6.102'si doçent, 17.112'si doktor öğretim üyesidir. 2003-2004 yılında akademisyen erkek sayısı 48.946'dır. Bunların 8.079'u

⁴⁶ Bu veriler 100 meslek arasında kadının en fazla ve en az olduğu alanlar seçilmiştir. Ayrıca en temel tüketim malzemesi gıda ve istihdamın toplam miktarının en fazla olduğu sektör olan perakende satış ele alınmıştır. 2018 aralık ayında yer alan net rakamdır.

⁴⁷ TÜİK, Hane halkı İşgücü Araştırması 2012-2018. TÜİK verilerin toplamda yuvarlamadan dolayı tutarsız olabileceğini dip notlarda belirtmektedir.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>

profesör, 3.559’u doçent, 9.461’i yardımcı doçenttir. 2018-2019 yılında toplam akademisyen erkek sayısı 91.834’tür. Bunlardan 18.097’si profesör, 9.349’u doçent, 22.352’si doktor öğretim üyesidir (TÜİK, 2019: 132-133). Doktor öğretim üyeliği açısından baktığımızda kadın ve erkekler arasında eşitlenebilmeleri için %24’lük bir fark olduğunu söyleyebiliriz. Bu veri bize kadınların akademik alanda gelecekte hızlı bir şekilde yükseleceğini profesörlük alanında 2018 yılında ortalama %54 erkeğin daha fazla oluşunun ileride azalacağını göstermektedir. Hukuk alanında kadınların sayısının fazla olmasına rağmen 2018 yılı kadın savcı oranı %13 790 kişidir. Erkek oranı %87 yani 5.286 kişidir. Hâkimlik alanında 2018 yılında %44,7 (6.169) kadın, %55,3 (7.625) erkek yer almaktadır. Türkiye barolar birliğine bağlı 106.496 avukat mevcuttur. Bunların 41.136’sı kadın 60.360’ı erkektir.⁴⁸ Gazete ve dergilerin basım ve yayımında çalışan sayısı ülke genelinde 2017 yılında yayın bölümü 25.115 erkek, 16.040 kadın, basım ve dağıtımda 5.046 erkek, 948 kadın olarak yine basım ve dağıtımın cinsiyet farkının fazla olduğunu görmekteyiz (TÜİK, 2019: 135). 2018 yılında büyükelçi vasfıyla çalışanların toplam sayısı 253 tür. %22,1’i (56) kadın, %77,9 (197) erkektir (TÜİK, 2019: 137). Merkez bankası meclis üyesi sayısı 7 ve tümü erkektir. Bu alana 1980’den bu yana toplamda 5 yıl birer kişi kadın seçilmiştir (TÜİK, 2019: 138). Rektör olarak görev yapan kadın ve erkek sayısını incelediğimizde 2015-2016 yılında 177 rektörün 15’ i kadın bunlardan sadece 2 tanesi devlet üniversitesidir. 2018-2019 yılında 197 rektör içerisinde 20 kadın bulunmaktadır. Bunların 6 tanesi devlet üniversitesidir (TÜİK, 2019: 139). 2018 yılı itibariyle 78 erkek 3 kadın vali mevcuttur. 775 kaymakamın 15’i kadındır (TÜİK, 2019: 140). Merkezi yönetimle taşraya atanan vali ve sınav sonraları mülakat sonucuyla alınan kaymakam sayısında kadın oldukça azdır. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği 2018 yılı sonu ile 558.954 kişidir. 433.000 erkek 125.954 kadın üyesi bulunmaktadır.⁴⁹ Türkiye serbest muhasebeci mali müşavirler ve yeminli mali müşavirler odaları birliğine bağlı 113.783 meslek mensubunun 32.715’i kadın, 81.068 erkektir. 4400 erkek, 383 kadın yeminli mali müşavir mevcuttur.⁵⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil oranları şöyledir: 2018 yılında 589 milletvekili

⁴⁸ <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/avukat-sayilari-31122017-79803> Erişim Tarihi: 21.07.2019

⁴⁹ <https://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmobye-bagli-odalarin-uye-sayisi-550-bini-asti> Erişim Tarihi: 21.07.2019

⁵⁰ <https://www.turmob.org.tr/istatistikler/df447eb1-e8ef-4df2-a3c0-92376d568eba/meslek-mensubu-cinsiyet-tablosu> Erişim Tarihi 21.07.2019

sayısı içerisinde 102 kadın %17,32 yer almaktadır. Partilere göre sırayla kadın vekil sayısı şöyledir: Adalet ve Kalkınma Partisi %18,21, Cumhuriyet Halk Partisi %12,23, Halkların Demokratik Partisi %40,32, Milliyetçi Hareket Partisi %8,16, İyi Parti %7,69. Kadının en fazla temsil hakkı Halkların Demokratik Partisinde mevcuttur.⁵¹ 81 ilde 2019 Mart seçimlerinde 5 kadın il düzeyinde belediye başkanı seçilmiş ve Van ili büyükşehir belediye başkanı Halkların Demokratik Partisi adayı olarak kazanmıştır. Halkların Demokratik Partisi 24 adayı, Cumhuriyet Halk Partisi 10, Adalet ve Kalkınma Partisinin 8, bağımsız 2 ve Milliyetçi hareket partisinin 1 adayı kadın belediye başkanı olarak seçilmiştir. 1.389 belediye başkanından 45 kadın seçilmiş olup Halkların Demokratik Partisine mensup iki belediye başkanı mazbatasını alamadığı için bu sayı 43'e düşmüş ve oldukça düşük bir orandır. Kadın belediye başkanı oranı %3,23, erkek oranı %96,77 olarak son derece düşüktür.⁵² Sivil toplum kuruluşlarından Türk Tabipler Birliğine baktığımızda merkez konseyi 2018-2020 dönemi 11 kişinin 4'ü kadın, başkan dâhil 7'si erkektir. Yüksek onur kurulunun 2 kadın 7 erkek üyesi, denetleme kurulunun 2 kadın bir erkek üyesi mevcuttur.⁵³ Türkiye Barolar Birliği 11 üyesi başkanla birlikte 8 erkek 3 kadından oluşmaktadır. Disiplin kurulunun 7 üyesinden sadece ikisi kadındır.⁵⁴ Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği yönetim kurulu 4 üyesi kadın 20 üyesi erkek toplam 24 üyesi mevcuttur.⁵⁵ Yüksek onur kurulu ve denetleme kurulunda kadın mevcut değildir. Devrimci İşçi Sendikası Konfederasyonu yönetim kurulunda 7 üye mevcuttur. Başkanı kadın ve organın tek üyesidir. Denetleme kurulunun 3 üyesi de erkek, disiplin kurulu 5 üyesinin 2 si kadındır. Başkanlar kurulunda 20 üye iki kadın mevcut, genişletilmiş başkanlar kurulunda 147 üyesi mevcut olup 31'i kadındır.⁵⁶ Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonunda yönetim, başkanlar kurulu, denetleme ve disiplin kurullarının hiçbirinde kadın üye yer almamaktadır.⁵⁷ Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu eş başkanlık sistemi ile kadın ve erkek temsil yetkisini eşit tutmaktadır. Denetleme ve Disiplin kurulunda kadın temsil oranı, 3 kadın ve 2

⁵¹ https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim Erişim Tarihi 01.08.2019

⁵² <https://www.gazeteduvar.com.tr/kadin/2019/04/15/urperten-sonuc-bin-389-belediyeye-45-kadin-baskan/> Erişim Tarihi: 01.08.2019

⁵³ http://www.ttb.org.tr/merkezkurul_goster.php?Guid=420b8d3c-72c3-11e8-8f08-7c307bdbc6a0 Erişim Tarihi: 05.08.2019

⁵⁴ <https://www.barobirlik.org.tr/tbb-kurullari> Erişim Tarihi: 05.08.2019

⁵⁵ <https://www.tmmob.org.tr/sayfa/genel-sekreterlik> Erişim Tarihi: 05.08.2019

⁵⁶ <http://disk.org.tr/organlar/disiplin-kurulu/> Erişim Tarihi: 06.08.2019

⁵⁷ <http://www.hakis.org.tr/icerik.php?sayfa=4> Erişim Tarihi 06.08.2019

erkek olarak daha fazladır.⁵⁸ Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu yönetim kurulunda hiç kadın temsilci yer almamaktadır.⁵⁹ Memur Sendikaları Konfederasyonunda da kadın temsilci bulunmamaktadır.⁶⁰ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu, beş adet konsey, 14 kurulu olan bir birlik olmasına rağmen bu organların kadın kurulu hariç tamamında sadece 5 kadın üye yer almaktadır. Bunların 2'si başkanı kadın olmak üzere basın yayın komisyonu, biri AB uyum konseyinde rapor yazıcı, genel kurulda bir üye iklim değişikliği ve çevre kurulunda bir üye mevcuttur.⁶¹ Türkiye Serbest Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliğinin yine yönetim, disiplin ve denetim kurullarından sadece disiplin kurulu başkan yardımcısı kadındır.⁶²

TRB2 bölgesinde 2013 yılı itibariyle toplamda 1.572 dernek mevcuttur. 715'i Van'da faaliyet göstermektedir. TRB2 bölgesinde yer alan derneklerin %3,3 kadın derneklerinden oluşmakta bunların %50'si Van ilinde mevcuttur (DAKA, 2014: 12).⁶³ Van'da Eğitim Sendikasına bağlı 1.776 kişi mevcuttur. Bunların 1.229'u kadın, 547'si erkektir. Yönetim kurulunda kadın üye mevcut olmayıp disiplin ve denetleme kurullarında birer kadın üye bulunmaktadır.⁶⁴ Van-Hakkârî Türk Tabip Odasına bağlı 1.147 kayıtlı üye mevcuttur. Bunların 332'si kadın 915'i erkektir. Tabipler Odasının Yönetim kurulunda kadın yer almamaktadır. Onur kurulunda 3 kadın 2 erkek yer almaktadır. Denetleme kurulunda kadın yer almamakta ve Türk Tabipler Birliği büyük kongre delegelerinin 7 sinden 2'si kadındır.⁶⁵ Van Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasına bağlı toplam 383 üye mevcuttur. Bunların 45'i kadın 338'i erkektir. Yönetim kurulunda kadın üye yer almamakta disiplin ve denetleme kurullarında birer kadın üye bulunmaktadır. Oda Meclisinin başkan ve 55

⁵⁸ <http://www.kesk.org.tr/2010/10/05/kurullar/> Erişim Tarihi: 06.08.2019

⁵⁹ <https://www.kamusen.org.tr/tks-yonetim/2> Erişim Tarihi: 06.08.2019

⁶⁰ <http://www.memursen.org.tr/yonetim-kurulu> Erişim Tarihi: 06.08.2019

⁶¹ <https://tobb.org.tr/Sayfalar/KonseyleKomisyonlarKurullar.php> Erişim Tarihi 07.08.2019, Ticaret Borsası Konseyi ile Genel kurulda yer alan kadın üye aynı olduğu için beş kadın altı görevde yer almıştır.

⁶² <https://www.turmob.org.tr/Arama?kelime=> Erişim Tarihi: 22.02.2019

⁶³ Van'da 2016 sonrası birçok dernek kapatılmış güncel dernek verisi mevcut değildir. Bu derneklerden biri Van kadın derneği (Va-kad) olup Van yerelinde en aktif kadın derneği olarak bilinmektedir.

⁶⁴ Yönetim kurulu üyesi ile yapılan görüşmede yürütme organında yer alan iki kadından birinin milletvekili ve öbürünün belediye başkanı olarak seçildiği için üyeliğinin düştüğünü bildirmiştir. Görüşme Tarihi: 01.08.2019

⁶⁵ http://www.vantabip.org.tr/oda_yonetimi.aspx Erişim Tarihi 10.08.2019

üyesi mevcut olup 6'sı kadın üyeden oluşmaktadır. Türk Mühendis Mimar Odaları Birliğinin Van'da toplam 13 odası mevcuttur. Mimarlar Odası Yönetiminde 1 başkan ve üç üye bulunmakta bunlardan biri kadındır.⁶⁶ Ziraat Mühendisleri Odasının yönetimi 7 asil 7 yedek üyeden oluşmakta bir asil 6 kadın üye 6 asil erkek üye, 4 yedek kadın üye, 3 yedek erkek üye mevcuttur. Denetleme ve onur kurulunda kadın üye bulunmamaktadır.⁶⁷ Van İnşaat Mühendisleri Odasının 7 üyesinden biri kadındır. Van Makine Mühendisleri Odasının bir yedek üyesi kadındır.⁶⁸ Elektrik Mühendisleri Odasının Van temsilcileri arasında hiç kadın temsilci yer almamaktadır. Van Harita Mühendisleri Odası Yönetim Kurulunda hiç kadın yer almamaktadır.⁶⁹ Çevre Mühendisleri Odasını yedi üyesi mevcuttur. İkinci başkan ile toplamda 4 kadın 3 erkek üye mevcuttur.⁷⁰ Van odasında ise yönetim kurulunda bir üye mevcuttur. Peyzaj, İç Mimarlar, Şehir ve Bölge Planlamacıları odalarının Van ili için 2019 itibariyle 1 kadın üyeleri yer almaktadır. Kimya ve Jeoloji Mühendisleri odalarında kadın üye mevcut değildir. Van Eğitimciler Birliği Sendikasına ait iki şube yönetiminde de kadın üye mevcut değildir.^{71 72} Van Ticaret ve Sanayi Odasına bağlı yedi yönetim organından sadece genç girişimci kurulu ve akreditasyon komitesinde birer kadın üye yer almaktadır. Ayrıca Kadın Girişimciler Kurulu mevcuttur.⁷³

Tablo: Sektör ve Cinsiyetine Göre Çalışanların Verileri 2018. (Van). (Kişi)

Sektörler	Kadın Sayısı	Erkek Sayısı	Toplam
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	54	211	266
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	971	1.253	2.224
Eğitim	338	707	1.045
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	133	893	1.026
Bilgi ve İletişim	359	141	500

⁶⁶ <http://www.mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?sayfa=mop&sub=st&bid=0&MID=0&recid=24> Erişim Tarihi 10.08.2019

⁶⁷ http://www.zmo.org.tr/odamiz/yonetim_kurulu.php Erişim Tarihi 10.08.2019

⁶⁸ <https://www.mmo.org.tr/kurul/il-ilce-temsilcilik-kurulu-216> Erişim Tarihi 10.08.2019

⁶⁹ https://www.hkmo.org.tr/subeler/sube_yonetim_kurulu.php?sube=18 Erişim Tarihi: 10.08.2019

⁷⁰ http://www.cmo.org.tr/kurullar/oda_yonetim_kurulu.php Erişim Tarihi: 10.08.2019

⁷¹ <http://van1.ebs.org.tr/yonetim-kurulu/10/sube-yonetim-kurulu> Erişim Tarihi 10.08.2019

⁷² <http://van2.ebs.org.tr/yonetim-kurulu/13/sube-yonetim-kurulu> Erişim Tarihi 10.08.2019

Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	58	397	455
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	1	2	3
İnşaat	314	5.647	5.960
Ulaştırma ve Depolama	77	3.246	3.323
İmalat	452	1.808	2.259
Toptan ve Perakende Ticaret	367	2.183	2.550
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	-	40	40
Gayrimenkul Faaliyetleri	1	26	27
Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yöntemi ve İyileştirme Faaliyetleri	1	2	3
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	76	741	818
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	3	122	126
Diğer Hizmet Faaliyetleri	24	117	141
Genel Toplam	3.228	17.538	20.765

Kaynak: (Van İşkur, 2018: 27).⁷⁴

Tablo 11: TÜİK 2017 verilerine göre Van ili işsizlik ve istihdam oranları

İşgücüne katılım oranı %	İşsizlik oranı %	İstihdam oranı %
42.4	9.2	38.5

2017 yılı itibariyle İŞKUR'a 48.228 iş başvurusu gerçekleşmiştir. Bu sayının 13.087'si kadın, 35.141'i erkektir işe yerleştirilen kadın sayısı 2.740, erkek sayısı 6.145 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılı itibariyle Van İlinde toplam 29.590 kayıtlı işsiz bulunmaktadır. En fazla işsiz sayısı 7.192 kişi ile 20-24 yaş aralığında bulunmaktadır.

Tablo 12: Eğitim durumuna göre Van İli işsizlerin dağılım tablosu.

Okuryazar olmayan	Okuryazar	İlköğretim mezunu	Ortaöğretim mezunu	Ön lisans mezunu	Lisans mezunu	Yüksek lisans mezunu
1.303	2.752	13.696	6.723	2.620	2.433	59

⁷⁴ Madencilik alanında toplamın tutarsız olduğu kaynağın aslında bir bilgi aktarılmamış olup

Tablodaki verilere göre ilimizde en fazla işsiz sayısı 13.696 kişi ile ilköğretim mezunlarından oluşmaktadır. Bu sayıyı sırasıyla 6.723 kişi ortaöğretim, 2.752 kişi okuryazar, 2.620 ön lisans, 2.433 lisans mezunu, 59 kişi de yüksek lisans mezunudur.

Van ili işgücüne katılım oranı 2013 için TRB2 bölgesi olarak 42,4'tür. Van'da işsizlik oranı 9,2, istihdam oranı 38,5'tir. 2018 de TRB2 bölgesi olarak 15 yaş ve üzeri nüfus için, erkekler de %73, kadınlarda %24,4 tür. 15-64 yaş üzeri için işsizlik oranı erkeklerde %22,3, kadınlarda %20,7'dir.⁷⁵ TRB2 bölgesi olarak işsizlik oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. 2017 yılı itibariyle İŞKUR'a toplamda 46.894 başvuru gerçekleştirilmiştir. Bunların 32.742'si erkek, 14.152'si kadındır. Yıl içinde 4.681 açık iş için İŞKUR'a başvuru yapan işveren olmuştur. İşverene takdim edilen personel ise 6.831 erkek, 3.621 kadın toplamda 10.452 kişidir.⁷⁶ 2018 yılında İŞKUR müdürlüğüne toplam başvuru 93 bin 115 kişidir. Bunların 29 bin 63'ü kadın 64 bin 52'si erkektir. 6 bin 728 açık iş sayısına eşdeğerde işe yerleştirme 3 bin 744 kişi olarak gerçekleştirilmiştir. Kamuda yerleşen 5 kişi, geriye işe yerleşenlerin 3 bin 739'u özel sektöre İŞKUR tarafından yönlendirilerek gerçekleştirilen iş edindirmedir. 2018 yılı zarfında işe yerleşenlerden 76'sı engelli 4'ü eski hükümlü istihdamı olarak gerçekleşmiştir. Geriye kalan 3 bin 663 işe yerleşenin 1.171'ini kadın istihdamı, 2 bin 492'sini erkek istihdamı oluşturmaktadır. 2018 yılı itibariyle Van İŞKUR'a kayıtlı 23.353 kadın, 35.946 erkek toplam 59.299 kayıtlı işsiz yer almaktadır.

4/a kapsamında aktif olarak çalışan sayısı, daimî işyerlerinde 68.236 kişi, geçici işyerlerinde 21.641 kişi, kamuda 37.023 kişi, özelde 52.854 kişidir. Bu sözleşmeli çalışanların 70.426'sı erkek, 19.451'i kadındır. Zorunlu sigortalı sayısı 86.877 kişidir. Bunlara dâhil olan 10 günden fazla ev işlerinde çalışan kadın sigortalı sayısı 2018 de sadece 11 kişidir. 13.972 stajyer ve kursiyer, çıraklar 1.642, diğer sigortalılar ise 623 kişidir. Bunlarla birlikte sözleşme akdiyle çalışan 106.114 kişi Van'da yer almaktadır. Kendi namına çalışanları kapsayan 4/b sigortalı sayısı 18.187

⁷⁵ TÜİK, 2018. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=102&locale=tr> Erişim Tarihi 02.08.2019

⁷⁶ İşverene takdim İŞKUR tarafından maaş desteği sağlanan personel demektir.

kişidir. Bunların işyeri sahibi olduğu için zorunlu sigortalı olanlarının toplamı 14.894'tür, 13.365 erkek, 1.529 kadındır. Çiftçilik sigortası denilen, çalışma hayatında bulunmayıp çiftçilik belgesi olan kişileri kapsayan 241 kişi isteğe bağlı olarak 4/b sigortalıdır, bunların 195'i erkek 46'sı kadındır. 441 muhtar içerisinde 1 kadın muhtar 440 erkek muhtar yer almaktadır. Tarım sigortalısı olarak aktif tarımla ilgilenen çiftçi sayısı 2.597 kişidir. Bunların 115'i kadın 2.482'si erkektir. Sözleşmeye tabi olmayıp bir yıldan az süre istihdam edilen kesimi kapsayan 4/c toplamında 37.000 çalışan sigortalı 2018 yılında yer almaktadır. Zorunlu olarak sigortalı 27.542 erkek, 9.458 kadın sigortalı yer almaktadır.

Tablo 13: Mesleki Öbeğine Göre Van'da İstihdam Alanında Yer Alanların Dağılımı (2018)

Meslek Öbekleri	Kadın Çalışanlar (Kişi)	Erkek Çalışanlar (Kişi)	Toplam
Yöneticiler	38	489	527
Nitelikli Tarım, Ormancılık ve Su Ürünleri Çalışanları	0	1	1
Tesis ve Makine Operatörleri ve Montajcılar	325	4.734	5.059
Nitelik Gerektirmeyen Meslekler	612	2.964	3.576
Sanatkârlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar	119	3.505	3.624
Teknisyenler, Teknikerler ve Yardımcı Profesyonel Meslek Mensupları	392	1.651	2.043
Profesyonel Meslek Mensupları	781	1.317	2.098
Büro Hizmetlerinde Çalışan Elemanlar	626	875	1.501
Hizmet ve Satış Elemanları	334	2.001	2.336
Toplam	3.228	17.538	20.765

Kaynak: (Van Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, 2018: 28).⁷⁷

Kadınlar Van'da çalışma yaşamında çok az görülmektedir. Yönetici pozisyonunda erkekler yaklaşık 13 kat daha fazladır. Hizmet ve satış alanında 6 kat erkekler kadınlardan daha fazla istihdam edilmektedir. Sanatkârlıkla alakalı alanlarda erkekler kadınlardan 29 kat daha fazla yer almaktadır. Büro hizmetleri ve profesyonel mesleklerde aradaki fark nispeten daha azdır. Tesis, makine ve montaj alanında yine

⁷⁷ Toplamda tutarsızlıklar için asıl kaynakta sebep bildirilmemiş olup, yuvarlamalar olduğu bilgisi İŞKUR'a yapılan başvuru ile edinilmiştir. Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü tarafından bu bilgiler 2018 iş piyasası araştırması tekniği ile edinilmiştir.

yaklaşık 14 kat erkekler daha fazla istihdam edilmektedir. Nitelik gerekmeyen işlerde bile erkekler kadınlardan 4,5 kat daha fazla çalışmaktadır. Van ili 15-64 yaş arası nüfusu kadınlarda 335.391 kişi ve erkeklerde 357.599 kişidir. Toplamda çalışabilir nüfus olanların sayısı 692.990'dır (Van İŞKUR, 2019: 4). Çalışabilir nüfus içerisinde erkekler kadınlardan toplamda 22.208 kişi daha fazladır. Bu oran yaklaşık %1 kadar bir nüfusa tekabül etmektedir. Erkeklerin daha fazla olduğu alanlar; tesis, makine ve operatörlük, sanatkârlarla alakalı işler ve nitelik gerektirmeyen işler olarak görülmektedir. 2013 yılı itibariyle TRB2 bölgesi olarak iş gücüne katılmayan 497.000 kadın mevcuttur. İş aramayıp çalışma hazır olan nüfus kısmında 13.000 kişi iş bulma ümidi olmayan kadınlardan, diğer sebep bildiren 39.000 kadın yer almaktadır. İşgücüne dâhil olmama sebebi olarak mevsimlik çalışma kısmında anlamlı veri bulunmamakta, ev işleriyle meşgul olan 334.000 kadın yer almakta, eğitim hayatında 52.000, emekli olarak 1000 kadın bilgisi mevcuttur. Engelli, yaşlı veya hasta olanların sayısı 46 bin, ailevi veya kişisel nedenler 11.000, diğer neden bildiren kadın sayısı 1.000'dir. TRB2 bölgesinde işgücüne katılmayan erkek nüfusu toplamda 183.000'dir. İş aramayıp çalışmaya hazır olanlardan iş bulma ümidini kesen 35.000 kişi, diğer neden diyen 12.000 kişi mevcuttur. Eğitim alanında olduğu için katılamayan 64.000 kişi, emekli olan 21.000 kişi, engelli, yaşlı veya hasta olan 43.000 kişi, ailevi ve kişisel nedenlerle çalışmayan 1000 kişi ve diğer sebep bildiren 7.000 erkek mevcuttur (DAKA, 2014: 17-18).⁷⁸

İl nüfusuna kayıtlı 2018 yılı itibariyle 59.299 kayıtlı işsiz arasında 20 ile 34 yaş arası işsiz toplamı 33.671 genç nüfustur. Bunların 13.875'i kadın 19.796'sı erkektir (Van İŞKUR, 2019 9). Van'da genç işsizliği kayıtlı işsizlerin yaklaşık %76'sını oluşturmaktadır. 2018 yılında kayıtlı işsizlerin eğitimlerine göre dağılımını gerçekleştirdiğimizde işsizliğin en çok olduğu eğitim düzeyi 27 bin 436 kişi ile ilköğretim mezunu işsizleridir. Sıralama 12 bin 631 kişi ile ortaöğretim mezunu işsizler, 5 bin 707'si okuryazar olan işsizler, 4 bin 666'sı ön lisans mezunu, 4 bin 591'i okuryazar olmayanlar, 4 bin 174'ü lisans mezunu 88'i yüksek lisans mezunu, 6'sı doktora mezunu kayıtlı işsizler yer almaktadır. Kadınlarda en çok işsizlik oranı ilköğretim mezunlarında yer almaktadır. 2.358 okuryazar olmayan, 3.146 okuryazar,

⁷⁸ Tüik ve DAKA ya ait 2013 sonrası yıllarda bu alanda bölgesel çalışma bulunamamıştır.

8.199 ilköğretim mezunu, 5.350 ortaöğretim mezunu, 2.442 ön lisans mezunu, 1.812 lisans mezunu, 44 yüksek lisans mezunu, 2 doktora mezunu kayıtlı kadın işsiz mevcuttur. Çalışma ve İş Kurumu Van İl Müdürlüğü tarafından işe yerleştirilenlerin büyük çoğunluğu ortaöğretim ve alt kademe eğitilmişler arasında gerçekleşmiştir (Van İŞKUR, 2019: 10).

Tablo 14: Van İş ve Çalışma Kurumu İl Müdürlüğüne Kayıtlı İşsizlerin Mesleki Dağılımı 2018.

Kayıtlı işsizlerin meslekleri	Kadın	Erkek	Toplam
Hizmet ve Satış Elemanları	2.071	3.162	5.233
Nitelikli Tarım, Ormancılık ve Su Ürünleri Çalışanları	46	196	242
Sanatkârlar ve İlgili İşte Çalışanlar	1.054	2.572	3.626
Tesis ve Makine Operatörleri ve Montajcılığı	276	2.791	3.067
Silahlı Kuvvetlerle İlgili Meslekler	0	2	2
Büro Hizmetlerinde Çalışan Elemanlar	2.611	1.732	4.343
Nitelik Gerektirmeyen Meslekler	14.845	22.550	37.395
Profesyonel Meslek Mensupları	1.478	1.373	2.851
Teknisyenler, Teknikerler ve Yardımcı Profesyonel Meslek Mensupları	903	1.467	2.370
Yöneticiler	69	101	170
Toplam	23.353	35.946	59.299

Kaynak: (Van İŞKUR, 2019: 11).

23.246 toplam işçi altı ayla bir yıldan fazla süredir kayıtlı işsiz bunlardan 9.340'ı kadındır. 33.264 kişi altı aydan daha az bir süredir kayıtlı işsiz bunlardan 12.987'i kadın, 20.277'si erkektir.⁷⁹

Haftalık çalışmalarında ücret alırken herhangi bir sosyal güvencenin bulunmamasına kayıt dışı istihdam denilmektedir. Kayıt dışı istihdam oranları ise 2015'ten buyana Türkiye genelinde %33'lerde seyretmektedir. 2018 yılında Türkiye geneli %33,42 kayıt dışı istihdam mevcuttur. Van, Muş, Bitlis Hakkâri Bölgesinde ise 2015'te %71,7, 2016'da %66,92, 2017'de %67,50 ve 2018 yılında %67,05 kayıt dışı çalışılmıştır.

⁷⁹ Toplam işsiz nüfus içerisinde bir yıldan fazla süreyle bekleyenler pasife alındığından kurum tarafından yayımlanmamaktadır. 2.789 pasif kayıtlı işsiz hesaplamamıza göre mevcuttur.

Kayıt dışılığın en fazla olduğu alan Tarım sektörü %82,73'tür. Tarım dışı sektörlerde %22,28, sanayi sektöründe %20,29, hizmet sektöründe %21,46, inşaat sektöründe %34,39 kayıt dışı çalışma yer almaktadır. İnşaat sektöründe 2002 yılında 2013 yılına kadar kayıt dışılık anlamlı bir veriyi oluşturmazken şu an Türkiye genelinde bu alanda çalışan üç kişiden biri kayıtsız ve güvencesizdir. 2018 yılında iktisadi faaliyet alanına göre kayıt dışı ekonomik veriler şöyledir: Tarım, ormancılık ve balıkçılık alanında % 82,73, madencilik ve taş ocaklığı alanında %4,64, imalat sanayi alanında %20,26, elektrik, gaz, buhar, su ve kanalizasyon alanında %28,77, inşaat ve bayındırlık işlerinde %34,39, toptan ve perakende satışlarda %27,57, ulaştırma ve depolamada %26,48, konaklama ve yiyecek hizmetleri faaliyetlerinde %31,1, bilgi ve iletişim alanında %11,69, finans ve sigorta faaliyetlerinde %5,88, gayrimenkul faaliyetlerinde %27,65, mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler alanında %12,17, idari ve destek hizmet faaliyetleri alanında %20,07, kamu yönetimi ve savunma alanında 0,88, eğitim hizmetlerinde %3,79, insan sağlığı ve sosyal hizmetlerde %29,29, kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor alanında 36,61, diğer hizmetler faaliyetlerinde %44,11 kayıt dışılık ve güvencesizlik mevcuttur.⁸⁰ Kayıt dışı çalışma ülkemizde artış göstermektedir. Kadın istihdamında 2017 yılında DİSK raporuna göre 3 milyon 889 bin kayıt dışı kadın çalışan mevcuttur. 2018 Kasım ayı itibariyle Türkiye genelinde 3 milyon 670 bin kadın kayıt dışı çalışmıştır. Bu sayı kadın istihdam oranının toplamında %41'e denk gelmektedir (DİSK, Genel/iş, 2019: 4).

Çalışma biçimlerine göre incelediğimizde; 2018 yılı Kasım ayında tam zamanlı çalışan kadınların yüzde 31,5'i kayıt dışı, yüzde 68,4'ü kayıtlıdır. Yarı zamanlı çalışan kadınlarda ise güvencesiz çalışmanın daha ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir. Yarı zamanlı çalışan kadınların yüzde 79,7'si kayıt dışı, yüzde 20'si kayıtlı çalıştırılmaktadır. Çalışma hayatında yer alan kadınlar toplumsal rollerinden kaynaklı çifte mesai yapıyor. Haftalık 45 saatten fazla çalışan kadın işçi sayısı 2014 yılında 2 milyon 774 bin kadın iken 2017 yılında 200 bin kişi (%8) artarak 2 milyon 974 bin olmuştur. Bununla birlikte haftalık 45 saatten fazla çalışan kadınların kayıt dışılığı da oldukça yüksektir. 45 saatten fazla ve kayıt dışı çalışan kadın sayısı 1 milyon 72'dir. (DİSK Genel/İş, 2019: 4-5).

⁸⁰ http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani Erişim Tarihi: 10.08.2019

Van ilinin bulunduğu TRB2 bölgesinde kayıt dışı istihdam oranı Türkiye ortalamasının çok üzerinde yer almaktadır. 2012 yılında tarım alanında istihdam edilenler Van'da toplam istihdamın %44,3'ünü kapsamıştır. Türkiye'de bu oran 2012'de %24'6 olarak açıklanmıştır. Kayıt dışı istihdamın tarımda olan kısmı Türkiye'de %83,6 iken bu oran Van genelinde %98,7'dir. Türkiye'de tarım dışındaki kayıt dışı istihdam %24,5 iken bu oran Van ili için %52,1'dir. Toplam kayıt dışı ve güvencesizlik Türkiye genelinde 2012 yılında %39 Van ili bulunduğu TRB2 bölgesinde %72,7'dir. Sanayi alanında kayıt dışı istihdam %71,9, hizmet sektöründe %43,3 kadar kayıt dışılık mevcuttur. Kadın çalışanların kayıt dışı istihdamı Van ili içinde fazlasıyla mevcuttur. Tarım alanında 2012 kayıt dışı istihdamda erkek oranı %67,9, kadınlar içinse %87'dir. Tarım dışı sektörlerde kayıt dışı istihdam erkekler için %53,4, kadınlar için %39,3'tür. 2012 yılı itibariyle kayıt dışı çalışanlardan okuma yazma bilmeyen kısmının oranı %98'dir. Okuryazar olmayan kadınların tamamı 2012 yılı itibariyle TRB2 bölgesinde kayıt dışı çalışmakta bu oran erkekler için %93,8'dir. Lise altı öğrenim durumuna sahip çalışan kadınların %97,9'u kayıt dışı çalışmakta bu oran erkekler için %80 eğitim durumu lise altı olanların toplamda %82,7'dir. Lise ve üstü öğrenim durumuna sahip kadınların %28,6'sı kayıt dışı çalışmakta bu oran erkekler için %45,5 toplamda lise ve üstü eğitimlilerin çalışma hayatında kayıt dışı çalışmaları %43,5'tir. TRB2 bölgesinde kayıt dışı çalışanlar arasında 2012 yılı itibariyle kadın çalışan oranı %0 erkekler için %7 oran aktarılmıştır. Bu veriler kadının eğitim durumunun geçmişten bugüne ayrıntılarıyla aktarılması gerekliliğini göstermektedir (Van İŞKUR, 2013: 20-23).⁸¹

2.2.4 Kadının Eğitim Durumu

Kadınların vaziyetinin düzeltilmesi için 1975 ten bu yana uluslararası birçok konferans düzenlendi. Bunlar arasında sadece yetişkin eğitimi konusu ile alakalı gündem maddesi bulunan konferans ve seminerlerde bu grup kadınların istekleri yönünde hizmet edecek meslek eğitimleri vermek ele alınmıştır. Bunlar arasında, iş yaşamına geri dönüş yapan kadınlar, bebekli ve çocuklu kadınlar, kocasını kaybetmiş anneler, ihtiyar kadın kümeleri vardır. UN (*Birleşmiş Milletler*) dünya genelinde etkili ulusal istihdam izlevinin temel öğelerinden biri ve en önemlisi

⁸¹ 2012 yılı sonrası TRB2 bölgesine ait kayıt dışı istihdama yönelik bir veriye ulaşılamamıştır.

olarak eğitimi ve işgücüne beceri katmayı görmektedir. Hızla gelişen dünyamızda tüm ülke halklarının eğitim öğretim ve işgücüne katılım potansiyelini arttırması gerektiğini önermiştir. Dünya genelinde tüm devletlerin kadınlar, ülkelerinde öteki olarak görülen farklı etnik kökenliler ve dezavantajlı gruplar için müdahaleci ve pozitif ayırıcı programlar ve eylemlerle Pazar ekonomisini yakalayacaklarını bunun endüstrileşmeye önemli araç olacağını bildirmiştir (ILO, 2010: 1-36). OECD ve Avrupa ülkeleri kadınlar için mesleki eğitimlerde, kamu kurumları desteği ve mali yardımları, kamuya ait mesleki eğitim birimleri, ticari işyerleri, akademik birimler, gönüllü kuruluşlar, ortak projeleri uygulama hayatına geçirmişlerdir. Öte yandan genel eğitim de yine çok girdili dünya sisteminde pazar, istihdam, gelişim ve sosyal gelişim gibi girdilerin bileşimini sağlayan en önemli köprü halindedir. Avrupa meslek eğitimi geliştirme merkezi (CEDEFOP), 1990'lı yıllarda Avrupa nüfusunun yarısını oluşturan kadınlara yönelik bir dizi mesleki eğitim ağı, ihtiyaçları belirleme, işçi ve işveren sendikalarını bu kadına yönelik programlarda aktifleştirme gibi faaliyetler zinciri kurmuştur. O dönemlerde birinci düzeyde tarım sektörü dışında kadın istihdamını arttırmak, işsiz kadınları iş yaşamına çekmek, sanayi sektörü ve yönetici pozisyonundaki kadınları arttırma olmuştur. Günümüzde ise; CEDEFOP *mesleki eğitim ve öğretimdeki kilit yeterlilikler üzerine atölye çalışması: dijital, okuryazarlık ve çok dilli* gibi çalıştaylar yapmaktadır.⁸² Yetişkin mülteci yasal hareketliliği, AB ülkelerine beceri eşleştirmede yardımcı olmak, yetişkin öğrenmesi, iş temelli öğrenmede çiraklık, mesleki eğitim ve öğretimin değiştirilmesi, dijitalleşme ve işin geleceği, eğitim ve öğretimden erken ayrılma, mesleki eğitim ve öğretim için Avrupa kredi sistemi, Avrupa yeterlik çerçevesi, finansman eğitimi, mesleki eğitim Öğretimdeki temel yeterlilikler, Örgütlerde kültür öğrenmek, yaşam boyu rehberlik, mobilite skor tablosu, yeşil ekonomi için beceriler, öğretmenler ve eğitimcilerin mesleki gelişimi, yaygın ve yaygın öğrenmenin onaylanması, yaygın ve yaygın öğrenmenin onaylanması gibi projeler yer almaktadır (CEDEFOP, 2018: 9-17).⁸³

⁸² <https://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/key-competences-vocational-education-and-training> Erişim Tarihi: 01.02.2019

⁸³ <https://www.cedefop.europa.eu/> Erişim Tarihi 01.02.2019

O dönemde dağılan Sovyetler birliği ülkeleri yeni sisteme entegre olmaya çalışmaktadır. Dünya bankası fonları yeni oluşmuş çeşitli ülkelerde kullanılmaktadır. Bunlarda Kadınlara yönelik olanları da mevcuttur. (İşgücü yetiştirme kurslarının kadın istihdamına katkısı) Şunu belirtmek gerekir ki eğitim seviyesi bu ülkelerde yüksektir ve serbest piyasaya geçmekten kaynaklanan yüksek işsizlik mevcuttur. Bu dönemler ülkemizdeki gibi istihdam ve eğitim projeleri yapılmaktadır. Amerika da işsizliğin sıfırlanması üzerine bir politika yer almaktadır. Bu model düşük ücretli fakir ama geniş işçi sınıfından oluşmaktadır. Japonya da ise; tüm genç bireylere liseye kadar olan eğitimi kamu sağlayacak, istihdam piyasası ihtiyaçlarına göre teknik ve mesleki eğitimi ise özel sektör gerçekleştirecektir (Erol, 2013: 28-29). Yaşam boyu istihdam özel sektör dâhil olmakla beraber Japonya'nın temel çalışma esasıdır.

Türkiye'de kadın eğitim düzeyi kuşaktan kuşağa gelişim göstermesine rağmen genellikle düşüktür. Son yıllarda kız çocuklarının okula başlamasını teşvik eden politikalarla eğitime başlayan kadınların da büyük çoğunluğu ilköğretim veya lise düzeyinde kalmaktadır. Büyük bir bölümünün bu iki aşamada kalarak bir üst seviyeye geçemediği görülmektedir.

Eğitim düzeyi kadınların çalışma kararlılıklarını etkileyen önemli bir durumdur. İş yaşamına katılım eğitim düzeyi ile paralel olarak yükseliş göstermektedir. Eğitimsizlerin %17'sinin iş gücüne katılmasına karşılık üniversite ve yüksekokul eğitilmiş kadınlar arasında bu oran %74'e çıkmaktadır (KSSGM, 2000c: 151). Eğitim seviyesi düştükçe, bulunan işlerin ücretleri ve çalışma koşulları da düşmektedir. Bu da iş yaşamına katılımı olumsuz etkilemektedir.

Tablo 15: Türkiye'de Cumhuriyet sonrası liseye giden öğrenci sayısı ve kız öğrencilerin toplam öğrenci sayısı içindeki oranı.

Yıllar	Erkek	Kız	Toplam	Toplam içindeki kız öğrenci oranı %
1925-1926	1.923	825	2.748	30.02
1930-1931	4.333	1.366	5.699	23.97

1935-1936	10.691	2.931	13.622	21.52
1940-1941	18.881	5.981	24.862	24.06
1945-1946	20.411	5.104	25.515	20.00
1950-1951	17.526	4.643	22.169	20.94
1955-1956	25.237	8.175	33.412	24.47
1960-1961	56.016	19.616	75.632	26.03
1970-1971	180.940	72.802	253.742	28.69
2002-2003	817.528	683.324	1.500.852	45.53
2005-2006	904.167	796.438	1700.605	46.82
2010-2011	991.666	934.415	1926.081	48.49
2013-2014	704.728	783.009	1.487.737	52.65

Kaynak: MEB Milli eğitim istatistikleri, Devlet İstatistik Enstitüsü verileri, (Caporal 1982, Ankara).⁸⁴

Osmanlı döneminde Van'da eğitimin sürdürüldüğü medreseler ve sübyan mektepleri başlıca şu mekânlardır: 1548-1648 yılları arasında medreseler sırasıyla; Ulu Cami Medresesi, Bicanıye Medresesi, Hacı İzzettin Şir Medresesi, İskender Paşa medresesi, Hüsrev Paşa medresesi, Tebriz Kapı Medresesi, Horhor Medresesi, Abbas Ağa Medresesi. Sübyan Mektep'leri; Hüsrev Paşa Muallim Hanesi ve Kaya Çelebizade Koçibey Muallimhanesi. Cumhuriyet öncesi ve sonrası eğitim tarihinin aktarıldığı 1999'da basılan Van Valiliğinin Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 yılı adlı kitapta aktarılan bilgilere göre "1897 Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı adlı eserde Van İli istatistikleri şöyledir. *İlde bulunan ilk, orta ve lise olmak üzere toplam Müslüman okul sayısı 135'dir. Bu okullardaki toplam öğrenci sayısı 2292 iken bunların 2116 tanesi erkek, 176 kişi de kız öğrencidir. Bu dönemde Gayr-i Müslim lise bulunmamaktadır. Gayr-i Müslim ortaokul sayısı 8, ilkokul sayısı da 12'dir. Bu okullardaki toplam öğrenci sayısı 2764, bunların 1870'i erkek 894'ü de kız*

⁸⁴ Caporal'ın verileri TÜİK'ten alınan verilerle 1980 sonrası eklenerek araştırmacı tarafından revize edilmiştir.

öğrencidir” (Aktuğ vd., 1999: 36-44). Bu istatistiklerden de anlaşılacağı üzere eğitim gören Gayr-i Müslim kız öğrenci sayısı, Müslüman kız öğrenci sayısının altı katından daha fazladır. Yine aynı kitabın Van’da Cumhuriyet sonrası eğitim kısmında şu istatistikler yer almaktadır. “1998-1999 eğitim ve öğretim yılı istatistiklerine göre okul öncesi okul sayısı 35, öğrenci sayısı 1.012’dir. İlkokul sayısı 751’iken ilköğretimdeki öğrenci sayısı 125,639’dur (Aktuğ vd., 1999: 57-104). Ortaöğretim okul sayısı 27, ortaöğretimdeki öğrenci sayısı da tablo şeklinde göstermek gerekirse şöyledir:

Tablo 16: 1970 ve 1971 yılları arasında Türkiye’nin seçilmiş illerinde köy ve kent ilkokullarındaki öğrenci sayısı ve bu sayı içindeki kız öğrenci oranı.

İller	Kentler			Köyler		
	Kadın nüfus	Okula gitmiş kız nüfus sayısı	10.000 nüfusa düşen kız öğrenci sayısı	10.000 nüfusa düşen kız öğrenci sayısı	Okula gitmiş kız nüfus sayısı	Kadın nüfus
Ankara	674.518	95.757	1.419	1.482	44.419	299.703
Bitlis	26.043	2.267	870.48	300.56	1.846	61.410
Hakkâri	8.269	650	786.07	344.38	1.351	39.230
İstanbul	1.019.473	130.855	1.283	958.79	35.945	374.901
İzmir	361.569	45.032	1.245	1.168	38.101	326.205
Muş	19.729	2.233	1.131	519.64	4.886	94.027
Van	39.175	3.397	867.13	497.76	5.742	115.356

Tablo 17: 1970 ve 1971 yılları arasında Türkiye’nin doğu illerinde köy ve kent ilkokullarındaki öğrenci sayısı ve bu sayı içindeki kız öğrenci oranı.

İller	Kentler				Köyler			
	Erkek	Kadın	Toplam	Kadın oranı %	Kadın oranı %	Toplam	Kadın	Erkek
Bitlis	4.703	2.267	6.970	32.53	19.71	9.364	1.846	7.518
Hakkâri	1.333	650	1.933	32.78	21.90	6.169	1.351	4.818
Muş	4.170	2.233	6.403	34.87	24.60	19.863	4.886	14.977
Van	6.889	3.397	10.286	33.03	26.50	21.671	5.742	15.929

Tablo 16 ve 17’den de anlaşılacağı üzere kentlerdeki okuma oranı köylere oranla daha fazladır. Kentlerde okuyan kız öğrenci oranı tüm illerde köylere göre

daha fazladır. Bunun başlıca sebepleri, toplumun o yıllarda tarım toplumu olması ve nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde yaşamasıdır. Köyde ikamet eden nüfusun çiftçilik ya da hayvancılıkla uğraştığı için bu işler için de okula gitmesi elzem değildi. Başka başlıca sebep, kentten köye doğru gittikçe okul sayısının düşüyor olması. Dolayısıyla toplumdaki okumuşluk oranı da buna paralel düşmüştür. O dönemde kent nüfusunun azlığı, okula giden öğrenci sayısına ciddi anlamda yansımıştır. Rakamlar bazında köylerde ikamet edip okula giden nüfusun kentlerdekinden çok daha yüksek olduğunun görüyoruz. Fakat oran olarak bakıldığında kentler özellikle de kız çocuğunun okula gitme oranları açısından köylerden daha iyi durumdadır. Doğu illerinin kullanıldığı bu tabloda tüm illerde olduğu gibi Van ilinde de durum aynıdır. Köyde okula giden kız öğrenci sayısı 5.742 iken il merkezinde bu sayı 3.397'dir. Fakat yüzde olarak bakıldığında ilin oranı %33.03, köylerin kız nüfus oranı %26,50 olup daha düşüktür.

Tablo 18: Türkiye’de Cumhuriyet sonrası ortaokula giden kız öğrenci sayısının yıllara göre değişimi (1924-1971 yılları arası).

Yıllar	Erkek	Kız	Toplam	Toplamda kız öğrenci oranı %
1924-1925	7.976	2.076	10.052	20.65
1930-1931	20.148	6.945	27.093	25.63
1940-1941	69.097	26.235	95.332	27.52
1945-1946	46.074	19.534	65.606	29.77
1950-1951	47.489	17.679	65.168	27.13
1955-1956	97.576	35.641	133.217	26.75
1960-1961	220.486	70.780	291.266	24.30
1965-1966	299.673	112.780	412.453	27.34
1970-1971	593.415	217.568	810.983	26.83

Kaynak: Bu tablo Caporal’ın Kemalizmde ve Kemalizm sonrası Türk Kadını adlı kitabındaki veriler ve tablolar esas alınarak hazırlanmıştır.

Van ili için 2017-2018 yılları arası TÜİK verileri şöyledir. İlkokula giden erkek öğrenci sayısı 53.342, kız öğrenci sayısı 51.389'dur. Toplam öğrenci sayısı 104.731'dir. Ortaokula giden erkek öğrenci sayısı 58.201, kız öğrenci sayısı 55.944'tür. Toplam öğrenci sayısı 114.145, orta öğretimdeki toplam öğretmen sayısı 5.790'dir. Bu öğrencilerin ders gördükleri derslik sayısı ise 2.444 olarak belirtilmiş.

Tablo 19: Van İli 2017-2018 eğitim öğretim yılı ilk ve ortaokula giden kız ve erkek öğrenci sayıları ve toplamı

	İlk okul	Orta okul	Toplam
Erkek öğrenci sayısı	53.342	58.201	111.543
Kız öğrenci sayısı	51.389	55.944	107.333

Kaynak: Türkiye istatistik kurumu (TÜİK) 2017-2018 verilerine dayanarak hazırlanmıştır.

TÜİK 2017 verilerine göre Van ili için eğitim istatistikleri şöyledir. “15 yaş üzeri okuma yazma bilmeyen toplam nüfus 62.040 kişidir. 15 yaş üzeri lise veya dengi okul mezunu toplam 110.950 kişidir. Son olarak doktora mezunu 15 yaş ve üzeri toplam nüfus ise 1.326 kişidir.

2.3 Kadın İstihdamını Arttırmaya Yönelik Uluslararası ve Ulusal Düzenlemeler

Dünya çalışma örgütü (ILO) dünyada kadın çalışmalarına dikkat çekecek faaliyetlere öncülük etmektedir. ILO çoğu standart ve prensiplerini sonrasında yayımlanan Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) içerisine almışlardır. CEDAW kadın istihdamının temelinde yer alan tüm hakları net bir şekilde ifade etmiştir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz; devri mümkün olmayan çalışma hakkı, kadının da erkek ile paralel değerde iş imkânı, mesleki eğitimde eşit şartlar, erkeklerin ücretlerine eşit ücretler, eşit kariyer imkânı, yine mesleklerinde eşit şekilde terfi olanağı, eşit oranda sosyal garantiye sahiplik gibi çeşitli hakları barındırmaktadır.⁸⁵ UNICEF de yine kadının eğitimle becerisini artırma ile üretime

⁸⁵ <http://www1.uneca.org/awro/overview.aspx> Erişim Tarihi: 09.01.2019

katılımını paralel görmektedir. Dünya bankası çeşitli kaynaklarında, sanayileşmiş ülkelerin ekonomik geçmişlerinin kadının iş alanlarına girmesi ile iktisadi büyümelerinin çok güçlü bağlarının olduğunu aktarmaktadır. (KSSGM, 1999: 4-5). UNDP Dünyada ve Türkiye’de geçmişten günümüze toplumsal cinsiyet eşitliği açısından projeler yürütmektedir.

Kadın istihdamının kırsal boyutunu ele aldığımızda, bulundukları yaşam koşulları, toprağa sahiplik dereceleri ve miktarları, ayrıca kentlerle kıyaslamasını irdelememiz gerekir. Nüfus artışı kaba halde ele alınacaksa yüzde 700 iken köy nüfusu yüzde yüz artış göstermiştir. Bu bölgelerde kadınlar tarım sektöründe ve çok kısıtlı olarak da el sanatlarında istihdam edilmişlerdir. Türkiye de tarımsal üretim, hane tipi geleneksel üretim tipinden ayrılamamıştır.

2.3.1 Dünyada ve Türkiye’de Mevzuat Düzenlemeleri

Kadının kalkınma sürecinde etkili bir yere sahip olması eşitliği yakalaması toplumsal ve ekonomik kalkınma açısından çok önem arz etmektedir. Kadının istihdamı ve fırsat eşitliği aile ekonomisini arttırırken toplumun refahını da arttırarak çekirdek de aileye daha büyük alanda topluma iyi bir yaşam alanı oluşturacaktır (Ecevit, 1993: 17-18). Kadının istihdam alanına dâhil edilmesi dünya genelinde ve ülkemizde desteklenmektedir. Bu süreçte kadının ağır işlerde çalıştırılması ve güvenliği konuları da ele alınmıştır. Bu çalışmalar uluslararası ve ulusal olarak ele alınmalıdır.

2.3.1.1 Uluslararası Mevzuat Düzenlemeleri

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (CEDAW): Bu sözleşme uluslararası düzeyde kadın istihdamına yönelik haklar konusunda sözleşmeyi kabul ederek taraf olmuş devletlere önemli sorumluluklar vermektedir. Sözleşme, kadına yönelik bütün alanlarda ayrımcı tutum ve davranışları, normlaşmış kadın erkek toplumsal rollerini kapsamaktadır. Kadının evliliği kapsamında herhangi bir baskıyı, insan hakları, ekonomik, siyasal, kültürel ve medeni haklarının tümünde erkekle eşit düzeyde olabilmelerini kapsayan önemli bir

sözleşmedir. 3 Eylül 1981 yılında yürürlüğe girmiştir (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979: 2). CEDAW Birleşmiş Milletlerin sekiz temel insan hakları sözleşmelerinden biridir. Türkiye 1985 yılında bu sözleşmeyi imzalamıştır. Sözleşmede 11 başlıkta kadın çalışma hakkı düzenlenmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. İsteği doğrultusunda kişinin çalışabilme hakkı,
2. Aynı istihdam biçiminden ve iş seçimi gerçekleştirilirken aynı ölçme ve değerlendirme ile iş alımı gerçekleşmesi,
3. Meslekte eşit yükselme, ilerleme, iş güvenliğine sahip olma, iş bilgisine yönelik eğitimin, ilerleyici hakların aynısına sahip olma,
4. Eşit işe eşit ücret hakkı, tazminat ve diğer hak eşitlikleri,
5. Emeklilik, işsizlik, malullük, izin ve doğum ve sağlığın korunması, kişisel güvenlik gibi çalışma şartlarında tüm güvenlikleri ele almıştır (CEDAW, 1979: 2-10).

Pekin Deklarasyonu: 4. Dünya Kadın konferansı 1995 yılında Pekin’de gerçekleştirilmiştir. Bu konferansın önemli iki belgesi, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformudur. Pekin Deklarasyonu Türkiye tarafından herhangi bir çekince bırakılmadan, olduğu gibi kabul edilen bir belgedir. Pekin deklarasyonu toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesini merkezi programa ve politikanın temeline yerleştirmeyi taraf ülkelerden beklemekte, kadının güçlü kılınması ve ilerlemesi için tarafları sorumlu tutmakta ve eylem platformunun gerçekleştirilmesini ileriki zamanlar için planlamaktadır. Yerel ulusal ve küresel çalışmaların bu konuda kararlı olması gerektiği bu bildiride yer almaktadır ⁸⁶.

Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri: Uluslararası çalışma örgütünün temel hak ve özgürlükleri, kadın haklarını kapsayan tavsiye nitelikli kararları mevcuttur. Türkiye tarafından kabul edilen 59 sözleşme yer almaktadır. 55 yürürlükte olup temel hakları kapsayan sekiz sözleşmeye ilaveten şu sözleşmelerde yürürlükte dir:

1. Ücretin korunmasını kapsayan 95 sayılı sözleşme,

⁸⁶ <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf> Erişim Tarihi: 02.02.2019

2. Her türlü maden ocak'ları ve yer altı işlerinde kadının çalıştırılmaması ile alakalı 45 sayılı sözleşme,
3. Eşit işe eşit ücreti kapsayan 100 sayılı sözleşme,
4. Sosyal güvenlik alanının temel konuları hakkında 102 numaralı sözleşme,
5. İş ve meslekte ayırımcı ve cinsiyetçilikle alakalı 111 numaralı sözleşme,
6. Hizmet ilişkisinin sonlandırılması haklarını düzenleyen 158 numaralı sözleşme,

Türkiye tarafından kabul edilmiş sözleşmelerdir ⁸⁷.

Avrupa Sosyal Şartı: Temel hakları düzenleyen bu uluslararası sözleşme, medeni ve politik hakları garanti altına alan, sosyal, ekonomik ve medeni hakları koruyan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine takviye niteliğinde bir Avrupa Konseyi Anlaşmasıdır. Yaşlılar, çocuklar, engelli insanlar ve göçmenler gibi dezavantajlı gruplara özel önem veren anlaşma, yine Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan kararları destekleyen istihdam, konut, sağlık, eğitim, sosyal koruma ve refah ile ilgili temel insan haklarını garanti eder ⁸⁸. Bu antlaşma ülkemiz tarafından kabul görmüştür. Kronolojik sırayla şöyle sayabiliriz

1975 yılında çıkarılan Kadın ve Erkek Çalışanlara Eşit Ücret İlkesinin Uygulanması Hakkındaki Direktif (75/117/EEC) 1976 yılında çıkarılan İşe Başvurma, Mesleki Eğitim, Terfi, Çalışma Şartlarında Kadın ve Erkekler Arasında Eşit Muamele Sağlanması Hakkındaki Direktif (76/207/EEC) 1978 yılında çıkarılan Sosyal Güvenlik Alanında Kadın ve Erkeğe Muamele Eşitliği Hakkındaki Direktif (79/7/EEC) 1986 yılında çıkarılan Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Kadın ve Erkeğe Muamele Eşitliği Prensiplerinin Uygulanması Hakkındaki Direktif (86/378/EEC) 1986 yılında çıkarılan Tarım da Dâhil Bağımsız Çalışan Kadınların Hamilelik ve Analık Dönemlerinde Korunması ve Tarımda Dâhil Bağımsız Çalışan Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele Prensiplerinin Uygulanmasına İlişkin Direktif (86/613/EEC) 1992 yılında çıkarılan Doğum İznini Düzenleyen Direktif (92/85/EEC) 1996 yılında çıkarılan Ebeveyn İznini Düzenleyen Direktif (96/34/EC) 1986 yılında çıkarılan Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Kadın ve Erkeğe Muamele Eşitliği Prensiplerinin Uygulanmasını Sağlayan Direktifi Değiştiren Direktif (96/97/EC)

⁸⁷ <https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/lang--tr/index.htm>

03.02.2019

⁸⁸ <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter> Erişim Tarihi: 04.02.2019

Erişim Tarihi:

1997 yılında çıkarılan Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık Durumları Konusunda Kanıt Yükümlülüğü Hakkındaki Direktif (97/80/EC)

2000 yılında çıkarılan İşyerinde ve Meslekte Eşit Muamele Konulu Direktif (2000/78)

1976 yılında çıkarılan İstihdamda, Mesleki Eğitimde, Meslekte Yükselmeye ve Çalışma Koşullarında Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele İlkesinin Uygulanmasına İlişkin Konsey Direktifini (76/207/EEC) Değiştiren 23 Eylül 2002 Tarihli Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Direktifi (2002/73/EC) 2004 yılında çıkarılan Mal ve Hizmetlere Erişimde Kadınlar ve Erkeklerle Eşit Muamele Edilmesi Prensiplerinin Uygulanmasına İlişkin (2004/113/EC) Sayılı Konsey Direktifi

2006 yılında çıkarılan İstihdam ve Meslek Konularında Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele ve Fırsat Eşitliği İlkesinin Uygulanmasına Dair Direktif (Yeniden Düzenleme) (2006/54/EC) (Söz konusu Direktifle; İstihdamda, Mesleki Eğitimde, Meslekte Yükselmeye ve Çalışma Koşullarında Kadın ve Erkeğe Eşit Muamele İlkesinin Uygulanmasına İlişkin 2002/73/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Direktifi, Mesleki Sosyal Güvenlik Rejimlerinde Erkeklerle Kadınlar Arasında İşlem Eşitliği İlkesinin Uygulamaya Konmasına İlişkin 96/97/EC sayılı Konsey Direktifi, Kadın ve Erkeklerle Eşit Ücret İlkesinin Uygulanmasına İlişkin 75/117/EEC sayılı Konsey Direktifi ve Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık Hallerinde Kanıt Yükümlülüğüne İlişkin 97/80/EC sayılı Konsey Direktifi yürürlükten kaldırılmıştır.)

8 Mart 2010 tarihinde çıkarılan ve Ebeveyn İznini Düzenleyen Direktifi (96/34/EC) Değiştiren Konsey Direktifi (2010/18/EU) (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017: 12-15).⁸⁹

2.3.1.2 Ulusal Mevzuat Düzenlemeleri

Anayasa'da '*çalışma şartları ve dinlenme hakkı*' 50. Maddede kadın çocuk ve engellilerin korunması düzenlenmiştir. Kişinin bedenine, cinsiyetine ve yaşına uymayacak alanlarda çalıştırılmaması yer almıştır. Bu konuda Anayasa dezavantajlı gruplara eşitlenebilme hakkı tanımıştır.

4857 Sayılı İş Kanunu: '*Eşit davranma hakkı, yer ve su altı*'. İş kanunda 5. Madde de düzenlenen eşit davranma ilkesi hiçbir dil, din, ırk, mezhep, siyasi ve düşünsel inançların iş ilişkisine yansımaması yer almaktadır. Gebelikten kaynaklı doğrudan veya dolaylı bir işlemle kadına yönelik iş akdinde dezavantaj oluşturacak işlem yapmamak, eşit ücret hakkı, cinsiyetten ötürü özel koruyucu uygulamalardan dolayı ücret eşitsizliği uygulamamak, bu tarz ayrımcı bir uygulamada gerçekleşecek

⁸⁹ www.kadininstatusu.aile.gov.tr Aktaran Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017:12-15.

yaptırımlar yer almaktadır. Yer ve su altında çalıştırma yasağı 72 maddede düzenlenmiştir. Kısmi süreli çalışma 2016 yılında kanunun 13. Maddesine eklenmiştir. Bu kanuna göre analık izni ve ücretsiz izin hakları bitiminde çocuğun mecburi ilkokul çağına kadar herhangi bir dönemde ebeveynlerden birine kısmi süreli çalışma hakkı verilmektedir. Bu şartlar iş sürekliliğini aksatmayacak şekilde kullandırılmaktadır. Kanunun 74. Maddesi 2016 yılında yapılan eklenti ile analık iznini düzenlemektedir. Hamilelikte kadın işçi için periyodik kontrol için ücretli izin, emzirme izni, yarım zamanlı çalışma hakkı, bu maddede sağlanmıştır. Yarım zamanlı çalışma hakkında ücretten bir kesinti yapılmamaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2013: 4857).

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu: 657 sayılı devlet memurları kanununda yer alan haklar kısaca şöyledir: ‘Eşit davranma ilkesi’, yukarıda bahsedilen 4857 ile aynı hükümleri kapsamaktadır. Kanunun 7 ve 10. maddeleri eşitliği ve kurum amirlerinin davranışlarında eşitliği öngörmektedir. ‘Günün 24 saatinde devamlılık gösteren hizmetlerde çalışma saat ve usulü’ kadının hamilelik sürecini doktor raporu ile tüm hamileliğinde ve her şartta 24. haftadan itibaren doğum sonrası 2 yıla kadar gece çalıştırılmaması haklarını düzenlemektedir. Analık izni kanunun 24. Maddesinde düzenlenmiştir. Babalık izni, yarı zamanlı çalışma hakkı kanunun 104. Maddede düzenlenmiştir. Yarı zamanlı çalışma hakkı bu kanunda yer almaktadır (TBMM, 1965: 657).

4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu: Kanunun 19. Maddesi sendika ve konfederasyon çalışma ilke ve alanlarına toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde faaliyet yürütmeleri gerekmektedir. (TBMM, 2001: 4688).

6356 sayılı toplu sözleşme Kanunu ile sendikalar ve toplu iş sözleşmesi kanunu: 26. Maddede yürüttükleri faaliyetleri doğrultusunda edinilmiş faydalardan üyeleri arasında eşitlik ilkesini uygulaması, ayrımcılık yasağına uyması ve toplumsal cinsiyet eşitliğini koruması doğrultusunu kapsamaktadır. (TBMM, 2012: 6356).

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu: 10 madde de risk değerlendirmesi ve korumacılığı kapsamaktadır. (TBMM, 2012: 6331).

5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu: Bu kanun emzirme döneminin iş kazası kapsamında olmasını 13. madde de düzenlemiştir. 16. madde de emzirme ödeneği, 18. madde de geçici iş görmezlik ödeneği, 41. madde de doğuma bağlı borçlanma hakkı düzenlenmiştir. Bu hak kısaca hamilelik ve doğum süreleri uzun süreli hizmet akdi gibi sigortalı olmayan 4/b kapsamındaki kadınları, muhtarları, kendi namına çalışanları, vb. kesimi 3. Çocuğa kadar olmak kaydıyla kapsamaktadır. Sigortalı sayılmamış kadınların bu döneme ait belli sürelerini bazı şartları taşımak kaydıyla, sigorta primini ödeyerek sigortalılıklarından saydırıp emeklilik yaş kaybı yaşayanların emeklilik haklarını düzenlemiştir. Ev işlerinde çalışanların sigortalılığı on günden fazla ve on gündem az olmak üzere iki farklı şekilde 2015’de dâhil edilen ek 9. Madde ile düzenlenmiştir (TBMM, 2006: 5510).

4447 Sayılı İşsizlik Kanunu: Kanunda geçici 10. Maddeye göre 2020 yılına kadar özel sektör işyerlerinde çalıştırılan 18 yaş üzeri kadın ve erkekler için, işçi ve işverenin çeşitli şartları taşıması koşuluyla işveren primi ve bazı kanun maddeleri içerisinde işçi payı da dâhil olmak üzere sosyal güvenlik kurumu fonu tarafından desteklenmektedir.⁹⁰ Bu teşvikler kapsamında personel çalıştıran firmalara kadın personel için erkek personele sunulan teşvik süresinin iki katı süre teşvik sunulmaktadır. Örneğin erkek içi 24 ay ise bu süre kadın için 48 aydır (TBMM, 1999: 4447).

Yönetmelikler: *Asgari Ücret Yönetmeliği*, Yönetmeliğin 5. maddesine göre, asgari ücretin belirlenmesinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplere dayalı herhangi bir ayırım yapılamamakta ve bu kapsamda asgari ücretin tespitinde kadın-erkek farkı gözetilmemektedir. *Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik*, ...İşverenin Önlem Alma Yükümlülüğü, ...Bilgilendirme Yükümlülüğü, ...Gebe, Yeni Doğum Yapmış ve Emziren Kadınların Çalıştırılmayacakları İşler, ...Ücretsiz İzin

⁹⁰ 2018 yılı için bu teşviklerinden birine örnek vermek gerekirse, kısaca 4447 ek 19; 27103 numaralı kanun kapsamında bir personel için, işveren payı 882 TL, işçi payı için 77 TL toplamda kişi başı 959 TL ile işveren prim ödemesi için desteklenmiş oluyor. Bu teşvik özellikle istihdam açısından işvereni son derece etkilemiştir. Personel alımı ve kayıt dışı istihdamda sigorta yaptırmak isteyen işveren sayısında önemli artış sağlamıştır. (Mali müşavirlik deneyimi ile araştırmacının meslektaşları ile istişaresi sonucu aktardığı bilgidir.)

Sayılabilecek Durumlar, ...Emzirme Odaları ve Yurt Açma Yükümlülüğü, *Kadın Çalışanların Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik*, ...Gece Postalarında Çalıştırılma Süresi, ... İşverenin Araç Sağlama Yükümlülüğü, ... Sağlık Kontrolünün Yapılması ...yükümlülüğü bulunmaktadır. **2010/14 Sayılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Konulu Başbakanlık Genelgesi:** Kadınların sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesi, toplumsal yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma amaçlarına ulaşılabilmesi için kadınların istihdamının artırılması ve eşit işe eşit ücret imkânının sağlanması maksadıyla yayınlanan 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi uyarınca, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde “Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu” oluşturulmuştur. Kurul, kadın istihdamı alanındaki mevcut sorunların tespiti ile bu sorunların giderilmesine yönelik ilgili tüm tarafların gerçekleştirdiği çalışmaları izlemek, değerlendirmek, koordinasyon ve iş birliğini sağlamak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sosyal taraflar, sivil toplum kuruluşlarının üst düzey yöneticileri ile kadın istihdamı alanında çalışan akademisyenlerin katılımlarıyla her yıl toplanmaktadır.

Ulusal Politika Belgeleri: *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*; Ülkemizin temel politika belgelerinden biri olan ve ülkemizin 2023 hedefleri doğrultusunda hazırlanan Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) kapsamında, Planın amaçlarına ulaşmasını sağlamak üzere 25 adet “Öncelikli Dönüşüm Programı” oluşturulmuştur. Söz konusu Öncelikli Dönüşüm Programları arasında yer alan “İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi” programının yürütülmesinde, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı; “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması” programında ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı genel koordinatör kurum olarak belirlenmiştir İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi Öncelikli Dönüşüm Programı’nın ilk bileşeni “Kadınların İşgücüne ve İstihdama Katılımının Artırılması” olup, bu bileşenin önceliklerinden biri de çocuk, hasta ve yaşlı bakımı hizmetlerinin yaygınlaştırılmasıdır. Söz konusu programın sorumlu kurumu olan Çalışma Genel Müdürlüğü tarafından program dâhilinde bileşen eylem planı hazırlanmıştır. Söz konusu eylem planında, çeşitli kurumların sorumluluğu altına verilen 4 politika ve 25 tedbir bulunmaktadır.

Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023): Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı koordinasyonunda, ilgili kamu kurum ve kuruluşları sendika ve konfederasyonlar, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenlerin katkılarıyla hazırlanan Ulusal İstihdam Stratejisi ile Türkiye işgücü piyasasındaki yapısal sorunların çözülmesi, orta ve uzun vadede büyümenin istihdama katkısının artırılarak işsizlik sorununa kalıcı çözüm sağlanması hedeflenmektedir (ÇSGB, 2017: 36-42).

Uluslararası antlaşmalarla paralel yürütülen bu eylem planları ve yasal mevzuattaki düzenlemeler dezavantajlı grupları öncelikli olarak, istihdam sorununu ve toplumsal eşitliği oluşturmaya ve bu eşitliği yasal güvence altına almaya

yöneliktir. Daha önce belirttiğimiz global, ulusal ve yerel olarak Van'daki veriler bu eşitsizliğin son derece keskin olduğunu göstermektedir. Bu kadar düzenlemeye rağmen kadının ekonomik varoluşu çok azdır. Bu durum paralel olarak sosyal alanı ve temel yaşamsal eylemleri de etkilemektedir. Bu yasal düzenlemeler neden yeterli değildir, eşitsizliklere neden olan durumlar nelerdir? Bu soruların cevap bulabilmesi için yasal düzenlemelerin yetersizliğinin ayrıntılı aktarılması gerekir.

2.3.2 Kadın İstihdamını Arttırmaya Yönelik Yasal Düzenlemelerin Yetersizliği

Tüm dünyadaki kadınlar, zamanlarının önemli bir kısmını tipik olarak 'ekonomik faaliyetler' olarak kaydedilmeyen faaliyetlere ayırmaktadır. Bu bize zaman tahsisi ve işgücü arzı hakkında daha genel olarak ne söylüyor? Cevap belki de şaşırtıcı değildir. Kadınların işgücü piyasalarına katılımı, ücretsiz bakım işlerinin zaman maliyeti azaldığında, erkeklerle eşit olarak paylaşıldığında ve / veya pazar işleriyle daha uyumlu hale geldiğinde artış eğilimindedir. Değişen kadın işgücüne katılım oranını anlamak için, öncelikle çeşitli faktörlerin içinde bulunduğu genel bağlamı kavramsallaştırmak önemlidir. Kadınların işgücü piyasasına katılabilmesi için, bunu yapmak için *zamana* ve *fırsatlara* sahip olmaları gerekmektedir. Bu, zaman tahsisini daha genel olarak anlarsak, işgücü katılımını ancak tam olarak analiz edebileceğimiz anlamına gelir. Özellikle kadın işgücü arzı durumunda, zaman tahsisi, tüm dünyadaki kadınların, geleneksel ekonomik üretim sınırının dışında kalan ücretsiz bakım çalışmaları gibi faaliyetlere önemli miktarda zaman harcama eğiliminde olmasından büyük ölçüde etkilenmektedir. Başka bir deyişle, kadınlar sıklıkla çalışır, ancak işgücü arz istatistikleri amacıyla '*ekonomik açıdan aktif*' sayılmazlar. Tüm dünya bölgelerinde kadınlar ücretsiz bakım işlerine erkeklerden daha fazla zaman harcamaktadır. Ortalama olarak kadınlar günde üç ila altı saat arası ücretsiz bakım çalışmaları yaparken, erkekler yarım saat ila iki saat arasında harcama yapmaktadır. Ücretli ve ücretsiz çalışmanın toplamını göz önünde bulundurursak,

kadınlar OECD’de ortalama olarak haftada 2,6 ekstra saat çalışan erkeklerden *daha* fazla çalışma eğilimindedir⁹¹.

Annelikle ilgili çeşitli yönler kadınların zamanına önemli bir yük getirmektedir. Ve bu elbette kadınlar tarafından benzersiz bir şekilde karşılanacak biyolojik bir yükür. Dahası, analık sadece zaman açısından bir yük değildir. Aynı zamanda risklidir ve genellikle kadınlara sağlık açısından önemli bir yük getirmektedir. Gelişmiş anne sağlığı, hamileliğin ve doğumun, kadınların çalışma becerisine olan olumsuz etkilerini hafifletmekte ve bu nedenle kadınların işgücüne katılımının kilit bir faktör haline gelmektedir. Düşük doğurganlık oranları, prensip olarak, kadınların zamanının önemli bir kısmını boşaltabilir, bu nedenle işgücüne daha kolay girmelerine izin verecektir. Bu durum elbette sağlık komplikasyonlarından bağımsızdır. Mükemmel bir sağlığın tadını çıkarırken bile çocuk sahibi olmak çok zaman almaktadır. Doğurganlık azaltmalarının kadınlar için daha yüksek işgücüne katılım sağladığı, ampirik açıdan kesinlikle önemlidir. Ancak, kadınların daha az çocuğa sahip olmalarını önerirken, kadın kurumunu teşvik etmek açıkça çelişkilidir. Bu nedenle, istihdamı çocuk doğurmayla uyumlu hale getiren diğer faktörleri göz önünde bulundurmak ve böylece kadınlar için mevcut seçenekleri genişletmek yararlı olacaktır. Çocuk bakımı ve diğer aile odaklı politikalar burada en iyi örneklerdir. Çamaşır makineleri, elektrikli süpürgeler ve diğer zaman kazandıran ürünler gibi emek tasarrufu sağlayan dayanıklı ürünler getiren tüketim malları devrimi, evli kadın işgücüne katılım oranının geçen yüzyılda artmasına katkıda bulunan bir başka faktördür. Sosyal normlar ve kültür, kadınların işgücüne girmesinin ne kadar mümkün ya da arzu edildiğini sınırlar. Bu nedenle neden önemli bir rol oynadıklarını anlamak zor değildir. Toplumsal olarak atanmış cinsiyet rolleri genellikle kurumsal olarak uygulanmaktadır. Ve bugün hala durum böyle: Dünyadaki çoğu ülkede kadınların yapabileceği iş türleriyle ilgili kısıtlamalar vardır. Tarihsel bir bakış açısından, ekonomik cinsiyet rolleriyle ilgili sosyal normların uzun zamandır devam ettikleri ve çok ısrarcı olduklarına dair kanıtlar bulunmaktadır (Alesina, vd., 2013: 469-500).

⁹¹ <https://www.oecd.org/gender/balancing-paid-work-unpaid-work-and-leisure.htm> Erişim Tarihi 30.01.2019

Ancak, sosyal normların ısrarcı olmasına rağmen, büyük ve bazen ani değişikliklerin mümkün olduğuna dair kanıtlar da var. Bu alandaki araştırmalar, sosyal normların ve kültürün, nesiller arası öğrenme süreçleri, alternatif normlara maruz kalma ve kadınların hareketini tetikleyen eylemciler gibi aktiviteler dahil, kurumsal olmayan bir şekilde etkilenebileceğini göstermektedir (Alesina vd., 2013-501-530).

Ancak, sosyal normların ısrarcı olmasına rağmen, büyük ve bazen ani değişiklikler mümkün olabilmektedir. Bu alandaki araştırmalar, sosyal normların ve kültürün, nesiller arası öğrenme süreçleri, alternatif normlara maruz kalma ve kadınların hareketini tetikleyen aktiviteler dâhil, kurumsal olmayan bir şekilde etkilenebileceğini göstermektedir.

Tarım sektörünün ülke ekonomisi için önemli olduğu düşük gelirli ülkelerde, kadınlar ağırlıklı olarak aile işçileri olarak üretime katılmaktadır. Bununla birlikte, teknolojik değişim ve pazar genişlemesi ile işler daha fazla sermayeye yoğunlaşır ve çoğunlukla evden fiziksel olarak ayrılır. Bu nedenle kadınların işgücüne katılım oranlarının azalmasına sebep olmaktadır. Mavi yakalı endüstrilerde çalışan evli kadınlara sıkıca bağlı bir sosyal damgalamanın olduğu orta gelirli ülkelerde, kadınların işleri genellikle aile tarafından satın alınmaktadır ve kadınlar, eve çekilmektedirler.

Aile hayatı bağlamında, dünya genelindeki sosyal normlar, kadınların ücretsiz bakım çalışması yapmaları gerektiğini, çocuklara ve yaşlı ebeveynlere bakmak, yemek yapmak, çamaşır yıkamak, aile ilişkilerini sürdürmek gibi görevleri vardır. Bu durum kadınların ücretli iş piyasasından çekilerek ev içi ücretsiz işlerde çalışmasının önünü açmaktadır. Tabii ki, bu ücretsiz bakım çalışmalarının önemsiz olduğunu anlamına gelmez. Bu durum, kayıt dışı olsa da ekonomik gelişme, aile kurumunun birlikteliği ve refah açısından çok önemlidir. Fakat bu alanlardaki işlerinde eşit bölüşümü aile içi ilişkiler ve toplumda çok daha olumlu etkiler yaratacaktır.

Geçmişten günümüze ülke genelinde yapılmış kadın istihdamını arttırmaya yönelik projeleri araştırıp çeşitli örnekleri açıklamak gerekir. Şu ana kadar aktarılmış olan veriler dâhilinde kadının istihdam alanında var olamadığını görmekteyiz. Van ili özelinde mevcut durum Türkiye genelinin çok altındadır. Bu durumun düzeltilmesi, kadının sosyal ve ekonomik alanda var olabilmesi için yapılan çalışmaların aktarılması, pozitif ayırıcı ve dönüşüme yönelik sonuçları görmemizi sağlayacaktır.

3 VAN'DA KADIN İSTİHDAMINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Geçmişte kırsal bir yerleşim birimi olan Van, vilayet kabul edildiği Osmanlı devletinin son yıllarından itibaren kent özelliği taşıma sürecine girmiştir. Vilayet dağlık olması münasebetiyle, hayvancılık ekonomisinin önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Parin (2019: 11-12) 19. yüzyılda Van dokuma, tekstil, bağcılık, gibi üretimin çok olduğu, hayvan ticaretinin uluslararası olduğu, sosyo-ekonomik farklılıkları bünyesinde bulunduran kent olma bileşenlerini taşıdığını aktarmıştır. Cumhuriyet döneminden bu yana sosyo-ekonomik bileşenleri açısından inişli çıkışlı ciddi farklılıklar yaşayan Van kent olarak gelişimsel değişimler yaşamıştır. 1960 ve 1970'li yıllarda eğitim ve ekonomik olarak hızlı ilerleme kaydederken şehir 1980 sonrası ciddi gerilemeler yaşamıştır (Mangaltepe, 2009'dan Akt. Parin, 2016: 11-37). Özellikle 80 ve sonrasında 2000'li yıllara kadar geçici yardımlar dışında kadın eğitimi ve emeği açısından sadece gerilemeler mevcuttur. 2000'lerde kadınlar, çalışma sahasında özellikle tekstil de tekrar ilerleme kat etmiştir. Van ili merkezi ve merkez ilçelerinin (Edremit, İpekyolu ve Tuşba) geriye yönelik taranması TÜİK, İŞ-KUR ve Sosyal Güvenlik Kurumu desteği ile gerçekleştirilmiştir. Bu taramalar sonucunda kadın emeği üzerine kurumsal çalışmaların 2000'li yıllar sonrası anlamlı bir bütünlük taşıdığı görülmüştür. Kent içerisinde araştırma gerçekleştirilebilecek öbeklerin 2000'li yıllar sonrası olduğu bulgusu ile genel olarak araştırma bu yıllara yoğunlaşmıştır. Uluslararası kuruluşlar ve ulusal eylem planları çerçevesinde kent özelinde kadının, sosyal ve ekonomik katılımını sağlayacak çalışmalar merkezi ve yerel yönetim ayırt edilerek bu bölümde ele alınacaktır. 2000'li yıllar öncesine nazaran 2000'li yıllar sonrası kadın istihdamının artışının sağlanmasında bu eylem planlarının önemli bir yeri vardır. Zorunlu göçlerle gelmiş olanların entegrasyon sorunu sonucu, uluslar arası kuruluşların hibe finans desteği ile çalışma alanına dahil olan kadınlarda artış sağlanmıştır. Kent nüfusunun artışı yine kadın istihdamını Van ilinde görünür olmasını sağlamıştır. Geçici desteklerin çözüm üretmediği kentli nüfusundaki ekonomik sıkıntılarla görülmüştür. Kadının kır yaşamında ücrete tabi olmadan gerçekleştirdiği üretim kentte mevcut olmayınca, ücretli çalışması ile aile ekonomisine katkısı elzem olmuştur. Ayrıca kentte ataerkil ve aşiret yapısından kaynaklanan ayıplama, eğitime dâhil olamama da 2000'li yıllar öncesine nazaran

azalmıştır. Eğitimin zorunlu basamağının artışı kız çocuklarını eğitim alanında ve sonrasında çalışma alanında vasıflı olarak görünür kılmıştır.

3.1 Merkez Teşkilatı ve Valiliğin Yaptığı Çalışmalar

Kadına karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak kadın insan hak ve özgürlüklerini toplumsal düzeyde korumak geliştirmek kadını toplumsal hayat içerisinde her alanda aktif kılmak için uluslararası ve ulusal politikalar bulunmaktadır. Merkezi teşkilatlanma ile kırsal alan projelerini taşra teşkilatlarına yaymayı amaçlayan projelerin aktarılması hem eğitim, hem de istihdama yönelik kent imkânlarını kırsal kesime götürebilme oranını görmek ve analiz etmek için önemlidir. Türkiye’de kadına yönelik mesleki eğitim ve proje çalışmaları, Kalkınma Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), gönüllü kuruluşlar, mesleki kuruluşlar, Sivil Toplum Örgütleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Kız Teknik Öğretim ve Ticaret Öğretimi genel müdürlükleri örgün öğretimle beraber yaygın eğitimi karma ve kadınlara yönelik etkinlikleri yerine getirmiştir. Halk eğitim merkezleri, dünya da benzeri olmayan Türkiye’ye has bir kurumdur. Etkinliklerini sadece kendilerine tahsis edilmiş bina veya eğitim merkezlerinde değil, hastane, kamu ve özel kurumlar, eğitim kurumları, ceza evleri, ıslah evleri, il, ilçe, bucak, okul binaları, bulabildikleri hizmeti götürebilecekleri her yerde kurs açmış, gelemeyen yetişkinlerin bulundukları yerlere gitmeye çalışmışlardır. Bu birimlerde okuma yazma öğrenme, mesleki eğitim kursları ve sosyal kültürel olmak üzere üç ayrı alanda kurslar verilmektedir. 1990’larda yüzde seksen civarında sadece kadınlara yönelik kurslar verilmiştir. Halk eğitim merkezleri günümüzde de kurslar vermekte aktif olarak çalışmaya devam etmektedir (KSSGM, 1999: 39-56).

Yaygın mesleki eğitim projeleri: 1987 yılında uluslararası imar ve kalkınma bankası ile ülkemiz arasında ikraz anlaşmasının imzalanmasıyla hayata geçirilmiştir. Bu proje bünyesinde çıraklık ve yaygın eğitim genel müdürlüğüne bağlı 159 tane halk eğitim merkezi, 79 çıraklık eğitim merkezi, kurulmuştur. Ticaret ve turizm öğretimi genel müdürlüğüne 30 adet ticaret ve turizm eğitim merkezi, 10 yetişkinler

teknik eğitim merkezi erkek teknik öğretim genel müdürlüğüne, kız teknik öğretim genel müdürlüğüne 15 kız teknik eğitim merkezi olmak üzere 293 eğitim kurumu yer almıştır. Bu projenin amacı yönetici ve eğitici yetiştirilmesi, atölyelerin materyallerle donatılması, laboratuvar ve bunlara yönelik programlarının gelişimidir (KSSGM, 1999: 38).

İstihdamı geliştirme projesi: 1994 yılında yürürlüğe giren projede ilköğretim eğitimi sonrasında örgün eğitim görememiş kesimi kapsamaktadır. Türkiye’ye Türk toplumları ve Türkî cumhuriyetlerden gelen genç nüfusa yönelik mesleki eğitim kursu vermek, istihdam ve kendi işini kurma imkânı sağlayan bir projedir. 76 ilde gerçekleştirilen ülke genelinde geniş kapsamlı bir projedir (KSSGM, 1999: 39).

El halıcılığı geliştirme ve yaygınlaştırma projesi: Geleneksel olan el sanatlarını yaşatma, yaygınlaştırma, sonraki nesillere aktarma ve istihdam dışında kalan bireylerin halıcılık alanı ile mesleki beceri ve bilgi edindirilerek bu bireylerin istihdam edilmelerini sağlamak bu proje daha çok olağanüstü hal bölgesi ve kadınlara yöneliktir (KSSGM, 1999: 39).

Eğitici anne yetiştirme (çocuk bakıcısı) projesi: Gelişmiş ülkelerin uygulaması olan çocuk bakımının ülkemizde hayata geçirilmesi projesidir. Burada amaçlanan eğitilmiş bebek bakıcıları yetiştirmiş olup aynı zamanda okul öncesi eğitimini Türkiye’de yaymaktır. UNİCEF ile yapılan bu projenin üç yıl içinde yayılımı ve yeni bir iş alanı oluşturması beklenmektedir (KSSGM, 1999: 39).

Özel eğitime gereksinim duyan kişilere meslek kazandırma projesi: özel eğitim ile tüketici olmaktan çıkabilecek, üretici olarak topluma kazandırılmak istenen özel eğitime ihtiyaç duyan bireylere yönelik bir proje olmuştur. Tüm iller bazında gerçekleştirilmiştir (KSSGM, 1999: 39).

İş birliği protokolleri: Ceza ve İnfaz Kurumu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile MEB arasında çeşitli protokollerle eğitim iş edindirme protokolleri imzalanmıştır. Kız teknik öğretim genel müdürlüğünde pratik kız sanat okulları açılmıştır. 1990’larda 779 öğretmenle beş yılda 113 bin katılımcı ile çok

çeşitli kurslar açmış, iş yaşamına girememiş kadınlara meslek edindirmeyi amaçlayan bir okuldur. Olgunlaşma Enstitüleri 16 meslek dalında pratik kız sanat okulundan ilaveten ya da bağımsız iki yıl daha uzmanlaşmadır. Birçok meslek kursları yine 90'larda yerel de olmak üzere açılmıştır (KSSGM, 1999: 39-44)

Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğünce Yürütülen Projeler; meslek ve teknik eğitimi geliştirme projesi, 5 yıllık süre ile (1993-98) endüstri ve hizmet sektörü için 53 okulda proje uygulanmıştır. Yaygın mesleki eğitim projesi tekstil alanlarında bilgi beceri edindirmeye yöneliktir (KSSGM, 1999: 41).

Üreten Kadınlar Projesi; 21 okulda eğitim olanaklarından yoksun dar gelirli kadınları kapsayan büyük kentlerdeki gecekondu bölgelerini kapsayan bir projedir (1989/90) (KSSGM, 1999: 41).

GAP Eğitim Projesi; yine merkezde karar verilip yerelde uygulanmıştır. Cezaevlerinde kadın ve çocukların mesleki eğitim projesi emeği ile alakalı protokoller imzalanmıştır (KSSGM, 1999: 42-53).

Tarım ve Köy işleri bakanlığı⁹² 1954 yılından itibaren kırsal alan desteğini ve aynı zamanda sadece kadınlara yönelik çalışmaları da gerçekleştirmiştir. El sanatları ve gezici el sanatları kursları açılmıştır (KSSGM, 1999: 52-55). Öte yandan döneminin eğitim çalışması olarak Televizyon Yolu ile Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi (YAYÇEP) uzaktan eğitimi televizyon programı ve yazılı materyallerle oluşturmaya çalışmıştır. Yine geçmişteki gezici el sanatları kurslarında üç dört aylık süreçte verilen kurs sonraları istendiği takdir de halı kilim tezgâh donanımı temin edilmiştir. Kooperatifler kurularak bu ürünlerin satışları için 90'lı yıllarda bakanlığın ilgili müdürlüğü bünyesinde çalışmalar doğrudan yer almıştır (KSSGM, 2000a: 29-44).

Kooperatifler açısından Kadın destekleri 1987 yılında FAO desteği ile Erzurum bölgesinde başlamıştır. Dünya bankası FAO İFAD dışarıdan istihdamı destekleyen kurumlardır. Yerel sivil toplum kuruluşları kurulmuştur. Gönüllük Esası olduğu için çoğunluğu süreklilik arz etmemiştir. Türkiye kalkınma vakfı çalışmaları

⁹² Tarihsel süreçte isim değişiklikleri kapsamına ve kendine bağlı kurum ve yetkilerine göre değişiklik arz etmiştir. Çalışmamızda döneminde kullanılan isimler alınmıştır.

1967 de pilot bölge olarak Tarsus dağ köylerinde işlevine başlamış o yıldan bu yana çalışmalarına devam etmektedir. Önemli çalışmaları olmuştur. Kırsal kesim kadını için kazanç elde edeceği çalışmalar çok çeşitlilik arz etmiştir. Biçki dikiş kursları, halı kilim dokumacılığı, sepet örgü çalışmaları, el örgü çalışmaları, gibi. Türkiye Kalkınma Vakfı, doğu ve güneydoğu da 1975'te faaliyetlerine başlamıştır. Van'da önemli çalışmaları mevcuttur (KSSGM, 2000a: 39-41). Türk kadınına güçlendirme ve tanıtma vakfı FAO desteği ile 1989'da Giresun'da kadın arıcılık projesi uygulamış ve daha sonra kooperatifleşen proje kalıcılığı yakalamıştır. Tarım üretim ve kredi kooperatifinin 1995 yılında 17,475 üyesi vardır. 2016 da tarım satış kooperatiflerinin 323,596 üyesi vardır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017: 13). Kooperatifler Kadın çiftçinin ayağına hizmetin gitmesinin en önemli ayaklarından biridir. Sadece kadın girişimcilere kooperatif de açılmıştır. 2012 1163 sayılı kooperatif kanunun 88 inci maddesine istinaden yayımlanan bir ana sözleşme ile “Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi” kurulmuştur. 2014 de 13 olup 105 üyeye sahiptirler. 2015 de bu kooperatif sayıları 21'e ulaşmıştır. 2016 yılında 55 kooperatif 640 üyesi mevcuttur. Diğer kooperatif türleri içerisinde de kadınların yoğun emek sarf ettiğini ele aldığımızda, kadınların el becerisi ve diğer çoğu faaliyet için kooperatiflerin çok önem arz eden fırsatlar sağladığını görmekteyiz (KSSGM, 2000a: 29-44).

Ziraat odaları birliği öte yandan ziraat Bankası ve halk bankası kuruluşunun ilk yıllarında kalkınma için kredi olayını yürütmüştür ziraat Bankası 1977 de bunu tarım kooperatiflerine devir etmiştir (KSSGM, 2000a: 42).

Merkez teşkilat kararlarını, oluşturulan politikalarını ve protokol gerekliliklerini illerde valilikler hayata geçirir. Bu bağlamda Van Valiliği dezavantajlı grupları, şiddete karşı korumak, sağlık, kültür, sosyal yaşam, güvenlik ve geçici olarak konuk evlerinde barındırmak şeklinde ihtiyaçlarını gidermektedir. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve Aile Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri, Van Valiliği bünyesine bağlı kadın çalışmaları yürüten birimlerdir. Van valiliğine bağlı sosyal destek programları ve Avrupa Birliği (AB) proje koordinasyon merkezi de bulunmaktadır. Türkiye Kalkınma Bakanlığı bünyesinde Sosyal Destek Programı (SODES) projeleri yer almaktadır. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü birinci basamakta proje yöneticileri, uzmanları ve personellerle yapılan

derinlemesine görüşmede kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi üzerine yeni bir proje hayata geçirilmesi için; Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı arasında imzalanan bir protokol kabul edildiğini aktarmıştır. Bu projenin kapsamında ilk toplantılarını 2019 Haziran ayında aldıklarını, il genelinde tüm kadın kooperatiflerinin ve Van'ın tüm ilçelerinin hemen hemen katıldığını aktarmıştır. Bazı kooperatiflerin kapanmış olduğunu bazılarının kapatılmaya yakın olduğunu ve desteğin kendileri için büyük umut olacağını aktarmıştır. Doğrudan istihdamla alakalı birimlerinin olmadığını, yalnız bünyelerinde konukevi olduğunu, bir kadının sadece kalacak yerim yok demesinin yeterli olduğunu, bunun üzerine süreli olarak kendilerini burada barındırdıklarını açıklamıştır. Sonrasında gerekli yönlendirmeler gerçekleştirdiklerini eklemiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Müdür ile Görüşmeler, 28.06.2019). Bu konuk evinin varlığı kadını korumaya yönelik geçici fakat çok önemli bir uygulamadır. Bir kadının korkularını ve çaresizlik anını bastırırken korunabileceği güvenli bir alanının oluşu hayati bir önlemdir. Yine Valilik bünyesinde bulunan Aile Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi ile görüşme yapılmıştır. Bu görüşmede iki yıldır valilik bünyesinde devam eden il eylem planı olduğu aktarılmıştır. Bu plan birebir ve basılı materyallerle şöyle özetlenmiştir: Aile içi Şiddetle Mücadele Projesi (AİŞMP) 2013 ve 2016 yılları arasında gerçekleşmiştir. 26 ilde uygulanan AİŞMP arasında Van ili de yer almaktadır. Proje finansörleri Avrupa Birliği ve ülkemizdir.⁹³

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İl Eylem Planı' özeti şöyledir; Temelde dört hedeflerinin bulunduğu bu birinci hedefin, Kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetle mücadele konularında yerel düzenlemelerin ilgili mevzuatla uyumlaştırılması, ikinci hedef kadına yönelik şiddeti doğuran ve pekiştiren olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılması amacıyla, toplumsal farkındalık, duyarlılık, bilinç kazandırmak ve toplumsal cinsiyet eşitliğine hizmet edecek zihniyet dönüşümünü sağlamak. Üçüncü hedef koruyucu ve önleyici hizmet sunumunun geliştirilmesi ve şiddete Maruz kalan kadınların güçlenmesi, dördüncü hedef il genelinde etkin bir birliğin çok sektörlü yaklaşım çerçevesinde güçlendirilmesi ve sürdürülmesidir (ŞÖNİM Hizmet Rehberi, 2016).

⁹³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı 97 konukevi, belediyelere bağlı 37 sığınma evi, STK'lara bağlı 4 kadın sığınma evi bulunmaktadır. Türkiye, 2011 de imzalanan 2014'te yürürlüğe giren Kadına Yönelik Şiddet Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) ilk imzalayan ülkeler arasındadır.

2016 yılından bu yana Şiddet İzleme ve Önleme Merkezleri faaliyette olduğu aktarılmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğüne (ASPİM) bağlı 1 kadın sığınma evi bulunmakta, öncelikle iş birliği yapılan kurumlarla 2017 ve 2018 de bir araya gelinerek kurumsal sorumluluklar, kurum içi personel eğitimleri görev dağılımı koordinasyon düzenlemeleri kurumumuz tarafından yapılmıştır. Projede etkinliği oluşturmak için paydaşlık yaptığımız kurumlar şunlardır; Cumhuriyet Baş Savcılığı, ASPİM, YYÜ (Kadın Sorunları Araştırma Merkezi-KSAUM), İl Müftülüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Kamu Hastaneleri Genel Sekreterliği, İl Jandarma Komutanlığı, İl Sağlık Müdürlüğü, Van Büyük Şehir Belediyesi, İl Halk Sağlığı Müdürlüğü'dür.

Yurt genelinde uygulanan mevzuatı ilimizde uygulayıp merkez teşkilatına raporlar halinde sunmaktayız. Halkı bilinçlendirme amacıyla sahada çalışacak kurum personellerinden 1078'ine kurum içi seminerler ve eğitimler verdik. 5000 kadına 13 ilçede seminer ve bilgi verildi. 3 Merkez ilçeye 20 kişi kapasiteli sığınma evleri açılması kurumumuzun planıdır. Çaldıran, Başkale ve Erciş de birer danışma merkezi kurulma kararı alındı. Sonrasında bu birimlerde gerekli kalifiye ve uzman personel yerleştirmek, toplumu bilinçlendirmek, Şiddet gören kadınlara hukuksal ve psikolojik destek sağlamak, sağlık ve güvenlik hizmeti vermek, intihar vakalarını irdelenmek ilk etapta gerçekleştirmek istediğimiz hedeflerdir diye aktarılmıştır. Meslek eğitimi ve genel eğitim vermek, en sonunda İŞKUR, KOSGEB, İŞGEM gibi istihdama hibe veren, istihdam imkânı yaratabilecek kurumlarda bu birimlerden yönlendirilen kadınlara pozitif ayrımcılık yapmak, bu eylem planı koordinasyonunu plan bittikten sonra da kurumlar arası kalıcılığını sağlamak hedeflenmiştir. Projenin son aşamasında ise veriler toplanacak raporlanıp, etkin kılınarak YYÜ'nün bu konuda araştırma gerçekleştirmesi sağlanacaktır. Kurumun şiddetin her türlüşünü önlemek için mücadele ettiği aktarılmıştır. Şiddetin fiziki, Psikolojik, Cinsel, Tek taraflı, ısrarlı takip ve tüm iletişim yoluyla takip veya ekonomik olabileceği belirtilmiştir. Bu durumların tamamında kadına yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde ve yalnızlık, çaresizlik hissi uyandıran tüm durumlarda kadın danışanların yanında yer aldıklarını belirtmektedirler. 'Yedi gün yirmi dört saat hizmet temel amacımızdır' denilmiştir. Bu konuda koordinasyonla geceleri de konuk evimizle hizmet vermekteyiz diye aktarılmıştır (Van Valiliği Aile Şiddet Önleme ve İzleme

Merkezi Müdürlüğü Müdür ile görüşmeler, 28.06.2019). Kalkınma Bakanlığı Sosyal Destek Programı 2008 yılında bölgesel olarak geri kalmış, dezavantajlı bölgelerde beşerî sermaye yönü ile desteklemek ve toplumsal olarak bütünleşmeyi sağlamak, göçün, işsizliğin, yoksulluğun ve buna benzeyen birçok sorunun, bu yeni sosyal yapılanma içerisinde kısa zaman diliminde karşılamayı hedef edinen sosyal kalkınma amaçlı bir programdır. SODES Projeleri; sosyal bir bütünlük oluşturmak, kültürel, sanatsal ve istihdam alanlarına yönelik yerelde valilik bünyesinde katkı sağlamak, dezavantajlı grupları bu bileşenlerle eşit şartlara taşımayı hedeflemektedir.

Kalkınma Bakanlığının taşrada valilik bünyesinde hayata geçirdiği SODES finansman desteği tamamen yerel kaynaklarla gerçekleştirilmektedir. SODES projelerinin 2008 yılında GAP bölgesinde hayata geçtiğini 2013 yılından itibaren Van dâhil olmak üzere toplam 34 ili kapsamaktadır⁹⁴. SODES yerel dinamikleri harekete geçirip göç, yoksulluk ve kentleşmeden dolayı meydana gelen sosyal içerikli sorunlara çözüm üretmeyi hedeflemektedir. Yine SODES, global dönüşümle beraber değişime uğrayan yerel sosyal yaşamın meydana getirdiği ihtiyaçlara cevap vermeyi amaçlamaktadır. Toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi etkin kılıp güçlü bağlar oluşturmayı, toplumun dezavantajlı kesimleri için sosyal ve ekonomik hayata daha aktif katılım sağlamayı amaç edinmiştir.

Bugüne kadar SODES projesi içerisinde son beş yıl içinde 70 milyon kaynak harcanmıştır. Çoğunluğu kamu kuruluşları yerel yönetimler sivil toplum kuruluşları projeleridir. Küçük ve orta ölçekli projelere destekler verilmiştir. 2017 yılında 20'si kamu kurumu, 8 âdeti belediye ve 18 tanede STK'lara ait toplamda 46 proje SODES kapsamında kabul edilmiştir. 7,8 milyon lira SODES Projeleri için Van iline aktarılmıştır. Bu rakam 2017 de 30 proje ve en yüksek bütçe ile 6.021.865TL tutardır⁹⁵. SODES projeleri arasında bugüne kadar hayata geçirilmiş projelerden farklı ve daha büyük güdümlü projeler hayata geçirilecektir. Bu güdümlü projeler sadece Valilik tarafından yönetilecek ve bütçesi de daha fazla olacaktır. Bu projeler halka ulaşmak için paha biçilmez fırsatları merkezi yönetimin taşradaki birimine

⁹⁴ <http://www.sodes.gov.tr/kapsam-ve-bilesenler/> Erişim Tarihi: 02.06.2019

⁹⁵ <http://www.sodes.gov.tr/il-bazinda-2015-yili-istatistikleri/#post/0> Erişim Tarihi: 10.06.2019

sunmaktadır.⁹⁶ Sosyal Destek Programları ve AB Proje Koordinasyon Merkezi, projeleri destekleyip hayata geçirme kısmında aktiftir. Projeler farklı kurumlar tarafından gerçekleştirilip bu birim tarafından denetlenmektedir. AB Proje Koordinasyon Merkezi, denetimini üstlendikleri proje sayısını yaklaşık 350 tane olarak belirtmektedirler. Yerinden edinilmiş kadınlarla alakalı projede öncelikle 2000 kişiye proje sunum öncesi girişimcilik eğitimi verildiği aktarılmıştır. Kadın ve engellilere yönelik umutlu eller projesi hakkında bilgi aktarılmıştır. Bu projenin 2 milyon 900 bin liralık bütçesi vardır. Ayrıca Genç Ağaçlar Kök Salıyor isimli proje yürütülmekte bu projenin bütçesi 4 milyon 900 bin faydalanan kesim genç ve çocukları kapsamaktadır. Bu projede gençler ve çocuklar arasında kızlarda fazlasıyla olup proje katılımcıları karmadır. SODES *Van İlinde Yerinden Edilmiş Kişilerin Ekonomik ve Sosyal Entegrasyonu Projesi* 9 Ekim 2014 de başlayan projeye finansal desteği Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa birliği sağlamıştır. 1 ay içerisinde Ankara'ya 360 proje gönderilmiştir. Başarılı bulunan 97 proje olmuştur. Bunlar arasında 67 proje hayata geçmiştir. Kuruluşu için 15 bin euro destek verilmiştir. Bu projedeki en önemli durum bu 67 iş yerinin kuruluşundan ziyade devamlılığı açısından nicel kaygıların giderilmesi ve sonuçların umut verici oluşudur. Bu uygulamanın pilot uygulama olarak Türkiye'de yerinden edilmiş bireylerin iş gücü düzeylerinin ortaya çıkarılması için başlanacak başka projelere güzel bir örnek olacağıdır. Proje 22.09 2016 da kapanış toplantısı ile sonlandırılmıştır⁹⁷. Projesi kabul gören 67 kişi kadınlardan oluşmaktadır (Van Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Bürosu Proje Koordinatörü ile Görüşmeler, 28.06.2019).

Bu projede 1562 kadın, 128 erkek toplam 1690 kişi destek amaçlı eğitim almıştır. 18 ayrı alanda 568 kadın ve 294 erkek eğitim almıştır. 2000 kişi proje başında mesleki eğitim almaya başlarken proje sonunda 2552 kişi mesleki ve teknik eğitim almıştır. Bu alanda teknik mesleki eğitim stajı ile 203 kişiye iş bulunmuştur.⁹⁸

⁹⁶ <http://www.van.gov.tr/sodes-gudumlu-iki-onemli-projenin-tanitimi-valilikte-duzenlenen-toplantıyla-yapildi> Erişim Tarihi: 05.05.2019

⁹⁷ <http://www.vanproje.gov.tr/23092016-120905-van-ilinde-yerinden-edilmis-kisilerin-ekonomik-ve-sosyal-entegrasyonu-projesi-kapanis-toplantisi> Erişim Tarihi: 01.05.2019

⁹⁸ <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/van-ilinde-yerinden-edilmis-kisilerin-ekonomik-ve-sosyal-entegrasyonu-projesi> Erişim Tarihi: 28.06.2019

SODES kapsamındaki Umutlu Eller Projesi; sadece kadınları kapsayan önemli bir projedir. Bu proje kapsamında dezavantajlı kadınların kurslarla desteklenerek el becerisi kazanmalarındır. Bu doğrultuda kadınların iş yaşamına katılıp sosyal ve ekonomik anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğine bir basamak oluşturmak amaçlanmıştır. Bu proje, katılımcı olarak özellikle kentin dezavantajlı bölgelerinde ve yoksulluk sınırları altında yaşamak zorunda olan kadınlara ulaşmaya çalışmıştır. Bu proje kapsamında, aşçılık kursu açılmış 164 kursiyer yer almıştır. Kuaför epilasyon ve cilt bakımı kursu ile 120 kursiyer mesleğe hazırlanmıştır. El sanatları ve nakış kursunda 180 kursiyer eğitimini tamamlamıştır. Takı tasarım kursu ile 52 kursiyerin el becerisi ortaya çıkarılmıştır. Bilgisayar destekli nakış kursu ile 140 kursiyer iş hayatına hazırlanmıştır. Ebru sanatı kursu ile 35 kursiyere ulaşılmış, gümüş savat işletmeciliği kursu ile tarihsel meslek grubuna 20 kursiyer kazandırılmış, fitness kursu ile 83 kursiyer eğitim görmüş, hazır giyim sektöründe ara eleman yetiştirme kursu ile 200 kursiyer mesleki bilgi ile donanmış, çağrı merkezi operatörlüğü kursu ile 21 kursiyer bu alanda çalışma becerisi edinmiş, ahşap-elişi oymacılığı kursuna 115 kursiyer katılımı ve drama eğitimleri ile beraber toplam 1030 kursiyere hizmet verilmiştir. Bu kursiyerlerin olduğu mahalleler için aile sağlığı merkezine gitmek bile dışarı çıkıp sosyalleşme demektir. İl içerisinde ve il dışında sosyal faaliyetler, geziler, ödül bırakılan turnuvalar, doğum günleri, kahvaltılı organizasyonları, tiyatro sinema organizasyonları, iftar yemekleri gibi organizasyonlarla kadınlar sosyal hayata çıkarılmıştır. Kadınların talepleri üzerine çeşitli eğitimler verilmiş ve kütüphane oluşturulmuştur (Van Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Bürosu Proje Koordinatörü ile Görüşmeler, 28.06.2019).

Genç Ağaçlar Kök Salıyor Projesi, Türkiye finanslı bir projedir. Van genç nüfusunun sosyal ve kültürel gelişiminde katılımcı, kendini gerçekleştirmiş, özgüven açısından kendisine yeten, girişimci, donanımlı, aktif, gençler olarak yetişmesini ve dünyadaki yaşlılarıyla yarışabilecek düzeyde yetişmelerini hedef edinmiş bir projedir. Proje bir yıl içerisinde hedef kitlesinden 25 bin genç nüfusu bu projeye katarak geniş bir katılım başarısı yakalamıştır. Hedeflerine ulaşmaya çalışırken gönüllülük esası ile gençlerin sürdürülebilir, doğrulara yönelmiş kendi köklerine bağlı kalmış, paydaşları projeye dâhil eden, tarihi hafızayı unutmayacak şekilde çalışmıştır. Bu proje kapsamında 26 farklı dal ve 208 kurs gerçekleştirilmiştir. 12

ayrı tesis ve 9 gençlik merkezinde 5864 genç kurs görmüştür. 6.000'i spor alanında, 2.000'i kültür sanat alanında kullanılmak üzere 8.000 malzeme ve 400 müzik enstrümanı dağıtılmıştır. Çeşitli il dışı gezileri, il içerisinde sosyal ve kültürel etkinliklere katılım ile motivasyonları sağlamıştır. 25.000 bin kitap basımı gerçekleştirilmiştir. İlçeler arası spor turnuvaları ile 670 öğrenci katılımı gerçekleştirilmiştir. Bu projenin atletizm kursunda eğitim gören 12 katılımcı genci milli takıma girme başarısını elde etmiştir (Kalkınma Bakanlığı, SODES: 2017-65-032). Proje merkez üç ilçede altı merkez ve altı tane tesiste uygulanmaktadır. Çaldıran Gürpınar Gevaş Erciş ilçelerini de kapsamaktadır. Kurs müzik kursları, spor kursları ve kültür sanat kursları olarak üç ayrı bölümde gerçekleştirilmektedir. Bu projelerde erkek çocuklar kadar katılım sağlayan kız çocukları olmasa da beklenin üzerinde kız çocuğuna ulaşılmıştır. Bu kursların karma olması kız çocuklarını erkek çocuklarla eşit yetiştirmek ve eşit imkânlar sunarak geleceğin kadınlarına fırsat eşitliği sunmak kadın projeleri kadar önem arz etmektedir (Van Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Bürosu Proje Koordinatörü ile Görüşmeler, 28.06.2019).

Van Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü istihdam üzerine merkezi yönetimin politikalarını gerçekleştirmek için var olan bir kurumdur. İşi ve işçiyi buluşturma üzerine eylemlerini oluşturan bu kurumda veriler şöyledir:

Tablo 20: Girişimcilik Eğitim Programı, İş Başı Eğitim Programı ve Mesleki Eğitim Kursları Katılımcı Sayıları 2010-2017 Van ⁹⁹.

Yıllar	Toplam	Kadın	Erkek	Açılan Kurs Sayısı
2010	150/17/1.350	46/9/870	104/8/480	6/2/60
2011	200/80/1.039	37/13/322	163/67/717	8/25/44
2012	0/258/673	0/101/402	0/157/271	0/101/34
2013	178/810/748	51/309/413	127/501/335	6/411/36
2014	384/ 972/ 1.997	130/359/1.234	254/613/763	12/583/108
2015	400/1.566/2.815	121/591/1.958	279/975/857	16/956/126
2016	999/2.204/1.567	254/810/1.095	745/1.394/472	40/855/70

⁹⁹ Burada sırayla üç farklı kurs bilgileri tek tabloda aktarılmıştır. Girişimcilik Eğitim Programı verileri tabloda ilk yazılan verilerdir. Örneğin, 2010 yılında 150 kursiyer bu alanda yer almıştır. Bunun 46'sı kadın, 104'ü erkektir. Toplamda Girişimcilik eğitim programında 6 kurs açılmıştır. Aynı yıl (2010) iş başı eğitim programı verileri toplam 17 kursiyer mevcuttur. Bunların 9'u kadın, 8'i erkektir. Toplamda iş başı eğitim programında 2 kurs açılmıştır. Son veri ise mesleki eğitim kursu katılımcıları ile alakalıdır. 2010 yılında mesleki eğitim kursunda 1.350 katılımcı yer almıştır. Bunların 870'i kadın, 480'i erkektir. Toplamda 60 mesleki eğitim kursu 2010 yılında bu alanda açılmıştır. Her yıl için ilk veri girişimcilik, ikincisi iş başı ve üçüncüsü mesleki eğitim kursu ile alakalıdır.

2017	300/1.726/3.096	92/714/2.208	238/1.012/888	14/678/127
------	-----------------	--------------	---------------	------------

Kaynak: (Van İŞKUR.a, 2018: 7-9-10) ¹⁰⁰.

Girişimcilik eğitiminde 2017 yılında 300 katılımcı yer almıştır. Bunların 92'si kadın olmak üzere 14 kurs açılmıştır. İş başı eğitim programında 1.726 katılımcı yer almakta bunlardan 714'ü kadındır. Mesleki eğitim kurslarında toplam 3.096 kişi faydalanmış bunların 2.208'i kadındır. 2011 yılı haricinde mesleki eğitim alanında kadınlar erkeklerden daha fazla katılım sağlamıştır. 2018 yılında işe yerleştirme garantisi olmayan genel alanda iş yetiştirme programı dâhilinde 38 kurs açılmıştır. Bu kurslara 783 kursiyer katılmış bunlardan 668'i kadındır. İstihdam garantili açılan kurs sayısı 71, katılımcı toplamı 1690, kadın katılımcı sayısı 1060'tır. 287 kursiyer işe yerleşmiş bunlardan 210'u kadın 77'si erkektir. Toplum yararına program dâhilinde 2018 de 39 kurs açılmıştır. Bu kursa 2011 ile 2018 yılları arasında katılan 5702 kişinin tamamı geçici olarak işe yerleştirilmiştir ¹⁰¹. 2.231 kadın bu programdan faydalanmıştır. Faydalanan kadınların 2.183'ü Milli Eğitime Bakanlığı'na bağlı okullarda temizlik, çevre temizliği işlerinde çalışmaktadır. 384 tane iş başı eğitim programı ile açılan kurs mevcuttur. Bu kurslara 1.824 katılım gerçekleştirilmiş katılımcıların 948'i kadındır. 338 işe yerleştirme gerçekleştirilmiş bunların 155'i kadındır. Özellikle mesleki eğitim programında katılımcı kadın sayısı erkeklere göre daha fazladır (Van İŞKUR.b-2018-42). ¹⁰²

3.2 Yerel Yönetimler ve Belediyelerin Çalışmaları

Yerel yönetimleri merkez teşkilatına bağlı kurumlardan ayıran en önemli özellik yöneticilerinin ve kurumlarının bölge ihtiyaçlarına yakın olması ve bölgesel farklılıkları göz önünde bulunduracak projeleri oluşturabilme esneklikleridir. Yerel Gündem 21 1992 de dünya da kabul görmüştür. 1996 yılında Türkiye de kabul edilmiştir. Yerindelik, şeffaflık ve yerinden yönetimi güçlü kılmayı hedefleyen Yerel Gündem 21 kent konseyleri içerisinde kadın meclisleri yer almaktadır (Küçük ve Akpınar, 2018: 126-128). Türkiye'de Yerel gündem 21 uygulamasının ilk yıllarında kadınlar açısından ayrı bir platform olması yanlısı olmamıştır. Sadece çalışma

¹⁰⁰ İŞKUR'un İş Piyasası Analizi raporları ile hazırlanan verilerdir.

¹⁰¹ Bunlar çoğunlukla kısmi süreli çalışan personellerdir. Okullarda sekiz ay veya yarım gün gibi.

¹⁰² Van İŞKUR görüşmeleri bu tarihte gerçekleştirilmiştir: 10.05.2019

grupları içerisinde yer almalarının yeterli olduğunu ayrıca bir kadın grubu kurmaya gerek olmadığını savunmuşlardır. Farklı bir platform oluşturulmasının kadınları dışlayacağını düşünen küçük bir grupta yer almıştır Sonrasında küresel eylem planları göz önünde bulundurularak anlaşmalar çerçevesinde kadınlara yönelik maddelerin hayata geçirilmesi ve kadınların kentsel hayatın her alanında katılımcılığını sağlama amaçlı kadın platformları oluşturulmuştur. Zaman içerisinde kent meclislerini oluşturulması gerektiğine karar verilmiştir (Emrealp, 2010, 31-32). Van'da 2005 yılında Kent Konseyi Yönetmeliği gereğiyle oluşturulmuştur. Kent Konseyi Kadın Meclisi, Van Kent Konseyi içerisinde faaliyetlerini yürüten ve kültür, dil, sınıf, din, ırk, eğitim ve farklı düşünceleri ayırmaksızın kent dâhilinde yaşayan tüm kadınların demokratik, katılımcı, özgür ve doğrudan temsilini sağlayan, kararlılık, gönüllülük, süreklilik, çok seslilik ve paylaşım esaslı bir yapıdır. Van Kent Konseyi Kadın Meclisi, kadın katılımcılar içerisinde bilgi, iletişim, deneyim ve paylaşımı güçlendirilmeyi, amaçlamaktadır. Kadınların politik, ekonomik ve kentsel yaşamın idaresinde söz sahibi olmalarını, kentsel yaşam içerisinde bulunma ve kente aidiyet duygularını oluşturmak, kadınların yönetsel, yerel ihtiyaç ve sorunlarını göz önüne alarak taleplerinin tespit etmek, sorunlar ve eksikliklerinin çözümüne ilişkin yerel proje ve politikaların oluşumunda rol almak ve bu öneri ve kararların yetkili birimlere ulaştırılması, kentte etkili bir temsiliyet amaçlamaktadır. Katılımcıları bağımsız kadınlar, kamu kurumları, vakıflar, dernekler, meslek odaları, mahalle birlikleri, sendikalar, sivil toplum örgütlerinden oluşmaktadır (Akman, 2010:397-400).

Van Belediyesi 2012 de büyükşehir vasfı edinerek 2014 yerel seçimlerinde büyükşehir düzeyinde seçimlere katılmıştır. Van Belediyesi olarak Van Büyükşehir Belediyesi bünyesinde ilk kez Kadın Politikaları Daire Başkanlığı, oluşturulmuştur. 2015 Ocak ayında çalışmalarına başlamıştır. Bünyesinde, iki kurum bulundurmaktadır. *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Kadın Eğitim ve Araştırma ile Kadın Ekonomisini Geliştirme müdürlükleri*. Öncelikli çalışmaları tüm belediye personelleri arasında cinsiyet eşitliği eğitimleri olmuştur. Kadına yönelik şiddet içerikli, cinsiyetçi ve ayrımcı yaklaşımların ortadan kaldırılması, koruyucu uygulama politikaları ile bu yönde yapılan çalışmaları geliştirmek öncelikli çalışma

esaslarıdır.¹⁰³ Kadınların toplumsal, ekonomik, sağlık ve kültürel açılardan desteklenmesi ve korunması amacıyla yeni projeler hayata geçirilmiştir. Belediye bünyesinde Maya kadın yaşam merkezini oluşturulmuştur. Çocuk alanı ve atölyeleri bulunan kadın sığınma evi açılmıştır¹⁰⁴. 2015 yılı kadın politikaları daire başkanlığı; bünyelerinde, Kadın Ekonomisi Geliştirme Müdürlüğü, Kadın Eğitim öğretim ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele birimlerinin olduğunu aktarmıştır. Kadınlara yönelik birçok kursun kadın yaşam merkezinde kurulduğunu, kadın dostu kent ve kent yönetimi açısından örnek oluşturmak istediklerini açıklamıştır. Şehrin mimari yapısı ve planı oluşturulurken kadına yönelik duyarlı, kadını toplumsal oluşumlar içerisinde yer alabileceği, kentin yönetimine ihtiyaç ve taleplerini aktaran kenti cinsiyete duyarlı hale getirmeyi hedeflediklerini arasında yer aldığını kamuoyuyla paylaşmışlar. Daire başkanlığı bu politikalar doğrultusunda anketler, kadına yönelik çok sayıda saha taramaları ve nihayetinde raporlar hazırlayacaklarını belirtmiştir¹⁰⁵. İpekyolu Belediyesi bünyesinde sahada ve kurum bünyesinde çalışmalara katılmış uzmanlarla yapılan görüşmelerde bu raporlamaların hazırlandığı aktarılmıştır. Tüm çalışmalarda raporlama yapıldığı ve yazılı data gerçekleştirildiği belirtilmiştir. 2016'da kapatılan birim 2019 seçimi ile tekrar açılmıştır. Bu süreçte yer değişimi ve belediye binasının taşınması dolayısıyla bu raporların arşivlendiğini belediye web çalışmalarının sürdüğünü belirtmiştir. İpekyolu belediyesinin önemli bir çalışması maya kadın yaşam merkezi olarak aktarılmıştır. Maya kadın çalışması olarak aslında 2008'de İsviçre Basel Derneği ve Bostaniçi belediyesi ortak çalışması olarak hayata geçirilmiştir. Bir çamaşırhane olarak başlayan proje kadınları burada zaman geçirme sebebi oluşturabilecek ayrıca göç almış getto bölgesinde kadınlara hijyen açısından bir yardım olmuştur. Sonrasında belediye tarafından yaptırılan yaşam kompleksi ile bir yaşam merkezi olarak kurulmuş sadece 2015 yılı yaz kurslarında 300 kadın kursiyere mesleki kurs hizmeti sunulmuştur. (İpekyolu Belediyesi Kadın Politikaları dairesine bağlı müdürlükte projelerden sorumlu uzman personeller ve müdürlerle görüşmeler, 12.06.2019). Kurs devam ederken 3 ile 6 yaş arası çocuklara Yaşam

¹⁰³ <http://www.hurriyet.com.tr/kadin-politikalari-daire-baskanligi-calismalarina-basladi-37043382>
Erişim Tarihi: 10.05.2019

¹⁰⁴ <https://dogruhaber.com.tr/haber/305905-maya-kadin-yasam-merkezine-buyuk-ilgi/> Erişim Tarihi: 14.06.2019

¹⁰⁵ <http://www.milliyet.com.tr/kadin-politikalari-daire-baskanligi-van-yerelhaber-581965/> Erişim Tarihi: 10.05.2019

Merkezinde kreş hizmeti çocuk oyun alanı imkânı sunulmuştur. Ayrıca kısa film festivalleri, anne sağlık seminerleri, kadın emeği pazarı gibi önemli çalışmaları bulunmuştur. Kadın emeği pazarının kuruluşu şöyle aktarılmıştır: DAKA'ya İpekyolu Belediyesinin bir proje olarak sunduğu bu çalışma Bostaniçi toplu konut bölgesinde yapılmıştır. Kapalı mekân olan pazar alanında, altyapı çalışması, mekânsal düzenlemeler gerçekleştirilmiş, 90 kadın girişimciye kurs belgesi verilmiştir. Psikolog, sosyolog, projede destek sunacak birim personellerine eğitim verilip mülakat yöntemi ile seçilmiştir. 2016 Kasım ayında Van ve İlçe Belediyelerine kayyum atanırken Kadın Politikaları Daire Başkanlığı kapatılmış personellerin sözleşmeleri sonlandırılmıştır. Kadın Emeği Pazarı Projesinin kayyum döneminde de devam ettiği, sonrasında ekonomik kriz sebebi ile esnafın ürünün hammaddesinin maliyetlerini karşılayamadıklarını bu sebeple de kısa süre önce kapatıldığı belirtilmiştir (Kadın Daire Başkanlığı projelerde yer almış uzman personellerle görüşmeler 12.05.2019). 2014 yılında hayata geçen Rojin Kadın Yaşam Merkezi Van'ın göç sonrası imara açılan bölgesinde kurulmuştur.¹⁰⁶ İpekyolu Belediyesi tarafından kurulan bu merkezde çoğunluğunun okuma yazma bilmediği bu bölgede öncelikli olarak okuma yazma kursları, bıçkı atölyeleri, dikiş nakış kursları kreş hizmeti sağlık seminerleri verilmiştir. Kadını kent yaşamı içerisine almaya yönelik bir merkezdir. Maya Kadın Yaşam Merkezi 2018'de kadın giysileri, el sanatları, dikiş nakış, çocuk gelişimi, trikotaj alanlarında 200 kursiyeri belge almıştır. Kroşe örgü, takı tasarımı ve taş tıraşı alanında İran asıllı eğitmenler tarafından kursiyerlere eğitim verilmiştir. Ayrıca teknik lise ortak çalışması ile aşçılık alanında 150 kursiyere el becerisi kazandırılmıştır. Toplamda yaz kursunda 3.000 katılım gerçekleşmiştir. Öte yandan 2019 yılı İçin İŞKUR ile birlikte yürütülen yeni kurslar başlamış bu kurslarda kreş ücreti 660 TL verilmektedir.¹⁰⁷ Geçmişten günümüze dar gelirli ailelere nakdi ayni yardımlar yapılmıştır. Fakat anlamlı ve sürdürülebilir çözümleri son yıllardaki projeler gerçekleştirmiştir.

¹⁰⁶ <http://www.sivilsayfalar.org/2017/07/02/van-buyuksehir-belediyesi-rojin-kadin-yasam-merkezi-kapatildi/> Erişim Tarihi: 11.05.2019

¹⁰⁷ <https://www.haberturk.com/van-haberleri/67540102-maya-kadin-yasam-merkezinde-yeni-donem-kurslar-basladi> Erişim Tarihi: 11.05.2019

Edremit Belediyesi 2014 ve 2015 de kadın politikaları müdürlüğü bünyesinde öncelikle 20 mahallede veri toplama ve analiz etmekle işe başlamıştır. Sosyo-ekonomik durum tespiti, şiddete maruz kalınmasına yönelik saha çalışması, temel ihtiyaçları belirlenerek tam katılımcı bir yönetim oluşturmak istenmiştir. Sağlık ve eğitim açısından çalışmalar yapılmakta, şiddete yönelik önleme çalışmaları başlatılmış çağrı merkezi oluşturulmuştur. Kadın bedeni üzerine ve şiddete karşı bilinçlendirme materyalleri basılarak halka dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Temel politikaları ekolojik, demokratik, kadın özgürlükçü ve eril baskının dışında tam katılımcı bir anlayış ile kadına yönelik üretici, tüm şiddet çeşitlerini önleyecekleri bir alan oluşturmanın temel ilkeleri olduğu aktarılmaktadır. Belediye genel politikası başkanlık tarafından şöyle aktarılmaktadır: “*Edremit’te kadını yaşam alanlarının tümüne katarak eşit ve özgür bir yaşam biçimi en başından örülecek şiarıyla başlanmıştır*”. Yaşam Ağacı (Dara Jinê) Projesi yine kamuoyuna duyurulmuştur. Çiftçilik üzerine seminerler verileceği, öncelikle bir sosyal tesis yapılacağı, alt ve üst yapı çalışmalarını tamamlayarak, halk eğitim merkezleri ortak çalışmaları ile süs bitkileri yetiştiriciliği, seracılık, fidan üretimi vb. konularda kurslar düzenleneceği kamuoyu ile paylaşılmıştır. Sosyo-ekonomik, ekolojik bir proje ile kadınların yaşam alanlarını genişletmek toplum içerisinde kalıcı ve sürdürülebilir çözümler bu proje amaçlarındandır.¹⁰⁸ Edremit Belediyesi 8 tane Aile Danışma Merkezi (ADEM) kurmuştur. İlk etapta 8 adet olarak açılan ADEM’ler 2018 yılında 16 adete ulaşmıştır. Her mahalleye bir aile destek merkezi hedefi ile hareket edilen bu projeden 16 bin kadın faydalanmaktadır. Esentepe, Edremkent, Eminpaşa, Şabaniye, Çiçekli, Süphan gibi üçra denilecek mahallerde bu merkezler ilk önce ve bazısında birden fazla ADEM kurulmuştur.¹⁰⁹ 2018’de toplam da 1016 kadına kurs verilmiştir. Okuma yazma, bilgisayar, el sanatları, kreş, giyim, Kuran’ı Kerim kursları verilmektedir. Eğitim ve mali destek sağlayan bu kurslara ait üretilen tüm malzemelerin satışlarından elde edilen ücretler kadınlara tahsis edilmiştir. Aile ve sosyal politikalar bakanı tarafından örnek olarak Türkiye geneline yayılması gereken güzel bir uygulama olarak belirtilmiştir. Edremit belediyesinin kendi öz kaynakları

¹⁰⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/edremit-belediyesi-kadin-veri-tabanini-acikladi-37130955> Erişim Tarihi: 16.01.2019

¹⁰⁹ <http://www.sehriyagazetesi.com/genel/edremit-belediyesi-ademi-hizmetin-merkezine-aldi-h48704.html> Erişim Tarihi: 15.01.2019

ile kurdukları bu merkezlere tüm kadınların katılımı hedeflenmektedir. Dönem kapasitelerinin üstünde başvuru olduğu, yedekte bekletilen bir sonraki döneme aktarılan kursiyerlerinin mevcut olduğu bildirilmiştir.¹¹⁰

Tuşba Belediyesi tarafından 2014'ten bu yana iki adet aile ve çocuk merkezi kurulmuştur. Çocuklara ve gençlere yönelik eğitim kursları, kadınlara yönelik giyim ve dikiş nakış kursları verilmiştir. Sayı görece öteki ilçelere nazaran daha azdır. Belediye bünyesinde Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü bulunmaktadır. Yaşlı ve engelli bürosu ile Aile Hizmetleri Bürosu olarak geniş kapsamlı bir yönetmelikle yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kapatılmış olsa da il genelinde 2005'e kadar birçok çalışma gerçekleştirmiştir. Köy Hizmetlerinde görev alan personellerle yapılan görüşmede yirmi yıllık çalışmaların içerisinde bilfiil bulunduklarını, en ücra bölgelere kadar özellikle sağlık amaçlı kimi zaman görevleri dışında gönüllülük esaslı hareket ettikleri bildirilmiştir. Yine kilim atölyeleri ve teçhizatları araçların çıkamadığı yerlere kadar götürülerek, kadın, çocuk ve ihtiyaçlara öncelik verildiği aktarılmıştır. (Yasa ile kapatılıp yerel birimlere bağlanan Köy Hizmetleri personelleri ile görüşmeler 14.06.2019).¹¹¹

3.3 Sivil Toplum Kuruluşu Çalışmaları

Dünya genelinde gerçekleşen hızlı değişimlerle yönetim biçimleri, insanların beklentileri doğrultusunda hali hazırdaki ihtiyaçlara göre değişmektedir. Yönetişim artık bir zorunluluktur. Global bir köye dönüşen dünyamız gibi yönetimde global bir tekliği yani tüm bileşenlerin hem ayrıldığı hem de bir arada hareket ettikleri bir yönetim ve karar alma mekanizmasına gerek duymaktadır. Dünya da katılımcı, çevre dostu, üretime katkısı olan ve sürdürülebilir kent yönetimleri oluşturulmaya çalışılmaktadır (Küçük ve Akpınar, 2018: 120-126). Ülkemizde bu yönlü katılımcılığa duyulan istek mevcut, ilerlemeler kat etmekte fakat gelişmekte olan tüm ülkelerdeki gibi istenilen düzeyde değildir. Yönetişim ve katılımcılığı sağlayabilmenin en önemli parçası halkın daha çok kesiminin yönetime dâhil

¹¹⁰ <http://www.milliyet.com.tr/edremit-te-adem-ler-yayginlasiyor-van-yerelhaber-2531846/> Erişim Tarihi: 15.01.2019

¹¹¹ Köy hizmetlerinden emekli 2 erkek memur ile görüşme sağlanmıştır. Smmm Neslihan Bozbay Karakoyun ofisinde görüşme gerçekleştirilmiştir. Hizmet yılları 20 ve 30 yıl olarak belirtilmiştir.

edilmesidir. Halkın taleplerini gerçekleştirmekte destek olabilecek, katılımcılığı tabana yaymakta önemli bir yeri, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve birlikler oluşturmaktadır. Söz konusu durum kadına yönelik hangi alan olursa olsun kurumların paydaş olması yönetim ilkesi için önemlidir. İlimizde de tüm meslek odaları, birliklerin temsilci kurumları, dernekler, vakıflar, kooperatifler, ticari kurumlar, sanayi bölgeleri, merkez kamu kurumlarının tüm taşra birimleri vb. ve ulusal, uluslararası önemli sivil toplum kuruluşları mevcuttur. İlimizde çalışmaları mevcut olup özellikle kadına yönelik çalışmalar konusunda önemli gördüğümüz örneklem açısından çalışmamızı destekleyecek kuruluşlarla görüşme sağlanmıştır. VANSİAD Van Sanayi ve İş Adamları Derneği (1994) tarafından 2004 de İş Geliştirme Merkezi (İŞGEM) kurulmuştur¹¹². VANSİAD Yönetim Kurulu ile görüşme gerçekleştirilmiştir. İŞGEM ticari işletmeler açısından filizlenip kök salmak için çıkabilecekleri mükemmel bir fidanlıktır diye özetlenmiştir. Kuruluş aşamasında fizibilite çalışmaları, yer tahsisi kendi deneyimledikleri tüm girdi ve çıktıları yeni girişimcilere danışmanlık yaparak aktarmaktadırlar. Kadın girişimcilere öncelik verildiği belirtilmiştir. Girişimcilerin merkezde kuruluşunu gerçekleştirirken puanlama sisteminde kadın olması halinde artı puan eklendiğini aktarılmıştır (İŞGEM Yönetim Kurulu üyesi ile görüşmeler 01.05.2019). Dünya Bankası desteği ile kurulmuş olan İŞGEM, KOSGEB'e tahsis edilmiş arazi üzerinde 200.000 bin metre kare üzerinde 11.400 metre kare alanda kapalı alana, bir işletmenin ihtiyaç duyabileceği tüm imkânlarla sahiptir¹¹³. On farklı kurumla iş birliği yapılmaktadır. Ayrıca diğer ticari sahalarla görüşmeler gerçekleştirilmektedir. İŞGEM de 60 girişimci yeri mevcuttur. Kuruluşu gerçekleştirilip bünyemizde 3 yıl çok zorunlu hallerde 5 yıl bulundurulmaktadır. Alt yapı ve kuruluş yeri bulmaları için gerekli danışmanlıklar gerçekleştirmektedir.

İŞGEM bünyesinde kurulmuş bir firmaya organize sanayi bölgesinde yerleşimi için öncelik tanınmaktadır. İŞGEM kurucu derneğinin hiç kadın üyesi bulunmamaktadır. İlimizde hizmet üretiminin çok olmasından sanayi ürünü üretimi yeterli düzeyde olmadığı kadını yeteri kadar üretime katamadıkları İŞGEM yönetim

¹¹² <https://www.vanisgem.com.tr/hakkimizda/> Erişim Tarihi: 30.04.2019

¹¹³ <https://www.vanisgem.com.tr/> Erişim Tarihi: 05.06.2019

kurulu tarafından belirtilmiştir. Avrupa Birliği ile yürüttükleri iki ayrı kadın projelerinin tamamlandığı bildirilmiştir (İŞGEM Yönetim Kurulu Üyesi ile Görüşmeler 01.05.2019). Van Yaşam Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi (YAKA-KOOP) kentte kadın çalışmaları açısından farklı projeler yürüterek aktif bir şekilde yöre kadınına ulaşabilmiş bir kuruluştur. 2002 yılında 29 kadının bir araya gelmesiyle Van'da kurulmuş olan ilk kadın örgütüdür ¹¹⁴. Daha sonra sayıları 57'ye kadar çıkmıştır. Ev eksenli çalışan kadınların ürünlerinin pazarlanmasına, kendi aralarında diyalog kurmalarına ve örgütlenmelerine yardımcı olunmuştur. Göçle Van'a gelen kadınlara sağlık, okuma-yazma, iletişim, el becerileri nakış dikiş, trikotaj, bakır, takı, kuaförlük gibi alanlarında eğitimler düzenleyerek onları biraz daha hayatın içine katmaya ve uyum süreçlerini kolaylaştırmak temel amaçlarıdır. Ayrıca şiddete uğrayan kadınları psikolojik ve hukuki destek alabilecekleri kurumlara yönlendirerek danışmanlık hizmeti verilmiştir. Kooperatif herhangi bir mali destek almamıştır.

Kooperatif kanun hükmünde kararname ile kapatılmıştır. Kapanmadan önce kadın istihdamına yönelik bir proje hazırlanmış ve proje 2016'da bitmiştir. YAKA-KOOP aktivistleri açıklaması şöyledir; Proje bitti ve projeyi gerçekleştirmek için Avrupa Birliği'nin hibe programları vardı bunlara başvurmayı düşünüyorduk fakat biz başvuru yapmadan Avrupa Birliği Türkiye'ye yürüttüğü tüm çalışmaları durdurduğu için bu projemizi maalesef gerçekleştiremedik. Yemek üretimi ve perakende satışı ve bu çerçevede açılan bir lokantamız vardı. Ayrıca aşçılık ve servis üzerine uygulamalı dersler de veriyorduk. Lokanta yemekleri işyerlerine servis de dahil olmak üzere tamamen kadın emeği ile gerçekleştirilen ve rağbet gören bir mekân halindeydi (YAKA-KOOP aktivistleri ile yapılan görüşmeler 15.04.2019). Van Kadın Derneği (VAKAD) kadının sosyal ekonomik, kültürel, bireysel, politik ve toplumsal alanlarda güçlenmelerini her türlü desteğin sağlanması amacıyla 9 Nisan 2004'te Van'da kurulmuştur. VAKAD yerelde profesyonel şekilde kadınlara danışmanlık hizmeti vermek, toplumsal alanı, özelde kadınları ve kadının insan hakları konularında bilinçlendirme çalışmaları yapma doğrultusunda hareket

¹¹⁴ <http://www.yakakoop.org/yakakoop-faaliyetleri/> Erişim Tarihi: 01.04.2019

etmiştir.¹¹⁵ Ulusal ve uluslararası katılımlı birçok platform, konsey, kurul, çalışma grubu ve bu ağlar içinde aktif yer almıştır. İl özelindeki kadın sorunlarını Türkiye ve Dünya genelinde platformlara taşımıştır ve çözüm yolları üretilmesinde ve bunların uygulanmasında rol almıştır. Baro ile birebir çalışarak saha da kadına şiddet konusunda aktif yer almıştır. 40 kapasiteli kadın sığınma evi ve bünyesinde çocuk oyun alanı aktivite alanı bulundurmıştır. VAKAD aktivistleri kapatılmış olmalarının onları toplumdan ve toplumsal çalışmalardan koparmadığını bireysel başvuruları olarak kadına destek konusunda aktif çalıştıklarını fakat özellikle sığınma talepleri için kadınları valilik bünyesi sığınma evlerine yönlendirdiklerini aktarmıştır. Yılda 300 dolaylarında şiddet mağduru kadına ulaşıp toplamda 18.000 kadına destek sağlanmaktaydı. Kapatılmadan önce derneklerine bağlı 30 çocuğun okul öncesi eğitim alabildiği bir merkezleri yer almıştır. Sığınma evinin kapanışı ile zaten mağdur olan kadınların daha da mağdur edildiği aktarılmıştır (VAKAD aktivistleri ile görüşmeler 22.06.2019). Bostaniçi Kadın Kooperatifi (BİKAD-KOOP), 2004 yılında yedi kadın kurucu ile kurulmuştur. Üretimde ağırlıklı olarak kilim ve dikim atölyeleri yer almıştır. Ayrıca yemek ve hamur işi imalathanelerinde reçel, salça ve içli köfte üretimi gerçekleştirilmiştir. Kendi işyerlerini açmak isteyen kadınlara girişimcilik için destek eğitimleri ve danışmanlık hizmeti verilmiştir. Kooperatifimiz girişimcilik eğitiminden sonra proje nasıl hazırlanır, KOSGEB veya Avrupa Birliği destekli hibe programlarından nasıl faydalanılır gibi danışmanlık hizmetleri vermiştir. Kentte satış yapılacak işyerleri ile kadınların ürettiklerini ücretlendirmesine katkı sağlanmıştır. Kapatılan kooperatifimizde malzemelerimize kilit vurulmuş, çürümeye yüz tutmuştur. 2016 Kasım ayından bu yana kapatılmış, dava süreci beklenmektedir. Herhangi bir materyali almak veya kullanma hakkımız yoktur. Eko-jin yine bir projemizdi. (BİKAP-KOOP kurucuları ile görüşmeler, 05.05.2017). Van Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler Odası (VAN SMMM) yerinden edilmiş kadınlara yönelik 2017 yılında Bilgisayar ve Muhasebe kursları verilmiştir (SMMM Odası Başkanı ile Görüşmeler 01.05.2019).

¹¹⁵ <http://www.5harfliler.com/zozan-ozgokce-ile-roportaj-kapatilan-van-kadin-derneginden-yukselen-mucadeleci-ses/> Erişim Tarihi: 16.06.2019

3.4 Avrupa Birliğine Bağlı Projeler, Çalışmalar

Avrupa birliği üyesi olma yolunda ilerleyen ülkemiz AB genişleme politikası gerekliliklerini yerine getirerek Avrupa Birliği asil ülkeleri arasına girebilir. Bu gerekliliklerle birlikte, şartları sağlayabilmek için mali desteklerle AB'ye aday ülkeleri AB standartları, kuralları ve politikalarına uyumlu hale getirip böylece vatandaşları olma yolunda ilerleyen toplumların yaşam kalitesini sağlamaktadırlar. AB üyeliğine aday ülkeler arasında mali desteklerden en fazla payı Türkiye almaktadır. AB projelerinden 12 tanesi ilimizde doğrudan uygulanmaktadır. Bunlar kısaca; Avrupa-Türkiye İş Merkezleri Ağının Genişletilmesi Projesi Van da 500 ve üzeri girişimci ve KOBİ ülkemizde ve dünya geneline açılacakları danışmanlık ve eğitimler verilmiştir. 100 girişimci kendi işyerini kurmuştur. 150 girişimciye bu proje ile yatırım ve iş planı hazırlama aşamasında destek sunulmuştur. Bu proje döneminde toplamda 7.360 kişinin iki bini kadın girişimcidir. Bu girişimciler 50'den fazla konu hakkında eğitim almıştır ¹¹⁶. Dezavantajlı kişilerin entegrasyonu için istihdam ve sosyal destek hizmetleri koordinasyon ve uygulama modeli (teknik destek ve tedarik sözleşmeleri) 2016 Kasım ayında tamamlanmıştır. Belediyeler birliklerinin faydalandığı bu proje işgücüne katılımı amaçlamıştır. 5.099,150 Avro destek sağlamıştır. 12 belediye bünyesinde 4444 dezavantajlı birey topluluk iş programları işini başlat projesi, istihdam garantili meslek eğitimi programlarına yönlendirilmiştir. 8.249 dezavantajlı kişi kayıt altına alınıp %64,6'sı kadınlardan oluşmaktadır. Yine Van İŞGEM projesi daha önce ele alındığından kısaca 2016 yılında 15 yıllığına uzatılmıştır. Projeye fiziksel kapasitelerin arttırılması ekipmanlar piyasa analizi fizibilite çalışmalarını kapsamaktadır. Ortaokul düzeyinde kız öğrencilerin devamlılıklarının arttırılması projesi, en önemli projelerden biri olarak gördüğümüz bu projenin amacı; okulu bırakanları tekrar okul hayatına kazandırmak, teknik eğitim öğretim okullarını daha istenilebilir kılarak düz lise ve orta öğretim dediğimiz öğretim birimlerine seçenek oluşturmaktır. Projenin amacı; mesleki yeterliliği arttırmak, okulu terk etme oranını azaltmak, anne ve babaların kız çocuklarını okutmanın hayati önemini kavramalarını sağlamak, bilinç oluşturarak

¹¹⁶ <https://rekabetcisectorler.sanayi.gov.tr/tr/cati/?bref=PROJE&kref=Kapasite%20Geli%C5%9Firme&sref=Avrupa%20%E2%80%93T%C3%BCrkiye%20C4%B0%C5%9F%20Merkezleri%20A%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20Geni%C5%9Fletilmesi%20Projesi> (Erişim Tarihi 01.05.2019)

teknik liselerdeki kız çocuğu sayısını arttırmaktır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için, üniversitelerin, kamu kurumlarının, belediyelerin, sosyal tarafların, ebeveynlerin, STK'ların tümünün katılımı ile etkinlikler gerçekleştirilmesi, duyarlılık geliştirmesi, burs imkânları vb. kampanyalar gerçekleştirilmiştir ¹¹⁷. Avrupa Birliğinin üye olacak ülkelere üyelik sürecinde uyum paketleri bulunmaktadır. Bu paketlerde yer alan kalkınma destekleri başta kamu kurumları belediye, STK, dernek, vakıf iş birliği topluma iletilmektedir. 2007 yılında kurulan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) AB ve uluslararası kurumların sağlayacağı finansmanları kırsal bölgelerimize kalkınma amacıyla aktarımını sağlamaktadır. 2008'de IPARDI ve IPARDII programları dâhilinde hibe programlarla tarımsal alanlarda ekonomik kalkınma amaçlanmaktadır. 2021'e kadar eylem planları yer almaktadır. IPARDI seviyesinde ilimiz için sunulan projenin hibe destek yüzdeliği ilk dönemlerde %65 iken şu anki mevcut durumu %55'tir. IPARDII kapsamında TKDK inisiyatifi ile seçilen tamamen AB kaynaklı bu kalkınma eylemi içerisinde, çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve iş geliştirme, tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, tarımsal işletmelerin fiziki varlıklarına yönelik yatırımlar ve şu an başvuruları alınan çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alanları yer almaktadır. Türkiye'nin kırsal kalkınmasını hedefleyen bu hibe ve kredi programları içerisinde Van ve özelinde kadınlar paylarını şu oranda almıştır. Artı 10 ya da 15 puan ile kadın girişimcilerin projeleri pozitif ayrımcılıkla öncelemektedir. 2012 yılında ilk kez proje almış olan ilimizde 2015 verilerine göre 220 başvuru mevcuttur. 138 sözleşme imzalanmıştır. 71 milyon yatırıma öncülük edilmiştir. 15 milyon hibe destek verilmiştir. 13'ü Merkez 12'si Edremit olmak üzere Van merkezde 25 proje bulunmaktadır. 2012 ile 2015 arasında toplamda 261 kişi istihdam olanağı sağlanmıştır. Kadın girişimcilerin 2015 yılında 23, 2018 sonu itibarıyla sayıları 24'tür. Kadın girişimciler bu yarısı hibe olan program ile arıcılık, kırsal turizm ve süt ürünleri alanlarında yatırımlarını katlayıp gelir elde etme imkânı elde etmiştir. Hibe destekten 4.5 5 milyonu bu 24 kadın girişimciye aktarılmıştır. Bu da %30'a tekabül etmektedir. Ata mirası meslekler ve tarımsal alanlardan aromatik bitkiler gibi farklı meslekleri desteklemektedir. Tarım ve Orman İl Müdürlüğü bünyesinde İŞKUR ve Halk Eğitim

¹¹⁷ <https://www.avrupa.info.tr/tr/proje/dezavantajli-kisilerin-entegrasyonu-icin-istihdam-ve-sosyal-destek-hizmetleri-koordinasyon-0> (Erişim Tarihi: 20.04.2019)

Merkezleri eğitimcileri ile kırsal alan desteği için mesleki kurslar açılmaktadır. Yeni proje hibe edilecek alanlarda mesleki beceri oluşturacak bu kurslar başvuru şartlarında girişimcilerin daha fazla hakka sahip olmalarını sağlamaktadır (TKDK kurum görüşmeleri 8.05.2019). Kırsal kalkınma kooperatifleri de özellikle kadınlara danışmanlık yapmaktadır. İl özelinde kırsal kadının kalkınmasına yönelik Tarım ve Orman İl Müdürlüğü projesi bulunmaktadır.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının Van iline yönelik çalışmaları mevcuttur. Bu çalışmalardan önemli bir projede Van tekstil kent projesidir.

Tekstil Kent Projesi: 2018 sonu itibariyle 15 firmamız mevcuttur. 2400 toplamda istihdam gerçekleştirmiştir. 2019 Haziran sonu itibariyle 15 firma çalışmalarına devam etmektedir. 2019 Haziran sonu itibariyle personel sayısında değişiklik mevcut değildir. Yarı zamanlı çalıştırılan personel mevcut değildir. Tek vardiya çalışma yer almaktadır. Tüm personellere eşit ücret ödenip tam zamanlı çalıştırılmaktadır. Kadın istihdamında İŞKUR'dan personel alımı ve iş başı eğitim desteği alınmıştır. Bunlar dönemsel desteklerdir. Alınan personellerden bir iki personelin ev hanımından oluştuğu geriye kalan personellerin tamamının bekâr olduğu ve bu sebeple kreş, gündüz bakım evi, emzirme odası gibi bir alanlarının mevcut olmadığı aktarılmıştır. İstihdam edilenlerden %30-35'i erkek, %65-70'i kadındır. İş alanı olarak kadına daha uygun bir alan olduğu için kadınlar tercih edilmektedir. Ayrıca kadınların eli daha yatkın olduğu için kadın personel daha çok tercih edilmektedir. 2018 yılı ve 2019 yılı haziran sonu itibariyle %70 kapasite ile çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Hedeflenen kapasite %100 hedeflenen işçi sayısında %20 artış olarak belirtilmiştir. Çalışan kadın işçilerin çalışma yaşları 16'dan başlamaktadır. İç piyasaya sürülen malzemelerin üretiminde bu yaş aralığı 16'da başlamakta dış piyasaya ihracat yapan kadın işçilerin yaş aralığı 18'den başlamaktadır. Kadınlar işçilerin ağır işlerde çalışmaması yönünde bir cinsiyet eşitliği uygulanmaktadır (Tekstil Kent yönetimi ile görüşmeler, 18.08.2019).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarihten günümüze kentleşmeyi dar bir tanımla ele alıp, sadece kentli nüfusun artışı olarak görmenin eksik bir kavrayış olduğunu biliyoruz. Kentleşmeyi oluşturan faktörler, bir toplum yapısında meydana gelen toplumsal ve ekonomik yapının değişim ve dönüşümüdür. Toplumsal alandaki değişimin yaşandığı mekânlar, yaşam alanları kadınları derinden etkiler. Kadınların tarihsel süreçte çalıştıkları alanlar ülke ekonomisine artı değer girdisi alanlarıdır. Üretime katkıları kayıtsız ya da kayıtlı işgücü olsun muazzam bir etki ve taraf olmuştur. Kayıt dışı olarak verilen ev işi emeğinden tutun, ekonominin her alanını, çalışma koşulları ve bunlardaki sorunların ele alınması, kentlileşmeyi oluşturan etkenleri ve ekonomideki dengeleri kadın emeği dönüştürecektir. Kadının kent yaşamında istihdam alanı içerisindeki emeği toplumsal cinsiyet meselesi ile ele alınmıştır. İstihdam alanındaki kadın ve erkek katılımı rakamsal verilerle aktarılırken, kadının toplumsal hayat içerisindeki varlığı çalışmamızın kapsamı içinde aktarılmaya çalışılmıştır.

Tarihsel süreçte kadının kentlerle ilişkisini irdelemek, kentlerin oluşum süreçlerini ortaya koyabilmek ve emeğin kentlerdeki görünümünü aktarabilmek açısından önemlidir. Kentin oluşumu sermaye ve üretim ilişkisiyle doğrudan orantılıdır. Öte yandan üretimin farklılaşması kentlerin sosyal girdilerini dönüştürmektedir. Bu dönüşümler nüfusun yer değişimini de meydana getirmektedir. Kadının çalışma hayatındaki rolünü, göçleri ele almadan aktarabilmek mümkün değildir. Kadın tarihin her döneminde aileyi temsil etmiştir. Bu temsil zamanla kadının zorunlu sorumluluğu olarak kök salmıştır. Kadın iş hayatında, sosyal hayatta, temel besin zinciri ihtiyaçlarında bile önce çocuk bakımı, ev işi, yaşlı bakımı, yemek ve sonrasında ücretli işi, sosyal faaliyeti, temizlik ihtiyaçları vb. toplumsal yaşama katılımı gelir. Toplumun ekonomik kalkınma maliyeti ele alındığında ilerlemeyi kadınların sırtladığı görülmektedir. Kapitalist ekonomi modelinde sermayenin büyümesi en öncül faktör olarak görülmektedir (Gencoğlu, 2012: 100-104). Enformel ekonomiyi sayısal verilerle gördüğümüz kadarı ile dünyada ülkemizde ve Van ilinde en çok kadınlar oluşturmaktadır. Kayıt dışılık iş sektörü için maliyetleri düşürmekte ve kar oranını arttırmaktadır. Bu çalışma koşullarını dar gelirli, düşük eğitimli ve dezavantaj grubundaki bireyler kabullenmektedir. Güvencesiz ve düşük

ücretli çalışmayı ise en çok kadınlar oluşturmaktadır. Kayıt dışı istihdam güvencesiz işçilik, düşük ücretler, ekonomik organizasyonlarda dönüşüm, üretim biçimlerinde değişim ve toplumsal bir dizi sonuçlar oluşturmaktadır.

Kırsal kesimi ele aldığımızda geçmişten bu yana kadın ve kadın emeğinin bu alanlarda fazlasıyla kayıt dışı olduğu görülmüştür. Kadın sorunlarını görmek, irdelemek, çözüm odaklı politikalar üretmek, gelişmişlik düzeyi ile paralel seyretmiştir. Üçüncü dünya ülkeleri olarak adlandırılan ülkelerde halen eşitsizliğin yüksek rakamlarda olduğunu ILO raporlarında görmekteyiz. AB ülkelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği konularında bir hayli ilerleme kat edilmiş olduğu yine toplumsal cinsiyet eşitliği raporunda görülmektedir ¹¹⁸ ¹¹⁹. Gelişme raporları göstergelerine dayanarak, Türkiye'yi üçüncü dünya ülkeleri arasında ele almak gerekir. Toplumsal cinsiyet raporuna göre Türkiye dünya üzerinde 149. Ülke olmuştur. Kadın erkek fırsat eşitliği konusunda yapılan uluslararası antlaşmalar ülkemizde de önemli sonuçlar doğurmuştur. Bunlara paralel yapılan yasal düzenlemeler formel ekonomide kadının çalışma alanlarını ve analık haklarını düzenlemede önem arz etmiştir. Kadının çalışma alanındaki varlığında özellikle medeni durumda en büyük eşitsizlik Türkiye'de mevcuttur. Bu durum Van ili için analiz edilecek olursa tekstil kent örneğinde olduğu gibi 2400 kişi içerisinde 2 annenin oluşu evli kadının çalışma alanında olmadığını göstermektedir. Ev eksenli çalışan sayısının 2018 SGK verilerine göre 11 kişi olması bu alanda kayıtlı istihdam oranının ne kadar yetersiz olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde karar alma, yönetim ve sivil toplum alanlarında sayısal veriler toplanarak kadınların katılımı aktarılmıştır. Bu alanlarda kadının çok az var olduğu görülmektedir. Özellikle yasama ve yürütme alanında kadın temsili halen çok azdır. Merkezi yönetimden taşraya atanan yöneticilerde vali örneğindeki gibi kadın sayısı yok denecek kadar azdır. Türk Tabipler Birliği, Devrimci İşçi Sendikası Konfederasyonu, Kamu Emekçileri Sendikası Konfederasyonunda kadın temsil oranının daha fazla olduğunu görmekteyiz. Türk Odalar ve Borsalar Birliği çalışma

¹¹⁸ <https://tr.euronews.com/2018/12/21/cinsiyet-esitligi-raporu-turkiye-149-ulke-arasinda-130-uncu-sirada> Erişim Tarihi: 20.08.2019

¹¹⁹ <https://www.oecd.org/gender/balancing-paid-work-unpaid-work-and-leisure.htm> Erişim Tarihi: 30.07.2019

alanında önemli bir sivil toplum kuruluşudur. Yönetim kurulu ile birlikte 29 kurulu mevcut ve bir kurulu kadın çalışma kurulumudur. Bu kurulların kadın kurulu hariç tutulduğunda sadece 5 kadın temsilcinin olduğunu bunlarında basın, dış ilişkiler gibi basında yer alan bölümlerinde yer alması düşündürücüdür. Kadının ticaret alanında özellikle yönetsel olarak var olmadığı analizini ortaya koymaktadır.

Kırsal alandaki üretimin büyük ölçekli üretim modeline geçmesi Türkiye’de çok geç tarihlere dayandığından kentleşme de buna paralel olarak halen oluşumunu tamamlayamamıştır. Kentleri nüfusların yığıldığı mekânlar olarak ele almak çok da yanlış olmayacaktır. Ülke genelini ve kentte kadını ele aldıktan sonra Van kentinde kadın sorunsalına yönelik bulgu ve değerlendirmelerimizi ele alacak olursak; kent olma statüsünü çeşitli çalkantılarla gerçekleştirmiştir. Geçiş bölgesi olma özelliği ve Ortadoğu’ya yakınlığı ile ekonomik olarak hareketli bir bölgede yer almaktadır. Bundan stratejik konumu girişimciler tarafından fırsata çevrilmeye çalışılmaktadır. Öte yandan son nüfus bilgilerine göre kentte yaşama oranı %52 ile ülke genel kent nüfusunda kır ağırlıklı yaşayan illerdendir. Geçmişinde hayvan ihracatı yapmış, balı ile uluslararası alanda tanınmış bir il olmuştur (Parin ve Demirci, 2016: 13-14). Şimdilerde sanayi sitesi yüzde otuz kapasite ile çalışmaktadır. Dokuma, kilim, yün gibi tamamen kadının hâkim olduğu üretim alanlarında Osmanlı döneminden buyana ciddi bir üretimi yer alan Van ilinde kadının istihdama formel katılımı fazlasıyla düşüktür. Kırsal alanda üretimi geleneksel olarak gerçekleştiren Van, zamanla göç alan ve göç veren il özelliği edinmiştir. Şu anda göç verme (-9,1)¹²⁰ eğilimindedir. 1980 sonrası ekonomik darboğaz, kentleşme ve değişen ekonomi modeliyle kent nüfusunda hızlı artış görülmüştür. İl özelinde güvenlik nedeniyle köy boşaltmaları gerçekleşmiş, kent nüfusu bununla beraber hızla artmıştır. Araştırmacı kendisi de köy boşaltmaları süreci ile kente yerleşmiş birinci kuşak kadın göçmenler arasında yer alması sebebiyle kadın emeğinin kentte dönüşüm sürecini ve eğitimine etkisini yaşamış gözlemlemiştir. Kadının kente uyumu ülke geneli gibi sancılı olmuştur. Köyden kente göçler beraberinde işsizlik, barınma sorunu, altyapı sorunu, gettolaşma getirmiştir. Van ili nazım imar planı çok sonradan yapılmış bir ildir. İlde alt yapı sorunları, imar planları il bileşenleri göz önüne alınmadan yapıldığı için

¹²⁰ Van ili hem göç alan hem göç veren bir ildir. Bu durum göç verisinin birbirine oranında -9,1 oranında göç verme olarak ortaya çıkmaktadır.

oluşmaktadır. Van ili genelinde kentsel sorunlar bu kadar derinken kadın sorunları ve kadının kent yaşamına entegre olması daha da köklü bir sorundur. İl genelinde görece artan bir kadın işgücü yer almaktadır. Fakat kadınların işgücüne katılımı ev işi ve buna paralel olarak evli nüfusta çok düşüktür. Toplam çalışabilir kadın nüfusu 15-64 yaş aralığı 335.591 Kişidir. 30.600 toplam aktif çalışan kadın yer almaktadır. Çalışabilir nüfus yaklaşık çalışan nüfusun 11 kat fazlasıdır. 2013 yılında TRB2 bölgesi için verilen eğitim hayatında olduğu için çalışmayan nüfus sayısı 52.000'dir. Dört il olarak düşünürsek bu sayı Van için yaklaşık 13.000'dir. Yıllara göre TRB2 bölgesi için toplamda 2.000 kişi eğitim alanında olduğu için iş alanına katılamamayı sebep bildirmiştir. Bu oran ortalama bir değerle 2018 yılı için 15.000 olarak da hesap edilirse yine neredeyse 320 bin kadın ücretli çalışma alanında değildir. 2018 yılı itibariyle 524.634 kadın nüfusu bulunmakta zorunlu eğitim alanındaki kadın nüfusu 107.333 bu oranın artması ileride eğitilmiş ve vasıflı kadınların olması açısından çok önem arz etmektedir. 2013 yılında TÜİK'in aktardığı verilere göre 334.000 kişi TRB2 bölgesinde ev işleriyle meşgul olduğu için çalışma hayatına katılamamaktadır. Bu durum çocuk bakımı, kreş oranı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin il genelinde temel bir sorun olarak devam ettiğini göstermektedir. Kreş ve gündüz bakım sorunu için, son yıllarda yapılan kurslar ve eğitimlerde mekân içerisinde kreş ve çocuk oyun alanı kadını bu alanlara çekmekte çok başarılı bir örnektir. Bu örneklerin iş sahasında olması kadın emeğini önemli bir ölçüde üretim sahalarına çekecektir. İş yerlerinin ve sanayi bölgelerinin bu konudaki yasal zorunluluğa uymadığı net olarak görülmektedir. Örneğin tekstil kent, organize sanayi bölgesi, iş geliştirme merkezi gibi üretimin iç içe ve toplu olduğu yerlerde gündüz bakım evi ve çocuk oyun alanı olması son derece yerinde olacaktır. Bu alanların bulundurulması zorunluluğu şartları kadınlar lehine düzeltilmelidir. Kadın personel sayısı konusunda son yıllarda gerçekleşen AB destekli projeler, kadın eylem planı doğrultusunda mahalli idarelerin kurs ve çalışmaları, yine mahalli idareler ve STK'ların projeleri, destekleri, girişimcilik destekleri ve sigorta prim destekleri kadın emeğini istihdam alanlarında kayıtlı kılmakta çok önemli ve olumludur. Fakat rakamsal verilerle il nüfusundaki kadın sayısı ve çalışma alanında kayıtlı kadın sayısı oranı bu çalışmaların çok eksik olduğunu göstermektedir. Van'da kadının iş sahasına atılımı ile kentin görünümünün estetik güzellik kazanması örneği şemsiye sokak ve kültür sokakta etkisini göstermiş

küçük bir atölye çalışması örneği teşkil etmektedir. Kadın esnafın işlettiği iş yerleri hizmet anlayışını dönüştürmekte, kente kültürel bir birikim kazandırmaktadır. Önceleri kiraathane kültürü ile işletilen mekânlar, şu an kadın elliyle, şiir geceleri, müzik dinletileri, kitap tanıtım ve okuma günleri ile sonuç analizi, film seyir ve film analizleri gibi gençleri sanatsal etkinliklere çekmektedir. Göçle birlikte kadın emeğinin çalışma alanında ücretli kılındığı diğer alanlardan biri ise; tandır evleri, ev yemekleri, organik ürünler gibi kırsal alan üreticilerini modern üretime ve şehir merkezine çekilmesidir. Göçün Van kent özelinde eğitimde önemli bir etkisi olmuştur. Kırsal alanda kadının eğitim oranı düşükken kentte ikinci basamak eğitim alanına ulaşımın rahat olması nedeniyle eğitime katılım artmıştır. Özellikle yükseköğretim kurumuna katılımın göçmenler açısından yüzde yüz arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca kentte ayıplama, kapalılık olmaması, mahalle baskısı gibi etkiler ailelerin kız çocuklarını okula göndermesinde etkili olmuştur. Göçmenler arasında ikinci kuşakta özellikle eğitimde önemli artışlar meydana gelmiştir. Özellikle hizmet sektörü kamu kurumları alanlarında ikinci kuşak göçmen kadınların istihdamı anlamlı bir sayısal veridedir.

Kadın istihdam sorunlarında formel ekonomiye tam anlamıyla geçilmediği sürece çözümü mümkün olmayacaktır. Pozitif ayrımcı ve kadına öncülük veren yasal düzenlemeler mevcut olsa bile bunun denetimi neredeyse hiç yapılmamakta ve enformel girdiye almış olan sermaye sahipleri bunu delegecek, ihlal edecek boşluk bulmaktadır. Yasal düzenlemeler olmasına rağmen yetersizdir. Örneğin günlük çalışma saatleri belirlenmesine rağmen, kentte çalışma saatlerine uyulmamakta ek mesai verilmemektir. Kentte sosyal sigortalı işçiler dâhil olmak üzere asgari ücret altında çalışan çok fazla kadın mevcuttur. Ücretin banka yoluyla ödenmesi şartı bile kartlarına el konulması şekliyle delinmektedir. İşini kaybetmesi korkusu, ekonomik dar boğaz, vasıfsız iş gücü olma korkuları, bunlara razı olmaya itmektedir.

Van ili özelinde kadınlar sivil toplum kuruluşlarında erkeklerden daha az söz sahibidir. Kadının yönetim birimlerinde yer alması fırsat eşitliği yakalamasını sağlamada önem arz etmektedir. Yine özellikle Van Ticaret ve Sanayi odasında kadınların kadın kurulu hariç yok denecek kadar yer alması kadının ekonomi hayatında karar alma mekanizmasından soyutlandığını göstermektedir. Meslek

kuruluşlarında durum çok farklı değildir. Kadın belediye başkanı olması umut vericidir. Mevcut belediye yönetiminde kadınların kadın kurulları hariç zabıta gibi daire başkanlıkları, müdürlükler ve karar alma, inisiyatif geliştirebilecekleri konumda yer almaları kent yaşamına düzen getirmektedir. Özellikle zabıta alanında kadının olması kentte belirgin bir kayıt dışı işyeri oranını düşürmüştür. Yerel yönetimlerden belediyelere bağlı çalışmaların yönetimle beraber değişiklik arz ettiği, kadına yönelik kuruluşların buna göre kapandığı görülmüştür. Yönetimlerin kadın birimlerini açma, değiştirme ve kapatma işlemlerini icraat ve kadın politikaları verilerine göre gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu durum kadınların destek alabilecekleri kurumları sabit kılacağı için tanınma ve bilinmelerini arttıracaktır. Ayrıca ihtiyaç duydukları anda ulaşamama çaresizliği oluşturmayacaktır.

Van yerelinde kadın kooperatiflerinin merkezi yönetime bağlı kuruluşlardan daha kalıcı çözümler sunduğu görülmüştür. Kooperatiflere yönelik desteklerin arttırılması, yerel ihtiyaçları bilen yerel birimler oluşturacaktır. Bu durum Giresun aracılar örneğinde olduğu gibi kalıcılığı sağlayacaktır. TÜRMOB istihdam alanında aracı meslek konumunda bir grubun odalar birliği olarak istihdam anında önemli bir yere sahip meslekleri barındırmaktadır. Bu meslekte ve yönetiminde kadın temsilcinin çok az olması kadını istihdam alanında söz ve bilgi sahibi olmaktan uzak tutmaktır. Özellikle TOBB ve TÜRMOB'un çalışma alanlarına kadını etkin şekilde dahil etmeleri, kadın emeğinin formel olabilmesi için önemli bir katkı olacaktır. Bu iki birlik doğrudan işverenlerle muhatap ve işverenler üzerinde etki ve farkındalık yaratabilecek gruplardır.

Yapılan kurslar önemli olmakla beraber istihdamda yeterli artışı gerçekleştirememiştir. Sosyal güvenlik primi desteği kadın istihdamında önemli bir artış sağlamakla beraber geçici bir çözümdür. Desteğin bitmesi ile sigortalı personeller işten çıkarılmakta veya enformel çalıştırılmaktadır. Geçici destekler yerine mali bütçe analizi gerçekleştirerek daha gerçekçi ve süreklilik oluşturulacak sosyal güvenlik primi politikaları izlenmelidir. Sosyal Güvenlik Hizmetini aksatmayacak, mali ağır yükler oluşturmayacak şekilde ve özellikle küçük ve orta işletmeleri dar boğaza sokmayacak tutarda primler kadınları kayıtlı çalışma alanında kalıcı kılacaktır. Günümüzde asgari ücret bekar biri için net 2.020,90 TL'dir. Bir

personelin işverene 959,00 TL sosyal güvenlik primi maliyeti vardır. Bu durum dezavantajlı olan kadınları fazlasıyla iş sahasına ya da enformel çalışmaya itmektedir. KOSGEB, İŞGEM, TESK, KSGM, GAP, BÖLGE KALKINMA AJANSLARI, ILO, SİVİL KADIN KURULUŞLARI, önemli ve yüksek potansiyelde bir girişimcilik ve mali destek sağlamaktadırlar (Ecevit, 2010).

Kadının Van'da sosyo-ekonomik alana katılımında bulgu ve değerlendirmemiz şöyledir; birçok kurumun önceliği sosyal alanda var olmaya verdiğini görmekteyiz. Önce kadını yaşama dâhil etme çabası görülmektedir. Kadının önce dışarı hayatına dâhil olması, sonrasında el becerisi ve en son durumda ekonomik alana dâhil olma gelmektedir. Özellikle kadının iş yaşamına katıldığı alanlarda dönüşüm söz konusu değildir. Vasıfsız çalışanlarda bu kurslar pekiştirici etki yaratmıştır. Ev içinde ürettiğini dış yaşama ücretli olarak taşımıştır (Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi, 2013: 18-33-36-168). Bu durum özellikle 29 yaş ve üzeri için organik dediğimiz ürün üretimi gibi yeni bir çalışma sahasını Van iline kazandırabileceği gibi kadınların bilememe yapamamak endişelerini de bertaraf edecektir.

Sivil toplum kuruluşları aktif olarak kadın kurulları bulundurmaktadır. Yönetimde kadınlar var olmasa da bu kurulların tamamı kadın üyelerden oluşmakta ve çoğu aktif olarak çalışmalarını yürütmektedir. Bu kurul çalışmalarına erkeklerin dâhil edilmesi gerekir. Öbür kurullarda ise zorunlu kadın kotası getirilmesi kadınların söz sahibi olabilecekleri pozisyonlarda yer alması toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir adım olacaktır. Kadın sorunsalını, kadın gözüyle erkeklerinde gözlemleyerek çözüme dâhil edilmeleri gerekmektedir. Yani kadın alanı, erkek alanı gibi keskin ayırımları ortadan kaldırabilmek adına erkekleri kadına atfedilen alanlara yine kadınlar tarafından dâhil edilmesi gerekir.

AB destekli projeler veya AB direktifi ile gerçekleşen projelerin çalışma alanındaki politikalarının daha fazla çözüm getirdiği görülmüştür. Bu durum mali desteğin varlığı ve özellikle yerelde iş birliği sonucuyla gerçekleşmektedir. Kadın ve gençleri projelerin oluşturulma ve karar mekanizmalarına katılmaları öbür kurumların çalışmalarına da kalıcı çözüm getirecektir.

Birçok kurumun geçmişe yönelik kayıtlı kadın verileri sağlıklı değildir. Kadınlara yönelik yapılan çalışmaların veya dezavantajların kayıtlı olması kurum içinde kadın birimini kalıcı kılacaktır. Daha olumlu etki oluşturabilecek politikalar oluşturabilmeyi sağlayacaktır. Geleceğe kadın durumunu aktaracak analizler bırakmak yine kadınları sosyo-ekonomik olarak hayata katabilecek makro politikalar oluşturmayı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adak, N. Ö. (2002). *Sağlık Sosyolojisi Kadın ve Kentleşme*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution, (1979). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. 34/180.
- Afşar, B. Öğrekçi, S. (2015). “Tarihsel Süreçte Kadının Gelişimi ve Ekonomideki Rolü: Toplayıcı Kadından Günümüz Kadınına Dönüşüm“. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*. 17 (1). 65-86.
- Akalın, A. E., (2014). “Türkiye’de Göçmen Ev İşçilerinin Çalışma Koşulları”. *Anadolu Üniversitesi VI. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu* Petrol İş Yayını, İstanbul. S: 323-339.
- Akıntürk, T. *Medeni Hukuk*, (11. Baskı). Beta Yayınları.
- Akkaya, A. Y. (Mart, 2019). “Avrupa’nın Mülteci Politikalarına Oryantalist Yaklaşımı: Suriye Krizi Sonrası Avrupa ve Türkiye İlişkileri”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 74/2 s. (360) Ankara.
- Akkaya, A. Y. (2012). “*Antonio Gramsci’de Entellektüelin Bir Eleştirisi Olarak Praksist Düşüncesi*”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara.
- Akman, Ç. (2018). “Kent Konseylerinde Kadın Eli: Söke Kent Konseyi Kadın Meclisi Üzerinden Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1 (3). S:396-410.
- Akpınar, İ.E. (2018). “Feminist Kuram Çerçevesinde Kent Konseylerinde Kadının Yeri: Esenler Kent Konseyi-Kâğıthane Kent Konseyi Örneği”. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7(3). S: 120-140. Kırklareli.
- Akşin, S. (2008). *Kısa Türkiye Tarihi*. (3. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Van Milli Eğitim Müdürlüğü, (1999). *Van İli Cumhuriyet Öncesi Ve Sonrası Eğitim Tarihi*, (Hazırlayan) Aktuğ, M. vd. Van: Van Valiliği Kültür Varlıklarını Araştırma, Derleme, Tanıtma ve Yayımlanma Merkezi.

Albertine, M. S., Diepen V., Musterd S., (2009), “Lifestyles and The City: Connecting Daily Life To Urbanity”, *Journal Of Housing and The Built Environment*, Volume: 24, pp: 331-345.

Alesina, A. Giuliano, P. ve Nunn, N. (2013). On *The Origins Of Gender Roles: Women and The Plough*. Üç Aylık Ekonomi Dergisi, s. (128).

Alkan, A. (Der.), Cins Cins Mekân, Varlık Yayınları İstanbul, 2009, “*Mekânda Cin(siyet)in İzini Sürmek Ya da Cins Cins Mekân*”, <http://www.egitimbilimtoplum.com.tr/index.php/ebt/article/viewFile/241/pdf>

Alkan, B. ve Kali, İ. (1994). *Doğu Anadolu İçin Van Örneği*. İstanbul: Ekspres Ofset.

Althusser, L. (1995). *Kapitali Okumak*. (1. Baskı). (Çev. A. Celal Kanat). İstanbul: Belge Yayınları.

Araghi, F. (2009). “Accumulation By Displacement: Global Enclosures, Food Crisis, And The Ecological Contradictions Of Capitalism, Review (Fernand Braudel Center) (2009)”. Vol. 32, No. 1, *Political Economic Perspectives On The World Food Crisis*, pp. 113-146.

Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC’si*. (2.baskı) İstanbul: Say Yayınları

Arıkan, G. (1988). “Kırsal Kesimde Kadın Olmak”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 5(2). S:1-16. Ankara.

Avcıoğlu, D.(2001). *Türkiye’nin Düzeni*. (1. Cilt). İstanbul: Tekin Yayınevi.

Aytaç, Serpil, “Çalışma Yaşamında Kadın”, <http://www20.uludag.edu.tr/~nazan/2077-10.html>

Barman, N. (2016). “*İmparatorluk Döneminde Roma Hukukunun Konusu Olarak Kadın (MÖ 27-305)*”. (Yayımlanmamış Tez), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Manisa ss 46-49.

Başel, H. (2006). “İç Göçün Sonuçları ve İş Gücüne Etkileri”. *Sosyal Siyaset Konferans Dergisi*. İstanbul Üniversitesi.

- Beer, M. (1968). **Karl Marx**. (Çev. Şerif Hulusi ve Muvaffak Şeref). İstanbul: Öncü Kitabevi.
- Bentham, J. (1995). **Panopticon (Preface)**. In Miran Bozovic (ed.), The Panopticon Writings, London: Verso Press. pp. 29-95.
- Berktaş, F. (2004). “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”. **Sivil Toplum ve Konferans Yazıları 7**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi. İstanbul.
- Biçer, E. B. (2008). **Erken Cumhuriyet Dönemi Aydını Sabiha Zekeriya Sertel’in Fikir Yazılarında Modernleşme Bağlamında Kadın Toplum ve Siyaset**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Tez). İstanbul.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık, Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, **KMÜ Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 16 (Sayı: 1), ss. 108-114.
- Bock, G. (2004). **Avrupa Tarihinde Kadınlar**. (Çev. Yılmaz, Z. A.) İstanbul: Literatür Yayınları.
- Bostancı, H. (2017). “Türkiye’de Toplumsal Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri ”, **Coğrafya Dergisi** . Sayı: 35, ss: 1-16.
- Caporal, B. (1982). **Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970)**. (Çev. Ercan Eyüboğlu). Ankara.
- Cem, İ. (2007). **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**. (17. Baskı). İstanbul: Can Yayınları.
- Cihan, E. Z. (2018). Modernleşme ve Kadın. **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi**, 8 (1). 269-280.
- Coşkun, A. (2011). “Sosyal Değişme, Kadın ve Din. Rağbet Yayınları”. (Kitap Araş. Yapan Tozsöz, H. **İslam Araştırma Dergisi**. 2012 (27) s. 163-178.
- Çağlayan, S. ve Kemik, A. (2018). Kırdan Kente İç Göç Süreciyle Kadınların İş Yaşamına Katılımları ve Sonuçları. **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Sayı: 43, (ss. 143-157).

- Çakmak, U. (2004). “Esnek Üretim Sistemi: İstihdama Etkisi ve Toyota Örneği”. *Ekonomik Yaklaşım Derneği Hakemli Akademik Dergi* 15 (52-53). S:235-253.
- Çevik, Ö. (2005). *Arkeolojik Kanıtlar Işığında Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci Kuramsal Bir Değerleme*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Çölemerikli, İ. “Van Tarihi”. *TMMOB, Van İli Koordinasyon Kurulu Van Kent Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, Ankara: 2009.
- Dağdelen, İ. (2005). “Post-Fordizm”. *Mevzuat Dergisi (E-Dergi)*. 90.
- Davidson, E. A. (2004). *Gayri Safi Milli Hâsılayı Yiyemezsiniz (Çevrenin Önemli Olduğunu Varsayan Ekonomi)*. (Çev. Belkıs Dişbudak). Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Demirpolat E. (1997). *XX. Yüzyıl Van İli Tarihi ve İnanç Coğrafyası*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Derman, Çağdaş, “*Erkeklik Ataerkillik, ve İktidar İlişkileri*”, http://www.Huksam.Hacettepe.Edu.Tr/Turkce/Sayfadosya/Erkeklik_Ataerklilik.Pdf (Erişim Tarihi: 11.06.2019).
- Devlet Memurları Kanunu 657. (23.07.1965). *Resmî Gazete* 12056 5 (4). S: 4179 4290-7. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf>
- Dikmen, A. A. (2002). *Kentleşme Göç ve Yoksulluk*. 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Doğan, K. C. ve Şentürk, S. H. (2017). “İngiltere’de On Yedinci Yüzyıl Devrimler Çağı ve Parlementerizmin Gelişimi Doğrultusunda Bütçeleme Hakkı”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. 7 (14). 353-373.
- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, G. Cantürk vd. (Hazırlayan). (2014). *TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi*.
- Duguid, F., Durutaş, G. Wodzicki M. (2015). *Türkiye’de Kadın Kooperatiflerini Mevcut Durumu*. The World Bank.

Durmaz, Ş. (2016). “İşgücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller” *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(3). 37-60.

Duru, B. Alkan, A. (2002). *20. Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge Kitabevi.

Dücan E. (2016). “Türkiye’de İç Göçün Sosyo Ekonomik Nedenlerinin Bölgesel Analizi” *Ekonomik ve Sosyal Araştırma Dergisi* 12/12 (2). Adana. 167-183.

Dünya Ekonomi Forumu (2018). “*Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi*”. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf Erişim Tarihi: 16.07.2019.

Ecevit, Y. (1998). *Türkiye’de Ücretli Kadın Emeğinin Toplumsal Cinsiyet Temelinde Analizi, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. (Edt. Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu). İstanbul.

Ecevit, Y. (2001). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ecevit, Yıldız; *Kadın Girişimciliğin Yaygınlaşmasına Yönelik Bir Model Önerisi, Kadın Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli Bildiriler ve Tartışmalar*, (1993). Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Eğitim Serisi, Ankara.

Ekşi Ö. TMMM Gazete. https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTE NI/2469_2005_0000_0120_0000/0016.pdf Erişim Tarihi: 31.05.2019

Emrealp S. (2010). “*Türkiye’nin katılımcı-Demokratik Yerel Yönetişim Modeli Olarak Dünyaya Armağanı, Kent Konseyleri*”. İstanbul: UCLG Mewa Yayını.

Erdem, Y. T. ve Yiğit, H., (2010). *Türk Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri, Bacıyan I Rum’dan Günümüze*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, (ss: 62-65).

Erdemli, B. (2011). *İş Aile ve Aile İç Çatışmalarının İşe Cezp olma Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

- Erol S. I. (2013). “Gençlere Yönelik Aktif İstihdam Politikaları: Japonya, Kora, Çin ve Türkiye Örnekleri”. *TÜHİS İş Hukuk ve İktisat Dergisi*. 24 (6) 25 Sayı 1-2. S: 5-43.
- Ertuğ, C. (2001). *Yeşilden Griye Adım Adım Türkiye (Türkiye’deki ilk Çevre Kirlenme Haritası ve Ekolojik Denge Bozukluğu Raporu)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ertürk, H. (1997). *Kent Ekonomisi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Erzen, A. (1978). *Çavuştepe 1, Milattan Önce 7.-6. Yüzyıl Urartu Mimarlık Anıtları ve Ortaçağ Nekropolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Esen, S. (2004), *Kadın Haklarında Geleneksel Bakış*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Foucault, M. (2019). *Biyopolitikanın Doğuşu*. (Çev. Alican Tayla). (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Geçkin, T. T. (2012). “Rousseau’nun Toplum Sözleşmesinin Fransız İhtilali Üzerindeki Etkisi” (Yayınlanmamış Tez). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gençoğlu, A.Y. (2012). “Kapitalizmin Temel Nitelikleri Açısından Emek Konumu”. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1 (1) 1. S:98-116.
- Geray, C. (1985). *“Türkiye’de Köysel Yerleşme Düzeni”*. Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı. (Der. Oğuz Arı). Boğaziçi Üniversitesi Yayınlar. İstanbul.
- Geray, C. (2011). *Dünden Bugüne Kırsal Gelişme Politikaları*. (1. Baskı) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (Yay. Haz.) Hüseyin Özel ve Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Göç Politika ve Projeleri Daire Başkanlığı, (2017). *“2016 Türkiye Göç Raporu”*. Tc. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara.
- Göksel, B. (1988). *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*. Ankara.

- Göksel, İ. (2013). *Women's Studies International Forum*. Female Labor Force Participation In Turkey: The Role Of Conservatism, (ss: 45-54).
- Göküş, M., Özdemiray, S. M., Gökse, Z. S. (2013). “Bölgesel Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 29.
- Gülen, M. (2006). “*Stratejik Planlama Yaklaşımı Çerçevesinde Kentsel Projeler – Kamusal Alan İlişkisi: Büyükdere Aksı Levent Plazalar Alanı Örneği*”, (Yayımlanmamış Tez). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Güler, B. A. (2010). *Türkiye'nin Yönetimi*. (2. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Güneş, F. (2017). “Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme, Fırat Üniversitesi”, *The Journal Of International Social Sciences*. Cilt: 27, Sayı: 2, Sayfa: 245-256.
- Güneş, F. (2017). “Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2. ss: 249-251.
- Gürallar, N. (2009). “Kamu-Kamusal Alan-Kamu Yapıları-Kamusal Mekân: Modernite Öncesi ve Sonrası İçin Bir Terminoloji Tartışması”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı 350.
- Güreşçi, E. (2011). “Türkiye’de Köyden Kente Göç ve Düşündürdükleri”, *Sosyo Ekonomi E-Dergi*, Özel Sayı 2011-MI07 S: 125-135.
- Güvercin, C. H., (2004). “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi” *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57(2). S: 89-95. Ankara.
- Halifeoğlu M., Yetiş M., (2013). “Gramsci, Sivil Toplum-Devlet İkiliği ve Kuramsal Kökenler” *Mülkiye Dergisi*. 37(1). S: 163-188.
- Hall, T., Nick, D. P. (2010). “Human Migration Over Millennia: A World-System’s View Of Human Migration”. *Past, Present and Future Political Economy Of The World-Sistem*, Vol. XXXI, Edited by Terry-Ann Jones and Eric. Mielants. Boulder, CO: Paradigm Press., London, pp: 22-37.

Harvard Business Review (Çev: L. ASLAN). (2006). *İş Yaşamında Kadınlar*. Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası, İstanbul.

Harvey, D. (2012). *Sermaye Muamması Kapitalizmin Krizleri*. (Çev. Sungur Savran). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Hepşen, Ö. (2010). *Tevrat, İncil Ve Kuran-ı Kerimde Kadın Bedeni*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Holton, R. J. (1999). *Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık*. (Çev. Ruşen Keleş). Ankara: İmge Kitabevi.

<https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zy2ycdm/revision/1> (Erişim Tarihi: 10.02.2019)

<http://chnm.gmu.edu/wwh/modules/lesson4/lesson4.php?s=0> (Erişim Tarihi: 06.02.2019)

<http://disk.org.tr/organlar/disiplin-kurulu/> (Erişim Tarihi: 06.08.2019)

<http://Hdr.Undp.Org/En/Towards-Hdr-2019> İnsani Geliştirme Raporları (Erişim Tarihi: 10.06.2019)

<http://www.thefinertimes.com/Middle-Ages/early-middle-ages.html> (Erişim Tarihi: 01.02.2019)

<http://van1.ebs.org.tr/yonetim-kurulu/10/sube-yonetim-kurulu> (Erişim Tarihi: 10.08.2019)

<http://van2.ebs.org.tr/yonetim-kurulu/13/sube-yonetim-kurulu> (Erişim Tarihi: 10.08.2019)

<http://www.5harfliler.com/zozan-ozgokce-ile-roportaj-kapatilan-van-kadin-derneginden-yukselen-mucadeleci-ses/> (Erişim Tarihi: 16.06.2019)

<http://www.Cedefop.Europa.Eu/En/Events-And-Projects> Tarama Tarihi Etkinlikler Ve Projeler (Erişim Tarihi: 10.06.2019)

http://www.cmo.org.tr/kurullar/oda_yonetim_kurulu.php (Erişim Tarihi: 10.08.2019)

<http://www.Edremit.Gov.Tr/Adem> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

<http://www.endvawnow.org/en/articles/251-safe-public-spaces-for-women-and-girls.html> (Erişim Tarihi: 16.05.2019)

<http://www.fillizayseli.blogcu.com/kentlesme-ve-goc/5447023> (Erişim Tarihi: 18.01.2019)

<http://www.hakis.org.tr/icerik.php?sayfa=4> (Erişim Tarihi: 06.08.2019)

<https://www.historylearningsite.co.uk/medieval-england/medieval-women/> (Erişim Tarihi: 05.02.2019)

<http://www.hurriyet.com.tr/edremit-belediyesi-kadin-veri-tabanini-acikladi-37130955> Erişim Tarihi: 16.01.2019

<http://www.hurriyet.com.tr/kadin-politikalari-daire-baskanligi-calismalarina-basladi-37043382> (Erişim Tarihi: 10.05.2019)

<http://www.Kadindostukentler.Com/Content/Docs/Outputs/Kadin-Dostu-Kentler-2010.Pdf> (Erişim Tarihi 29.03.2019).

<http://www.kesk.org.tr/2010/10/05/kurullar/> (Erişim Tarihi: 06.08.2019)

<http://www.memursen.org.tr/yonetim-kurulu> (Erişim Tarihi: 06.08.2019)

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr> (Erişim Tarihi: 10.05.2019).

<http://www.milliyet.com.tr/edremit-te-adem-ler-yayginlasiyor-van-yerelhaber-2531846/> (Erişim tarihi 14.06.2019)

<http://www.milliyet.com.tr/edremit-te-adem-ler-yayginlasiyor-van-yerelhaber-2531846/> (Erişim Tarihi: 15.01.2019)

<http://www.milliyet.com.tr/kadin-politikalari-daire-baskanligi-van-yerelhaber-581965/> (Erişim Tarihi: 10.05.2019)

<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=364&RecID=2230> Adresinden 01.08.2019 Tarihinde Alınmıştır.

<http://www.mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?sayfa=mop&sub=st&bid=0&MID=0&recid=24> (Erişim Tarihi 10.08.2019)

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani (Erişim Tarihi: 10.08.2019)

<http://www.sivilsayfalar.org/2017/07/02/van-buyuksehir-belediyesi-rojin-kadin-yasam-merkezi-kapatildi/> (Erişim Tarihi: 11.05.2019)

<http://www.Sodes.Gov.Tr/Il-Bazinda-2015-Yili-Istatistikleri/#Post/0> (Erişim Tarihi: 10.06.2019)

<http://www.sodes.gov.tr/kapsam-ve-bilesenler/> (Erişim Tarihi: 02.06.2019)

<http://www.Tkv-Dft.Org.Tr/Tr,6/Ana-Sayfa.Html> (Erişim Tarihi: 10.06.2019)

http://www.ttb.org.tr/merkezkurul_goster.php?Guid=420b8d3c-72c3-11e8-8f08-7c307bdbd6a0 (Erişim Tarihi: 05.08.2019)

<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2010/1/ending-violence-against-women-and-girls-unifem-strategy-and-information-kit> (Erişim Tarihi: 10.01.2019)

<http://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women> (Erişim Tarihi: 05.03.2019)

<http://www.van.gov.tr/Sodes-Gudumlu-%C4%B0ki-Onemli-Projenin-Tanitimi-Valilikte-Duzenlenen-Toplantıyla-Yapildi> (Erişim Tarihi: 10.06.2019)

<http://www.van.gov.tr/sodes-gudumlu-iki-onemli-projenin-tanitimi-valilikte-duzenlenen-toplantıyla-yapildi> (Erişim Tarihi: 05.05.2019)

<Http://Www.Vanproje.Gov.Tr/23092016-120905-Van-İlinde-Yerinden-Edilmis-Kisilerin-Ekonomik-Ve-Sosyal-Entegrasyonu-Projesi-Kapanis-Toplantısı> (Erişim Tarihi: 01.05.2019)

http://www.vantabip.org.tr/oda_yonetimi.aspx (Erişim Tarihi: 10.08.2019)

<http://www.yakakoop.org/yakakoop-faaliyetleri/> (Erişim Tarihi: 01.04.2019)

<http://www.yakakoop.org/yakakoop-faaliyetleri/> (Erişim Tarihi: 15.04.2019)

http://www.zmo.org.tr/odamiz/yonetim_kurulu.php (Erişim Tarihi: 10.08.2019)

<http://www1.uneca.org/awro/overview.aspx> (Erişim Tarihi: 09.01.2019)

<https://dogruhaber.com.tr/haber/305905-maya-kadin-yasam-merkezine-buyuk-ilgi/>
(Erişim Tarihi: 14.06.2019).

<https://mashable.com/2015/12/10/wwii-women-workers/> (Erişim Tarihi: 09.05.2019)

<https://rekabetcisectorler.sanayi.gov.tr/tr/cati/?bref=PROJE&kref=Kapasite%20Geli%C5%9Firme&sref=Avrupa%20%E2%80%93%20T%C3%BCrkiye%20%C4%B0%C5%9F%20Merkezleri%20A%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20Geni%C5%9Fletilmesi%20Projesi> (Erişim Tarihi 01.05.2019)

<https://teyit.org/veriler-turkiyede-kadina-yonelik-siddetin-en-az-ve-en-cok-oldugu-kentler-hakkinda-ne-soyluyor/> (Erişim Tarihi: 17.07.2019)

<https://tobb.org.tr/Sayfalar/KonseYlerKomisyonlarKurullar.php> (Erişim Tarihi: 07.08.2019)

<https://tr.euronews.com/2018/12/21/cinsiyet-esitligi-raporu-turkiye-149-ulke-arasinda-130-uncu-sirada> (Erişim Tarihi: 20.08.2019)

<https://urban.jrc.ec.europa.eu/thefutureofcities/space-and-the-city#the-chapter>
(Erişim Tarihi: 01.03.2019)

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bmnin-2050-dunya-nufusu-tahmini-98-milyar/846660> (Erişim Tarihi 29.05.2019)

<https://www.avrupa.info.tr/tr/proje/dezavantajli-kisilerin-entegrasyonu-icin-istihdam-ve-sosyal-destek-hizmetleri-koordinasyon-0> (Erişim Tarihi: 20.04.2019)

<https://www.avrupa.info.tr/tr/proje/rekabetci-sektorler-programi-icin-tanitim-projesi-6874> (Erişim Tarihi: 08.06.2019).

<https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/avukat-sayilari-31122017-79803> (Erişim Tarihi: 21.07.2019)

<https://www.barobirlik.org.tr/tbb-kurullari> (Erişim Tarihi: 05.08.2019)

<https://www.bbc.com/bitesize/guides/zy2ycdm/revision/3> (Erişim Tarihi: 05.03.2019)

<https://www.cedefop.europa.eu/> (Erişim Tarihi: 01.02.2019)

<https://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/key-competences-vocational-education-and-training> (Erişim Tarihi: 01.02.2019)

<https://www.coe.int/en/web/european-social-charter> (Erişim Tarihi: 04.02.2019)

<https://www.essaytyping.com/role-women-20th-century/> (Erişim Tarihi: 12.05.2019)

<https://www.evrensel.net/haber/376778/yerel-secimlerde-81-ilde-10-kadin-aday-zafere-ulasti> (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

<https://www.gazeteduvar.com.tr/kadin/2019/04/15/urperten-sonuc-bin-389-belediyeye-45-kadin-baskan/> (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

<https://www.haberturk.com/van-haberleri/67540102-maya-kadin-yasam-merkezinde-yeni-donem-kurslar-basladi> (Erişim Tarihi: 11.05.2019)

<https://www.historylearningsite.co.uk/medieval-england/medieval-women/> (Erişim Tarihi: 03.02.2019).

<https://www.historylearningsite.co.uk/sociology/crime-and-deviance/right-realism-and-crime/> (Erişim Tarihi: 03.02.2019)

https://www.hkmo.org.tr/subeler/sube_yonetim_kurulu.php?sube=18 (Erişim Tarihi: 10.08.2019)

<https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/van-ilinde-yerinden-edilmis-kisilerin-ekonomik-ve-sosyal-entegrasyonu-projesi> (Erişim Tarihi: 28.06.2019)

<https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/lang--tr/index.htm> (Erişim Tarihi: 03.02.2019)

https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_651863/lang--tr/index.htm (Erişim Tarihi: 15.07.2019)

https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_679784/lang--tr/index.htm (Erişim Tarihi: 15.07.2019)

<https://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/who/lang--en/index.htm> (Erişim Tarihi: 15.07.2019)

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_707579.pdf (Erişim Tarihi: 18.07.2019)

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_707579.pdf (Erişim Tarihi: 19.07.2019)

<https://www.kamusen.org.tr/tns-yonetim/2> (Erişim Tarihi: 06.08.2019)

<https://www.mmnieuws.nl/article/new-europe-cities-in-transition-a-platform-for-a-european-city-makers-movement/> (Erişim Tarihi: 15.05.2019)

<https://www.mmo.org.tr/kurul/il-ilce-temsileilik-kurulu-216> (Erişim Tarihi: 10.08.2019)

<https://www.oecd.org/gender/balancing-paid-work-unpaid-work-and-leisure.htm> (Erişim Tarihi: 30.01.2019)

<https://www.oecd.org/gender/balancing-paid-work-unpaid-work-and-leisure.htm> (Erişim Tarihi: 30.07.2019)

<https://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/sasirtici-rapor-turkiyenin-en-yasanabilir-sehirleri-hangileri/3> (Erişim Tarihi: 18.07.2019)

<https://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/sehirlerin-suc-oranlari-364917339977/8> (Erişim Tarihi: 17.07.2019)

<https://www.striking-women.org/module/women-and-work/post-world-war-ii-1946-1970> (Erişim Tarihi: 10.05.2019)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim (Erişim Tarihi: 01.08.2019)

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2019)

<https://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmobye-bagli-odalarin-uye-sayisi-550-bini-asti> (Erişim Tarihi: 21.07.2019)

<https://www.tmmob.org.tr/sayfa/genel-sekreterlik> (Erişim Tarihi: 05.08.2019)

<https://www.turmob.org.tr/Arama?kelime=> (Erişim Tarihi: 22.02.2019)

<https://www.vanisgem.com.tr/> (Erişim Tarihi: 05.06.2019).

<https://www.vanisgem.com.tr/hakkimizda/> (Erişim Tarihi: 30.04.2019)

International Labour Organization, (2010). ***A Skilled Workforce for Strong, Sustainable and Balanced Growth A G20 Training Strategy***. International Labour Office ILO, Geneva.

International Labour Organization, (2018). ***Global Wage Report 2018/2019 What Lies Behind Gender Pay Gaps***. International Labour Office ILO, Geneva.

International Labour Organization, (2019). ***World Employment Social Outlook Trends 2019***. International Labour Office ILO, Geneva.

Irmak, N. Y. ve Temuroğlu S. (2016). ***Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Hizmet Rehberi***, Ankara.

İçli, T. (1999). İşgücü Yetiştirme Kurslarının Kadın İstihdamına Katkısı, ***T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü***. Ankara.

İnan, A. A. (1975). ***Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri***, İstanbul.

İnci O, H., Halifeoğlu, M., (2015). “Kadınların Ütopyası-İnsanlığın Ütopyası”. ***Bia Net Haber Merkezi***. İstanbul <https://m.bianet.org/bianet/kadin/162899-kadinlarin-utopyasi-insanligin-utopyasi>

İnci, E., Cunbur, M., Özdemir C. (1983). ***Milli Mücadele’de Türk Kadını***, Ankara.

İş Kanunu 4857. (22.05.2003). ***Resmî Gazete 25134 5(42). S:8423-8460-3***. Erişim Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030610.htm#1>

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 6331. (20.06.2012). ***Resmî Gazete 28339. 5 (52). S: 11647-11682-2***. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6331.pdf>

İşsizlik Sigortası Kanunu 4447. (8.09.1999). ***Resmî Gazete 23810 5 (39). S: 7645-7656-11***. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4447.pdf>

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi Ekibi. (2016). ***Sağlık Çalışanları Kılavuzu***. Erişim Adresi: <https://dosyaism.saglik.gov.tr/Eklenti/71125,saglik-calisanlari---klavuzpdf.pdf?0>

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2018). “**Kadına Yönelik Şiddet Ulusal Eylem Planı 2016-2020**” Ankara.

Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi, (2013). “Türkiye’de Kadın Emeği ve İstihdamına Yönelik Politikalar Kadın Emeği ve İstihdamına Dair Politika ve Faaliyetlerin 12 İlde Değerlendirilmesi”, **Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu**, İstanbul.

Kalkınma Bakanlığı, **Genç Ağaçlar Kök Salıyor Projesi**, Van Valiliği materyalleri, 2017-65-0323. Ankara.

Kalkınma Bakanlığı, **Umutlu Eller Projesi Van Valiliği**, 2017-65-0322, Ankara.

Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu 4688. (25.06.2001). **Resmî Gazete 24460 5 (40). S: 7797-8014-4.** Erişim Adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4688.pdf>

Kamu Kurumlar Araştırma Ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Çalışma Grubu (2014). **Türkiye Nüfus Ve Sağlık Araştırması 2013**, Ankara.

Karayılmaz, A. S. ve Çelikyay, S. (2018). “Kentlerde Kamusal Alanın Tasarımı ve Önemi”. **Bartın Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. 9(17). 83-90.

Katz, C. (2004). **21. Yüzyılda Emperyalizm**. (Çev. U. Uraz Aydın, Ecehan Balta, Emre Yıldız). İstanbul: Yazın Yayıncılık.

Kayar, İ. (1994). ‘Türk Hukukuna Göre Evlilik Birliğinde Eşlerin Hak ve Ödevleri’. **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Kayseri. 1 (5). S:333-350.

Keig Platformu. (2018). (Hazırlayan) **Kadın Kooperatifleri Kılavuzu**, (1. Basım). İstanbul.

Keleş, R. (2010). **Kentleşme Politikası**. (11. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (2011). **Yerinden Yönetim ve Siyaset**. (7. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.

Keleş, R., Hamamcı C. (2005). **Çevre Politikası**. (5. Baskı). Ankara: İmge Yayınları.

Kılınç Ş, N. (2015). “Küresel Eğilimler Çerçevesinde Kadın İstihdamı”. **Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**. 4 (9). S:120-135. Ankara.

- Kılınç, A. (2016). Kentsel Alanda Mekânsal Düzenleme Ve Kadının Kent Kullanım Hakkı: Hopa Örneği, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 52, ss: 95-117.
- Kıvrak, E. ve Orhan, G. (2011). Türkiye’de Kamu Politikalarının Belirlenmesi ve Uygulanması süreci: 1980 Sonrası Kadın Hareketinin Kamu Politikalarına Etkisi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. ss: 160-162.
- Koçak, T. B. (2014). “Osmanlıda Tanzimat Fermanı Sonrası Kadın Hakları 1 ve 2.” *Gazete Bilkent*. İstanbul.
- Kongar, E. ve Tütengil, C. O. (1982). *Türk Diline Emek Verenler Dizisi 18, Cavit Orhan Tütengil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koray, M. (2005). *Sosyal Politika*. (2. Baskı). Ankara: Ezgi Kitabevi.
- Köşgeroğlu, N., Ünsal, A., Türe, A., Çulha, İ., Öz, Z. (2016). “Eskişehir de Yaşayan Bir Grup Kadının Aile İçi Şiddete Maruziyet Durumları İle Sosyo-Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki”, *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 83-94.
- Kurt H. (2003). *Türkiye’de Kent-Köy Çelişkisi*. (1. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Makal, A. (2012). “Türkiye’de Kadın Emeğinin Tarihsel Kökenleri 1920-1960”, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği, (Der. Ahmet Makal ve A. Toksöz, G.) *Birinci Baskı, Ankara Üniversitesi Yayınevi*. s. 74-75.
- Moliner, G. Y. <https://www.e-ir.info/2017/08/01/mass-migrations-across-the-world-systems-history/> (Erişim Tarihi: 12.02.2019).
- Mora, N. (2014). Reproduction of Patriarchal Hegemony in Media Texts, *Electronic Journal of Social Sciences*. 13(48), 131-147.
- Moroğlu N. *Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Kurulması Planlanan Bakanlıkta Kadının Adı Yok Mu?* <https://www.tukd.org.tr> (Erişim Tarihi: 13.06.2019)
- Mumford, L. (2013). *Tarih Boyunca Kent*. (Çev. Gürol Koca ve Tamer Tosun). (2. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Nathan N. Frederic E. A. (2008). Professor Of Economics, Nunn N. The Long Term Effects Of Africa's Slave Trades. **Quarterly Journal Of Economics**. 123 (1) : 139-176.
- Nohutçu, A. (2009). **Kamu Yönetimi**. (4. Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi: Ankara.
- Olgun, H. B. (2017). “Jürgen Habermas, Hannah Arendt, Richard Sennett’in Kamusal Alan Yaklaşımları” **Sosyoluk Düşün E-Dergi**. 2 (1). S: 45-54.
- Önder, N. (2013). “Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü (Female Labour Force In Turkey)”, **Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Dünyası Dergisi**.
- Özcan, A. (2012). **Toplumsal Cinsiyet Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rol Tutumlarına Etkisi**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri. (ss. 1).
- Özkalp, E. (2005). **Sosyolojiye Giriş**. (13. Baskı). Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Özkan, Ö. T. (2018). **“Türkiye’de İç Göç Olgusunun Kentleşme Sürecine Etkisi”**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez), Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Öztürk, Y. Kemal A. İ. (Tarihsiz) “Kapitalist Sistemin Kriz Ve Yükselişleri: Uzun Dalgalar Teorisi International Periodical For The Languages.” **Literature And History Of Turkish Or Turkic**, (ss. 150-152).
- Parin, S. (2016). **“İranlı Turistlerin Van Algısı”** <http://www.vantso.org.tr/haberler/4586/iranlilarin-vana-bakisi-konusuldu>
Erişim Tarihi: 17.07.2019
- Parin, S. ve Demirci, Y. E. (2016). **“Sosyoekonomik Göstergelerle Van (1963-2013)”**. (Yay. Haz. Suvat Parin). Van Kent Araştırmaları. (1. Basım). İstanbul.
- Paşa, S. S. (1960). **Van Tarihi ve Kürtler Hakkında Tetebbular**. (2. Baskı). Ankara: Altınok Matbaası.
- Pınarcıoğlu, N. Ş. (2006). **Kentlerde Kadınların İşgücü ve İstihdama Katılım Sorunları: İzmit Örneği, Kocaeli Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Tezi. Kocaeli.

Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği. (11.04.2018) **Resmî Gazete, 30388 Sayılı Gazete.** Erişim Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/04/20180411-13.htm>

Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu 6356. (7.11.2012). **Resmî Gazete 28460 5 (53).** S: 11695-11726. Erişim Adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6356.pdf>

Salacrou, A. (1953). **Hür Kadın.** (Çev. Fehmi Baldaş). Milli Eğitim Vekâleti Modern Tiyatro Eserleri Serisi, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Sancar, S. (2009). **Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler.** Metis Yayınları (1. Baskı). İstanbul.

Sayın, S. (2018). **Ortaçağda Doğu ve Batı Dünyasının Önemli Kadınları.** Tokat Gazi Antep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Tez) Tokat.

Schneider, C., H. Merbitz, B. Aşıl. **Kentlilik ve Kentleşme: Kültürel Ve Fiziksel Yaklaşımları Birleştiren Disiplinler Arası Bir İnceleme,** Land 2014 (ss. 105-130).

Serter, G. (2013). “Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram”, **Planlama Dergisi.** 23(2), ss: 67-76.

Sey, Y. (1998). **75 Yılda Değişen Kent Ve Mimarlık, Tekeli İlhan, Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme Ve Kent Planlaması,** Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, ss: 117-118.

Seyidoğlu, H. (2016). **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı.** (11. Baskı). İstanbul.

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 5510. (31.05.2006). **Resmî Gazete 26200 5 (45).** S: 9783-9880-4. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5510.pdf>

Sümer, H. H. (2007). **İş Hukuku.** (13. Baskı). İstanbul: Mimoza Yayınevi.

Şahinkaya, R. (1983). **Türk Kadınına Seçme Ve Seçilme Hakkı 50. Yıl, Cumhuriyet Köye, Köylü Kadına Ve Türk Ailesine Neler Getirdi.** Prof. Rezan Şahinkayanın Kırsal Kalkınma, Aile Ve Çocukla İlgili Basılmış Makaleleri ve Araştırma Özetleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara.

- Şenel, A. (2004). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. (11. Basım). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şengül, A. A. (2000). *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*. Ankara: TC Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Tarım ve Kalkınmayı Destekleme Kurumu Başkanlığı, (Ekim-Kasım-Aralık 2017). *Rural Development Kırsal Kalkınma*, (İmtiyaz Sahibi A. Antalyalı). Ankara: Hoss Ajans.
- Tarım ve Kalkınmayı Destekleme Kurumu Başkanlığı, (Ekim-Kasım-Aralık 2018). *“Rural Development Kırsal Kalkınma”*, (İmtiyaz Sahibi H. Kalender). Ankara: Hoss Ajans.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Türkiye İş Kurumu. (2018). *2018 İş Piyasası Araştırması Türkiye Raporu*. Ankara: Türkiye İş Kurumu.
- T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Ve Sorunları Genel Müdürlüğü, *Küresel Yazar Açısından Kadın Emegi Ve İstihdamındaki Değişimler Türkiye Örneği*, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul, 1998.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Ve Sorunları Genel Müdürlüğü, (1999). (Dan: Lordoğlu, K. Minibaş. T.). *Çalışmaya Hazır İşgücü Olarak Kentli Kadın ve Değişimi*. Ankara: Cem Webb Ofset.
- TC Başbakanlık Kadın Statüsü Ve Sorunları Genel Müdürlüğü, (2000a). *Kırsal Alan Kadınının İstihdama Katılımı*, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Ve Sorunları Genel Müdürlüğü, (2000b). *Kadın İstihdamı İçin Yeni Perspektifler Ve Kadın İşgücüne Muhtemel Talep*, Ankara.
- TC Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, (2000c). *Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-ekonomik ve Kültürel Boyutu*, Ankara: Cem Web Ofset.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2017). *Çalışma Hayatında Kadın Bilgilendirme Rehberi*, Ankara: Ses Reklam 1. Baskı.
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (2017) *Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016*. Ankara.

- T.C. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. (2019). *Van İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu 2018 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Çalışma ve İş Kurumu Van İl Müdürlüğü.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi: Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki İlişkiler*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2009). *Türkiye’de Kent Planlaması Düşüncesinin Gelişimi*. İstanbul.
- The History Learning Site, C. N. Trueman, “Medieval Women”, *The History Learning Site*, 5 Mar 2015. 1 Feb 2019.
- Tokgöz G., Erdoğan S. (2013). *Kadınların Görünmeyen Emeginin Görünen Yüzü Türkiye’de Ev İşçileri*. Ankara: Uluslararası Çalışma Ofisi.
- Tokgöz, A. (2018). “*Ev İşinin Bölüşümü: Sosyolojik ve İntrospektif Sayıklamlar (Çatlak Zemin)*”, <http://politeknik.org.tr/ev-isinin-bolusumu-sosyolojik-ve-introspektif-sayiklamalar-ayse-toksoz-catlak-zemin/> Erişim Tarihi: 19.05.2019.
- Toksöz, G. (2012). *Kadınlar İş Gücü Piyasasının Neden Dışında? Kapitalizm Patriarka Temelinde Bir Analiz*. (Der: Tar, Y. Çalışma Hayatında Ayrımcılık, Yayın Tarihi bulunamayan KAOS GL Dergisi) ss: 37-56.
- Topaloğlu, Ö., M. Topaloğlu E. (2017). “Türkiye’de Kadın Girişimci Kooperatifleri: Bacıyan-I Meram Örneği”. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 52.
- Turan, A. M. (2009). *Türkiye’de Kentsel Rant-Devlet Mülkiyetinden Özel Mülkiyete*. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.
- TÜİK (2017) Verileri, *Türkiye Nüfusu İl İlçe Mahalle Köy Nüfusları*.
- TÜİK, (2018). Verileri, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İstatistikleri*
- TÜİK, 2018. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=102&locale=tr> Erişim Tarihi 02.08.2019
- TÜİK, Hane halkı İşgücü Araştırması 2012-2018. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>

- Türkiye Cumhuriyeti'nin Yetmişbeş Yılı. (1999) *Van İli Cumhuriyet Öncesi Ve Sonrası Eğitim Tarihi*, Van. Milli Eğitim Müd. Tarafından Cumhuriyetin 75. Yılına istinaden bastırılmıştır.
- Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu. (2019). *DİSK-AR İşsizlik ve İstihdam Raporu*. İstanbul.
- Türkiye Genel Hizmetler İşçileri Sendikaları. (2019). *Türkiye’de Kadın Emegi Raporu*. Ankara: DİSK-GENEL-İŞ Araştırma Dairesi.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2019). *İstatistiklerle Türkiye 2018*. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2019). *Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Gender Statistics 2019*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *İstatistiklerle Türkiye Turkey In Statistics 2018*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türkiye İş Kurumu Strateji Geliştirme Dairesi Bakanlığı. (2019). *Türkiye İş Kurumu 2018 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Türkiye İş Kurumu Strateji Geliştirme Dairesi Bakanlığı.
- Türkiye İşçi Kurumu. (2019). *2018 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurumları.
- Van Büyükşehir Belediyesi Kadın Sığınağı Yönetmeliği. (03.07.2005). *5393 Sayılı Belediye Kanununun 14’üncü Maddesi ve 05.01.2013 Tarihli Kadın Konukevlerinin Açılması Ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik Mad:4*. Erişim Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130105-5.htm>
- Van Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, (2013). N. Eren vd. (Koordinatör). *2013 Yılı İşgücü Piyasası Analizi Raporu*. Van.
- Van Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, (2019). Y. Kaplan (Hazırlayan). *2018 Yılı İşgücü Piyasası Araştırma Raporu*. Van.
- Van Ticaret ve Sanayi Odası, (2018). *“Turizm Raporu”* <http://www.vantso.org.tr/raporlar> Erişim Tarihi: 17.07.2019

Vatandaş, C. (2003) “*Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı*”, (Sf: 42) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/100951> Erişim Tarihi: 1.07.2019

Wallerstein, I. (2007). *Avrupa Evrenselciliği - İktidarın Retoriği*. (Çev. Sinan Önal). (1. Baskı). İstanbul: Aram Yayınları.

EKLER

Tablo 1: Türkiye’de cinsiyetçi meslek ayrımı indeksi	44
Tablo 2: Türkiye hane halkı reisliği istatistik bilgileri	46
Tablo 3: Van ili yıllara göre nüfus dağılımı	50
Tablo 4: Türkiye’de medeni duruma göre istihdam oranı.....	53
Tablo 5: Türkiye Geneli Toplam Aktif 4/a kapsamında Çalışanlar (2018)	56
Tablo 6: Türkiye Geneli Toplam Aktif 4/b kapsamında Çalışanlar (2018)	57
Tablo 7: Türkiye Geneli Toplam ve Van İli Toplam Aktif 4/a-b-c kapsamında Çalışanlar.....	58
Tablo 8: İktisadi Faaliyet alanına Göre Kadın ve Erkek İstihdam Oranları 2018.....	58
Tablo 9: Sektör ve Cinsiyetine Göre Çalışanların Verileri 2018 (Türkiye) (Bin)	59
Tablo 10: Seçili Mesleklerde 2018 Yılı Türkiye Kadın ve Erkek Çalışan Nüfus (Kişi).....	60
Tablo 11: TÜİK 2017 verilerine göre Van ili işsizlik ve istihdam oranları	66
Tablo 12: Eğitim durumuna göre Van İli işsizlerin dağılım tablosu.....	66
Tablo 13: Mesleki Öbeğine Göre Van’da İstihdam Alanında Yer Alanların Dağılımı (2018)	68
Tablo 14: Van İş ve Çalışma Kurumu İl Müdürlüğüne Kayıtlı İşsizlerin Mesleki Dağılımı 2018.....	70
Tablo 15: Türkiye’de Cumhuriyet sonrası liseye giden öğrenci sayısı ve kız öğrencilerin toplam öğrenci sayısı içindeki oranı.	74
Tablo 16: 1970 ve 1971 yılları arasında Türkiye’nin seçilmiş illerinde köy ve kent ilkokullarındaki öğrenci sayısı ve bu sayı içindeki kız öğrenci oranı.	76
Tablo 17: 1970 ve 1971 yılları arasında Türkiye’nin doğu illerinde köy ve kent ilkokullarındaki öğrenci sayısı ve bu sayı içindeki kız öğrenci oranı.	76
Tablo 18: Türkiye’de Cumhuriyet sonrası ortaokula giden kız öğrenci sayısının yıllara göre değişimi (1924-1971 yılları arası).....	77

Tablo 19: Van İli 2017-2018 eğitim öğretim yılı ilk ve ortaokula giden kız ve erkek öğrenci sayıları ve toplamı	78
Tablo 20: Girişimcilik Eğitim Programı, İş Başı Eğitim Programı ve Mesleki Eğitim Kursları Katılımcı Sayıları 2010-2017 Van	100

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Neslihan BOZBAY KARAKOYUN
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.10.1984, Başkale/ VAN
Telefon : 0 (506) 926 07 65
E-mail : neslihanbozbay@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	16.09.2019
Lisans	İnönü Üniversitesi	24.06.2009

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011	Göl-Pa Ltd. Şti.	Mali Müşavir Stajyeri
2016	Kendi Namına Özel Ofis	SMMM

TEZ ORJİNALLİK RAPORU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

17.../06.../2019

Tez Başlığı / Konusu:

Van Kent Örneğinde Kudu İstihdamına Yönelik Çalışmalar ve Kentin Etkisi

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 143... sayfalık kısmına ilişkin, 17.../06.../2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnatın intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinalite raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 16.14... (On altı bir) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinalite Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

17.../06.../2019
Neslihan Bozbuğ Karaboyun
Adı Soyadı İmza

Adı Soyadı : Neslihan Bozbuğ Karaboyun
Öğrenci No :
Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Programı : Kentleşme ve Çevre Sorunları
Statüsü : Y. Lisans ☒ Doktora ☐

DANIŞMAN
Ayşın Yılmaz Akkaya
17.../06.../2019

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR

17.../06.../2019

Doc. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü

B. Koçlar